II. MATERIAŁY – MATERIALS – МАТЕРИАЛЫ

Acta Baltico-Slavica, 34
SOW, Warszawa 2010

† **Olgierd Chomiński**
Uniwersytet Stefana Batorego
Wilno

Opracował i do druku podał
Leszek Bednarczuk
Kraków

OBSZAR JĘZYKOWY LITEWSKI W PAŃSTWIE POLSKIM 1927–1933

WSTĘP

Dokładne przedstawienie obszaru i granic zasięgu terytorialnego każdego języka, jego tendencji ekspansywnych i zanikowych oraz stosunków etnograficznych, w których się ten język rozwija, jest potrzebą nie tylko dialektologii, ale może mieć również nie mniejsze znaczenie dla innych nauk ściśle z terenem związanych, przede wszystkim dla etnografii i historii. Zadaniem moim było dać dokładny obraz obszaru językowego litewskiego w państwie polskim na podstawie badań przeprowadzonych w terenie. W szczególności: (a) ustalenie granic zwartego obszaru, obszarów mieszanych i wysp językowych; (b) zebranie kompletnego wykazu miejscowości całkowicie i częściowo litewskich; (c) wykreślenie szczegółowej mapy obszaru języka litewskiego z uwzględnieniem stosunków procentowych miejscowości językowo mieszanych i całego pogranicza słowiańskiego.

Podejmując się tego zadania, nie przypuszczałem nawet, jak wielkie trudności będę miał do przewyciężenia przy jego realizowaniu, zwłaszcza przy wykreślaniu mapy obszaru językowego. Nie było bowiem w tym czasie najważniejszych źródeł pomocniczych ani dokładnych spisów miejscowości badanego terenu, ani map sztabowych, na których można by całkowicie polegać. W takim stanie rzeczy wykazy miejscowości zdobywać trzeba było w urzędach gminnych i bezpośrednio w terenie, po wielokroć sprawdzać i uzupełniać niezbyt dokładne, zwłaszcza co do liczby mieszkańców, spisy gminne i korygować dawne mapy sztabowe, aby osiągnąć w końcu pożądaną ścisłość. Oprócz tego wiele innych okoliczności, wynikłych z miejscowych warunków, utrudniało niezmiernie zadanie. Najważniejsze z nich to powstawanie dość licznych nowych osad na parcelowanych właśnie gruntach, zmiana wielu nazw miejscowości, zmiana podziału administracyjnego powiatów (zniesienie niektórych gmin lub zmiana ich granic, powstanie nowych gmin), wreszcie nieustalone często brzmienia i różnorakie na-

zwy tych samych miejscowości. Wszystko to sprawiało wiele zamieszania w zebranych materiale, zmuszając do ciągłych uzupełnień i poprawek, było też powodem wielkiej straty czasu i mitręgi w pracy. Pomimo tych wszystkich trudności zdobyty w ten sposób materiał okazał się dostatecznie ścisły, co mogłem stwierdzić przy korygowaniu spisów miejscowości i liczby ich mieszkańców z danymi urzędowymi z 1931 roku.

Sposób zbierania materiału językowego polegał przede wszystkim na badaniu stosunków językowych na miejscu, w bezpośrednim kontakcie z ludnością, zwłaszcza na pograniczach językowych i terenach mieszanych, gdzie litewszczyzna znajduje się przeważnie w zaniku i jako język niebędący już w powszechnym użyciu, nie zawsze łatwa jest do zbadania. W tym celu odbyłem wiele wycieczek i dłuższych, przeważnie pieszych, wędrówek po wsiach badanego terenu, od Brasławia aż po Grodno i okolice Sejna oraz Puńska na Suwalszczyźnie. Objechałem również wszystkie wyspy języka litewskiego, nawet najmniejsze, z wyjątkiem jedynie nowszych kolonii w powiecie dziśnieńskim. Pomiąłem natomiast niektóre zwarte obszary, gdzie nie było wątpliwości co do ich charakteru litewskiego. Oprócz zbierania informacji na miejscu u ludności korzystałem również z danych dostarczonych mi przez urzędy gminne i parafialne, nauczycielstwo szkół powszechnych i osoby prywatne tak ustnie, jak i za pośrednictwem kwestionariuszy i korespondencji.

Praca moja składa się z dwóch części: 1. tekstu i 2. dokładnej mapy badanego terenu w skali 1 : 300 000. Tekst zawiera wszystkie dane, które stały się podstawą wykreślenia mapy, a ponadto wiele innych danych, i jest zupełnie samodzielną pracą¹. Mapa zaś stanowi ilustrację i dopełnienie tekstu. Jest jednak o tyle szczegółowa, że bez tekstu charakteryzuje obszar języka litewskiego². Cały zebrany materiał ułożony został według obszarów językowych, których szczegółowy podział podaję niżej. Natomiast w obrębie obszarów zachowałem podział administracyjny na gminy dla ułatwienia orientacji w materiale i łatwiejszego zidentyfikowania miejscowości w terenie, przy czym gminy bez względu na powiat wymieniane są w porządku alfabetycznym.

I. OBSZAR ŚWIĘCIAŃSKI

Obszar językowy święciański, będący największym skupieniem ludności litewskiej w Polsce, zajmuje prawie połowę powiatu święciańskiego, mianowicie jego część północną i południowo-zachodni skrawek powiatu brasławskiego. Jest to przestrzeń o dość nieregularnym zarysie i poszerzonej miejscami linii obwodu, w głównej masie położona nad granicą państwową polsko-litewską, która równocześnie stanowi

¹ Omówione w nim miejscowości (z wyjątkiem oznaczonych +) można znaleźć na mapie fizycznej 1 : 100 000 [L. B.].

² Pomieszczone na niej skróty nazw miejscowości można rozwiązać przez nałożenie na nią foliowej odбитki mapy fizycznej 1 : 300 000 [L. B.].

północno-zachodnią granicę tego obszaru na długości 50 km od jeziora Dukszty do wsi Terpeże. Obszar ten (poza pasem przygranicznym o szerokości 20–30 km), wydłużając się na wschodzie i południu, tworzy dwie odnogi. Wschodnia sięga w najdalszym punkcie (wieś Wasiewiczze) niemal ujścia Dryświaty [Dryświacicy] do Dziśny, południowa zaś dochodzi prawie do toru kolejowego (częściowo litewska wieś Switajliszki) linii Podbrodzie–Łyntupy.

1.1. Granice obszaru święciańskiego

Najbardziej na północ wysunięta część tego obszaru ograniczona jest linią: południowy brzeg jeziora Dukszty – jez. Wysaginia oraz jez. Wysaginia – jez. Opiworda.

Na tym odcinku granicę północną tworzą następujące wsie i zaścianki całkowicie lub częściowo litewskie: Galeniszki (tuż przy granicy państwowej na południowym brzegu jez. Dukszty z nieznaczną mniejszością litewską), Świliszki, Rytkuniszki, Janowo (z nieznaczną litewską), Wygódka, Gierkany, Iwanowo (obok częściowo litewska Karaczunka i dalej na północny zachód, poza wymienioną linią leżące, częściowo litewskie Karaczuny i Gajlutyszki), Łapuszyszki, na południowym brzegu jez. Wysaginia.

Na linii jez. Wysaginia – jez. Opiworda: Wysaginia (z nieznaczną litewską), obok siebie leżące Julianowo i Iljanowo, Maguny (obok leżące Góry z nieznaczną mniejszością lit.), Sosnowko, Trypućki, Wigutany, Żybaki (na północnym brzegu jez. Opiworda).

Z Żybak granica biegnie na południe zachodnim brzegiem jeziora Opiworda przez Girdziuny, Wiłkocie, Mozwieliszki do Wefun (z nieznaczną mniejszością lit.) nad jez. Pruto i dalej zachodnim brzegiem tego jeziora przez Prutełkę do Prucia (z nieznaczną mniejszością lit.). Stąd na południowy zachód przez Cycanowo, Szułany (z nieznaczną mniejszością lit.), Undrełany, Trukany (polskie Dzikiszki i folwark Podbrodzie nielitewskie) i Kazimierzowo. Z Kazimierzowa na południe (pobliski f. Bohuszyszki polski) przez Bejkiele i pobliskie Pupinie (obie z nieznaczną mniejszością lit.), Janowo, w sąsiedztwie leżące Ażusino i Gudańce (z nieznaczną mniejszością lit.), Niewierańce (z nieznaczną lit.), Czeszułańce (z nieznaczną mniejszością lit.) do Maliny nad rzeką Dziśną. Stąd prawym brzegiem Dziśny, która skręca na wschód aż do wsi Wasiewiczze, położonej w pobliżu ujścia Dryświacicy.

Z Wasiewicz, które wraz z położonymi od nich na południe Morgami i Lachowszczyzną (nad rz. Birwitą) stanowią najdalej na wschód wysunięte punkty naszego obszaru, granica cofa się nieco i biegnie na południowy zachód przez Rymaldziszki (z nieznaczną lit.), Spijaciszki, Czarny Ruczaj (z nieznaczną lit.) do Grygielewszczyzny, skąd na północny zachód przez Surmę, Kaukiszki, Kaubryszki do Śmilginiшек nad jez. Świrskim. Stamtąd na południe i dalej na zachód lewym brzegiem Komajki aż do Romanionu powyżej Hoduciszek. Na prawym pozostają tylko Pietryki, Poddębce [dawna nazwa Gołotyłce], Wilejty, Mikuliszki, Jakiele Łąki, Mikuliszki

(z nieznaczną mniejszością lit.), Nowe Hoduciszki (z mniejszością lit.), a powyżej Hoduciszek, na południe od Romanium, Starczuny. Położone na południe od Starczun i Hoduciszek cztery wsie z nieznaczną mniejszością: Bagdziuny, Mularze, Czyrzele, Romaszkowicze znajdują się już właściwie poza obrębem zwartego obszaru.

Z Romanium granica przebiega na północny zachód terenem mieszanym przez Kackanie, Gajłusze (Gotówki nielitewskie), Trokiele, Świrki (z nieznaczną mniejszością lit.), Girdanie, Tataryszki (nielitewskie), Daukszyszki (z nieznaczną mniejszością lit.), Romelany, Maciuny, Marciniszki, (Słobódka polska), Kirkucie, Kiejryszyki do Taboryszek. Na północ od tej linii znajduje się kilkanaście miejscowości nielitewskich (polskich, rosyjskich, białoruskich).

Z Taboryszek na południe przez Traczuny, Mielany, (Pietryszki polskie), Samoduryszyki (z nieznaczną mniejszością lit.), Czepukiany (z nieznaczną mniejszością lit.), Jacuny, Rynkiany do Wieliczek.

Z Wieliczek przez Kobylnikiszki (z nieznaczną mniejszością lit.), Wygódkę (kilka procent mówi po litewsku) i Mineliszki (z mniejszością lit.) granica przesuwa się na zachód pod Święciany do Mił, gdzie w kilku rodzinach starzy mówią po litewsku. Stąd znowu na południe łamaną linią, której granicę stanowią: Mielniki, Nowe Strunojcie (Stare Strunojcie z nieznaczną mniejszością lit., Kliszańce nielit.), Dźwiłany, Szyszniszki, Talejki (z mniejszością lit.), Ofiaryszki, Karkinka, Smilkiszki, Repiszki, Szaudzieniszki, Łabinie I (Łabinie II i Pietraszyszyki polskie), Zabłociszki (z nieznaczną mniejszością lit.), Kulbaciszki (z mniejszością lit.) do Świtajliszek (z mniejszością lit.), które są najdalej na południe wysuniętym punktem tego obszaru. Dalej granica biegnie na północny zachód przez Dowmiły, Filipowo, Szuty, Szakimy, Oszworojście (z mniejszością lit.), w Teodorynie i Pogłuszu niektórzy starzy umieją po litewsku, Antresory (z nieznaczną mniejszością lit.), Pokarwienie, Łowżany, Grzyby do Mielegian w pobliżu rz. Żejmiany. W sąsiednich Jawnodarach kilka osób mówi po litewsku. Od wsi Mielegiany granica biegnie na północ wzdłuż toru kolejowego linii Wilno–Turmont, po lewym brzegu Żejmiany, przez Kirdejki, (Johanpoll Polski), Mimeliszki, Pirkcinie, Popienigi, Datyniany, Sudatę (z mniejszością lit.), Mieżanele wieś (Mieżanele kolonia jest polska) do miasteczka Nowe Święciany (kilka procent mówi po litewsku). [Między tą linią a torem kolejowym znajduje się kilka zaścianków nielitewskich (Johanpoll, Rynkuny, Statkuszyki)].

Dalej na północ lewym brzegiem Żejmiany przez Jodziszki (z mniejszością lit.), Gromadzkie, Wejtkuny, Witulino, skąd na południowy zachód przez Bujwidy, Słobodiszki do Juś ([?] z mniejszością lit.) leżących na prawym brzegu Żejmiany, następnie na północny zachód przez Podłukno, Ruszyszki, Antoledzie do wsi Terpeże na granicy litewskiej. Południowo-zachodnią granicę święciańskiego obszaru językowego tworzy granica państwowa na przestrzeni od jeziora Dukszty do wsi Terpeże. Powyższe granice obejmują cały obszar święciański. Poza nim rozciąga się na północ zwarty obszar języka polskiego, na wschodzie dwujęzyczny polsko-białoruski, na południowym zachodzie polski.

1.2. Podział administracyjny obszaru święciańskiego

Obszar ten obejmuje następujące gminy:

- w powiecie święciańskim: 1. całą gminę daugieliską, 2. większość gminy dukszańskiej, 3. połowę gminy hoduciskiej, 4. prawie całą gminę kołtyniańską, 5. całą gminę mielegiańską, 6. większość gminy święciańskiej, 7. całą gminę twerecką, a prócz tego skrawki gminy łyntupskiej i podbrodzkiej oraz mieszaną wieś Świtajliszki w gminie żukojniańskiej; zanikające resztki litewszczyzny na południe od Hoduciszek w kilku wsiach gminy komajskiej i jednej wsi gminy hoduciskiej (choć leżą one już poza granicami obszaru święciańskiego, podane zostały razem);
- w powiecie brasławskim: prawie połowę gminy rymszańskiej i skrawek gminy widzkiej; oprócz tego leżące na terenie gminy święciańskiej dwa miasteczka: Święciany i Nowe Święciany (z nieznaczną mniejszością litewską).

1.3. Charakter obszaru

Cały obszar święciański, ogółem biorąc, ma charakter obszaru zwartego. We wszystkich gminach bądź w ich częściach wchodzących w obręb tego obszaru, pomijając miasta Święciany i Nowe Święciany, miasteczka Dukszty i Hoduciszki oraz skrawki gminy widzkiej, język litewski stanowi znaczną co najmniej większość (co najmniej ok. 70%). Granica językowa nie wszędzie jest całkowicie ustalona i do ostatnich czasów wykazywała tendencję do przesuwania się na korzyść języka polskiego lub białoruskiego. Najsilniej, jak się zdaje, proces ten zaznaczył się na południu wschodniej odnogi obszaru święciańskiego, gdzie granica ta w końcu zeszłego stulecia przebiegała przeciętnie o 5 km bardziej na południe, a na wschodzie sięgała rzeki Miadziołki na długości od wsi Wołodźki do ujścia jej do Birwity [Orzwety], jak to można wnioskować z pracy Anonima (1898). Dla północnej części obszaru święciańskiego brak dokładnych danych z tych czasów (Rozwadowski 1914, wskutek sprzecznych danych, wykreślił na swojej mapie języka litewskiego na tym odcinku aż trzy granice, z których zachodnia, pominąwszy wyspę opeską, najbliższa jest prawdy), ale i tam nastąpiło pewne przesunięcie granicy, o czym świadczą zanikające resztki litewszczyzny w niektórych miejscowościach gminy widzkiej, rymszańskiej i dukszańskiej. Na południowym zachodzie obszar językowy litewski sięgał również dalej, ponieważ grupa wsi i zaścianków położona nad Łokają i Perszokszną, jak podaje Płater (1890), była wówczas litewska.

Mniejszością językową na obszarze święciańskim jest przeważnie język polski, poza tym białoruski, rosyjski i żydowski. Język białoruski występuje tylko we wschodniej części obszaru, która obejmuje gminy hoduciską, twerecką i częściowo święciańską oraz mały skrawek gminy łyntupskiej; język rosyjski – wyłącznie w osadach staroobrzędowców, którzy rozsiedleni są dosyć równomiernie we wszystkich gminach, gdzie stanowią przeważnie 6–8% ludności. Wyjątkowo w gminie mielegiańskiej 10%, a w gminie kołtyniańskiej zaledwie 2%. Żydzi zamieszkują przeważnie miasteczka, a tu i ówdzie wiejskie osady.

Znajomość języka polskiego na całym obszarze święciańskim wśród ludności litewskiej jest prawie powszechna, tylko we wschodniej części obszaru przeważa język białoruski. Granica biegnie, ogółem biorąc, na północny wschód przez Święciany i Mielegiany.

1.4. Wykaz miejscowości

Wykaz ten, ułożony gminami, obejmuje więcej miejscowości niż obszar językowy święciański, ponieważ nie wszystkie gminy w całości wchodzą w skład tego obszaru.

GMINA DAUGIELISZKI

Gmina położona nad granicą państwową jest obok twereckiej najbardziej litewska na obszarze święciańskim, ponieważ języka litewskiego na jej terenie używa przeszło 79% ludności. Mniejszość językową stanowi: język polski – przeszło 9% (przeważnie w miasteczku Ignalinie, a oprócz tego w kilku zaściankach i folwarkach), rosyjski – ok. 6% (kilkanaście osad staroobrzędowców) i żydowski – ok. 6% (w trzech miasteczkach).

Miejscowości litewskie

od 91 do 100%

+Adamiszki ft. 5; +Agleniszki z. 14; +Akmieniszki w. 24; +Akmieniszki ft. 6; +Alwiszki z. 12; Antogowo (Antagowo) w. 220; Auguciszki ft. 39; +Auksztaje ft. 13; +Ażusienie ft. 7; Bałcułeniszki w. 45; Bałow[i]jeckie w. 120; Bałta/eniszki w. 33; Basiszki w. 41; Beciszki ft. 53; Bieciany ft. 55; +Bieciuny Nowe ft. 9; +Biliszki z. 4; +Bindaryszki w. 15; Bowszyszki w. 33; +Budniki ft. 26; Budniki ft. 12; Budry w. 30; Cejkinele w. i z. 84 +12; +Chmielewsczyzna z. 12; Cyceniszki I i II w. 24 +22; Czebotarce ft. 145; Czepuliszki ft. 69; Daniuny w. 153; Dauba/oryszki (Dawba/oryszki) ft. 66; Dauboryszkiały (Dau/wboryszkiele) w. 86; Deguciszki I ft. 30; Deguciszki II w. 44; +Deguciszki III ft. 16; Dudeniszki w. 31; Dudy ft. 84; +Gadziszki z. 6; Gawejkiany w. 109; Gawejkiszki w. 35; Gierw[i]eliszki w. 32; Girminie I i II ft. 12 +18; Gołoławka (Gałoławka) ft. 21; I Góry z. 8; Grygiszki ft. 168; Henrykowo ft. 44; +Ignalinka k. 5; +Iliszki z. 15; Iwaniańce w. 115; Janiańce w. 154; Janopol z. 29 (u Platara pol.); Januszewsczyzna w. 33; Jureliszki k. 26; Jurkiszki w. 32; +Kalwiszki ft. 14; Kiłotraki w. 35; Kiniuny w. 189; Kireliszki w. 3; +Klimiszki ft. 13; Klimiszki z. 13; +Koczergiszki z. 20; Konejsze w. 123; Kozakowo w. 38; Koziczyn g. 6; Ko/użliszki ft. 55; Kuchar[z]yszki w. 71; Kuciszki z. 22; Kuiszki 34; Lasbrzeż f. 41 (u Platara polski); Lekkie ft. 84; Łabuńce w. 102; Lawrynczuki[/-szki] ft. 71; Machniłówka w. 82; Makaniszki w. 60; Maknieszki w. 19; Maksy/imańce w. 176; Malekalnie/a ft. 39; Markieniszki w. 39; Mažułany w. 79; Medzino ft. 5; Mejrany w. 105; Metelyce w. 35; Merleniszki w. 36; Michałowo [II] ft. 51; +Mo/ażwiliszki ft. 46; Narsuciszki w. i z. 33 +11; Niukiszki w. 46; Nowiki tzw. II w. 66; Nowy Kątek ft. 47; Oaza w. 28; Ożany ft. 335; +Pałaukiszki I z. 8; +Pałaukiszki II z. 10; Pasięka ft. 50; Paszyszki k. 51; Paukszty w. 33; Piekaryszki ft. 57; Pietraniszki ft. 49; Pimpiszki w. 70; +Pinigiszki z. 14;

Piotrowo w. 108; +Pipieniszki z. 9; Piwowaryszki ft. 58; Pl/leniszki I i II z. 12 +26; +Podszakaryszki z. 16; +Podzisna f. 9; +Podzisna (Podjeziernia) z. 7; P[o]gawie w. 54; +Pogawojcie z. 10; +Pojeziernia z. 10; Pojurgiszki w. 56; Pokalkiszki w. 27; +Połusze k. 8; Pomiliszki w. 34; Poniżyszki w. 47; Porynga II ft. 70; +Po/asamanie w. 12; +Posaulinie ft. 6; +Poszeksza ft. 8; Poszwagino w. 55; +Powersmie z. 15; Po/awliszki w. 50; +Półbieda k. 5; Praciuny w. 121; Przysiężne (Prysiagino) w. 44; Radejkiszki w. 34; +Radość z. 14; Rapiszki I ft. 44; Rapiszki II ft. 56; +Reszyszki w. 20; Rokiszki ft. 55; Romaniszki z. 4; +Romuciszki z. 9; +Rowy z. 7; Ry/ezguny w. 104; Rymszańce w. i z. 187 +10; +Sałajcie ft. 4; Seniszki I w. 132; Seniszki II ft. 35; +Sodziszki ft. 2; +Stanisławowo ft. 22; +Stobryń ft. 3; Strakszyszki w. 38; Strygajliszki w. 90; Sylwestryszki z. 5; Szakaryszki ft. 21; +Szaminka z. 8; +Szarkiszki z. 2; Szułany w. 142; Ślesaryszki w. 56; Śmiłginiszki ft. 38; Tałunciszki ft. 9; Tawiuny w. 118; Trapikiszki w. 78; Tryburce w. 139; Upie ft. 43; Urwele w. 48; +Urwieniszki z. 10; Wasiliszki ft. 44; Wasiule ft. 108; Wastakiszki w. 56; Wielanie w. 75; Wiktoryno w. 60; Winclawiszki ft. 4; Wingiry ft. 56; Wirszupie ft. 54; Wo/ejszniuny w. 105; Zaborce w. 143; +Zacisze z. 7; +Zakąty z. 7; Zakrzewszczyzna w. 31; Zalesie z. 57; Zujki 135; +Zwęgliszki z. 10; Żyleniszki ft. 56; Żwirbliszki w. 32.

od 51 do 90%

Bieciuny I i II ft. 119 +67 (ok. 20% po ros.); +Bieciuny m. 37; Czajkiszki w. 47 (mniejszość: po pol. i 7 osób po żyd.); Dnugieliszki Nowe (Nowe Daugieliszki) m-ko 464 (w tym po żyd. 25%, po pol. 15%); Daugieliszki Stare (Stare Daugieliszki) m-ko 201 (w tym ok. 25% po żyd.); +Deguciszki m. 30 (właściciel po pol.); +Koziczyn m. 81 (właściciel po pol.); Michałowo Wasiulskie (Michałowo II) ft. 254 (mniejszość, mniej więcej 1/4 po ros.); +Nowosiółki f. 17 (właściciel po pol.); Porynga I w. 69 (jedna rodzina po ros.); Winciszki z. 39 (według gminy 1 rodz. po pol.).

od 26 do 50%

+Przyjaźń m. 58 (właściciel po ros., służba częściowo po ros. i lit.).

od 1 do 10%

Ignalino m-ko 1594 (wg informacji urzędu gminnego po lit. 10%, po pol. 55%, po żyd. 35%).

Miejscowości polskie

+Bałta/eniszki f. 7; +Czarnotropka z. 6 (u Platera litewska); Ignalinka z. 8; Kojryszki z. 19; +Konstantynowo z. 6; +Łabuńce f. 12; Michalino z. 47 (u Platera litewskie); +Nowiki z. 5; Zadekśnia z. 9 (u Platera litewskie); Żytomont z. 22; +Waszywka (Dziekaniszki) f. 13; +Widańce z. 9; Warnianka (Wornianka) I z. 10.

Miejscowości rosyjskie

Górki ft. 18; Górny z. 6; Izabelinka z. 50; Izabelino ft. 301; Januszyszki f. 11; +Jodeliszki z. 36; +Junciszki z. 3; Jurgieliszki w. 38; Pomaliszki w. 35; Przyjaźń k. 41; Szałtupy ft. 36; +Wa/ornianka II z. 4; +Wysiełka ft. 21; Zujkiszki w. 18. Prócz tego zob. wyżej Bieciuny, Michałowo I, Porynga i Przyjaźń.

GMINA DUKSZTY

W gminie dukszańskiej, położonej nad granicą państwową na północnym zachodzie obszaru święciańskiego, ludność mówiąca językiem litewskim nie przekracza 61%. Pozostałość stanowi: język polski (przeszło 21%), rosyjski (przeszło 8%) i żydowski (przeszło 9%).

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Agleniszki z. 9; Antoniszki z. 27; +Antonowo z. 15; Ażukarklino w. 88; Biegunowo z. 15; Bikiany z. 84; Bojary Dudzkie w. 111; Bojary Kozaczyzniańskie w. 65; i. Bojary z. 12; Bujwiliszki w. 51; Chmielewyszczyna w. 48; +Cichość z. 6; Cymbaliszki w. 41; Czajdówka z. 22; Dajniszki w. 26; Dryszkuny w. 136 (wszyscy mówią również po polsku); Dworzyszcz w. 55; +Dyrwany z. 4; Dziedziszki w. 63; Garszwinka z. 30; Giedziunele w. 68; +Giedziuny w. 42; Gierkany w. 95; Gieruciszki w. 35; Grykople w. 44; Grzybiany w. 115; Gurby z. 12; Iwanowo w. 56; i. Józefatowo z. 7; Jankowszczyzna w. 30; Jode/oławka w. 65; Kajryszki z. 16; Kalwiszki w. 65; Kaniuki (Koniuchy) w. 186; Klejniszki w. 34; Kołeniszki z. 28; Kozaczyzna m-ko 65; Kozłupiszki k. 19; Kuźmiciszki z. 26; Kuźmiszki w. 35; Liguny w. 16; Liguny z. i f. rozparc[elowany] 19 +449 (w tym kilka osób po polsku); Łapuszyszki z. 14; Łauksztenie w. 58; Łukszeniszki w. 32; Malakalnia w. 62; Malwinowo w. 26; Michaliszki z. 10; Nowa Wieś w. 62; Nowiki w. 61; Paukszteliszki z. 6; +Pelikalnia z. 13; Pietuchy z. 20; +Podeliszki z. 11; Pogurbie z. 27; +Posamanie z. 5; +Poszylinka z. 13; Pożemiszki w. 189; +Rudaliszki z. 19; Rudaniszki w. 65; +Rukiszeczki z. 14; Rukiszki w. 30; Rupiny w. 113; Ry/etkuniszki I, II i III (Podrytkuniszki) z. 20 +13 +6; Soboliszki w. 66; +Sylwestrowo z. 6; Szukieliszki I i II (Szukieliszki Bujwidzkie) z. 22 +22; Szukieliszki III (Szukieliszki Alejuńskie) z. 14; Ściury z. 20; Świliszki z. 51; Tartaki w. 74 (w tym jedna rodzina polska); Telukiszki w. 51; Wardzikiemie w. 133; Wyrny w. 48; +Waszk[i]ańce 18; +Waszkańce m. 13; +Wygódka z. 3; Zakamionka w. 134; Żusiny w. 56; +Żusiny z. 9.

od 51 do 90%

+Berżeniki m. 38 (wg informacji urzędu gminnego z 1934 15 lit., 8 pol.); Berżeniki w. 59 (znaczna większość litewska, dwie rodziny polskie); Degutele w. 69 (znaczna większość litewska); Gudziszeczki z. 28; Juraszele z. 28, wszyscy mówią również po pol.; Końce I i II z. 13 +55 (w tym dwie rodziny po pol.); Ogrodniki m. 14 (wg informacji urzędu gminnego z 1934 15 lit., 8 pol.); Paltyszki w. 53; +Podudzie f. 13; Sakiszki w. 138; Saksoniszki w. i k. 18 +12 (znaczna większość litewska).

od 26 do 50%

Alejuny w. 81 (większość uważa się za Polaków i mówi w domu po polsku, ale zwłaszcza starsze pokolenie umie po litewsku); Antoniszki Kolejowe (Polesie) z. 18 (w tym połowa po pol.); Dukszty m. 50 (wg informacji urzędu gminnego z 1934 18 lit., 18 pol.); Janowo z. 12; Karaczunka g. 9 (młodzi po pol., starsi umieją po lit.); Karaczuny z. 24 (uważają się przeważnie za Polaków i mówią przeważnie po pol.); +Tyłtele z. 9.

od 11 do 25%

Galeniszki z. 21 (uwzględniają się za Polaków i w domu mówią po pol., ale starsze pokolenie umie po lit.); Śmielinka z. 142 (kilka rodzin mówi po lit., reszta ludności: część po pol. i część po ros.); Wederyńce w. 91; przeważnie po ros. (staroobrzędowcy); Żerdeliszi z. 13 (w domu mówią po pol., starzy umieją po lit.).

od 1 do 10%

Bimb[i]leryszki I–V z. 4 +7 +8 +4 +18 (po ros. [staroobrzędowcy] z wyjątkiem jednej rodziny litewskiej 4 osoby); Dukszty m-ko 1577 (w tym ok. 5% po lit.; wg informacji gminy 622 pol., 69 lit., 210 ros., 676 żyd.); Dwoopol z. 22 (mówią po pol., starzy umieją po lit.); Ogrodniki z. 19 (mówią przeważnie po pol.); Pietrykany z. 31 (mówią przeważnie po polsku).

Miejscowości polskie

Oprócz wymienionych wyżej w następujących miejscowościach mówią po polsku: +Antonowo m. 8; +Borówka z. 4; Boruny z. 14; Budki Kolejowe 87; Dejłidy w. 66; Dobra Nadzieja f. 16; +Dukszty os. kość. 5; +Gierkany m. 20; Gimcinie z. 13; +Gudziszki f. 26; +Jaksztyszki z. 7; +Janpol z. 5; +Kozaczyzna m. 59; +Kuźmiszki f. 14; Leonki k. 16; Marianów m. 4; +Mejluny f. 17; Michałowo z. 6; +Natrynie f. 19; +Płatuny m. 7; +Raj f. 3; Romaniszki z. 15 (jeden dom po pol. i jeden po ros.); Symoniszki polskie z. 25; +Święcica z. 7; +Tabor f. 7; +Tarnowo z. 4; +Tumalino f. 9; +Ustronie f. 8; Uźdele w. 64; +Wiciszki f. 3; +Wiłnoki z. 6; +Zakalwiszki z. 11; +Zapaltyszki z. 7; +Zwiłbucie z. 4.

Miejscowości rosyjskie

Kuraniszki z. 26; +Minówka z. 57 (staroobrzędowcy); Rupinki z. 20; +Symoniszki Ruskie f. 21; Tarasiszki w. 46 (staroobrzędowcy); Tumalino w. 73 (staroobrzędowcy); +Wieliciszki z. 10; +Wydrówka z. 2. Prócz tego zob. wyżej: Bimberyszki, Dukszty, Romaniszki, Śmielinka i Wederyńce.

GMINA HODUCISZKI

Obszar językowy gminy hoduciskiej jest w dość znacznym stopniu litewski (43%), przeważnie na północ od Hoduciszek. Poza tym częściowo białoruski (31%), polski (11%) i rosyjski (7%, głównie kolonie staroobrzędowców). Żydzi stanowią przeszło 8%. Część litewska wraz z graniczącą z nią od północy gminą twerecką tworzy najdalej na wschód wysuniętą odnogę zwartego obszaru języka litewskiego, otoczoną od północy, wschodu i południa językiem białoruskim, przed którym litewszczyzna cofała się aż do ostatnich czasów. Jeszcze czterdzieści kilka lat temu niemal cały obszar tej gminy był litewski (a przynajmniej prawie litewski, por. Plater/Anonim 57 i 58; autor zastrzega się jednak, że spis wykonano niedbale). Toteż jest rzeczą możliwą, że w podanym niżej spisie miejscowości białoruskich znajdzie się

kilka, które należałoby przenieść do kategorii 1–10%. Wszystkie miejscowości dziś przeważnie albo całkowicie białoruskie, które spis Platera wymienia jako litewskie, zostały wyróżnione za pomocą przypisków.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Antony w. 138; Bondaryszki z. 40; Ejmunie (Ejmunis) z. 37; +Gajliszki k. 12; +Gajliszki z. 8; Jakiele w. i k. 72 +115; +Jakiele k. 4; Kurnagiszki z. 3; Lachowicze w. 243; Łódzynie (Łódzdieje) w. 195; Miedziuny w. 64; +Romaniuny Łąki k. 19; +Starczuny Łąki k. 16; Świlany w. 282; Wasiuny w. 140.

od 51 do 90%

Dowejsie w. 275; Gajlusze w. i k. 55 +78; Girdanie (Girdany) w. 131; Gołotyłce (w ostatnich czasach zwane też Poddebce) w. 65; Gudele w. 153; Jakiele Łąki k. 30; Kackanie (Kackany) w. 319 (po lit. ok. 75% , poza tym po białorus. i 3 rodziny po ros.); Kowalciszki w. 102; Łódzinele w. 74; Łosie w. 65; Łosiszki w. 64; Maciszki w. 72; Mikuliszki w. 48; Pietryk[i] z. 14; Pirszteliszki (Jakimiany) w. 93; Pociszki w. 138; Rakieciszki w. 24; Romaniuny w. 224; Sawłaniszki w. 84; Starczuny w. 265; Stojaciszki Małe w. 53; Subociszki w. 40; Trokiele w. 85; Wilejty w. 118; Zarzecze w. 56.

od 26 do 50%

Bołtuniszki w. 78 (u Platera Bołtupiszki [!] litewskie), Grejcie (u Platera litewskie); Grejcie w. 137; Hoduciszki Nowe w. 244; Simoniszki w. 39 (u Platera litewskie); Warciszki w. 34 (u Platera litewskie).

od 11 do 25%

Hoduciszki m-ko 1540 (wg danych urzędu gminnego ok. 45% po żyd., ok. 25% po lit., przeszło 3% po ros., poza tym po białorus. i po pol.); Stojaciszki w. 250 (przeważnie Żydzi, mniejszość po lit. i po białorus.).

od 1 do 10%

Bagdziuny (leżą poza granicami obszaru święciańskiego) w. 121; u Platera litewskie: Jankowicze w. 114; Miłkuszek w. 40; Szwałkuniszki w. 105; Świrki w. i z. 40 +8.

Miejscowości białoruskie

Grażule w. 84 (po ros. i po białorus.); Intoka w. 33; Jankiszki w. 124; +Jankiszki Łąki z. 14; Kowalciszki Małe z. 14; Leonówka f. 9; Mamule w. 61; +Olchówka z. 10; Pociszki Małe z. 6; +Podmularka k. 7; Regieżówka z. 6; Ro/akity w. 129 (podobno najstarsi umięją po litewsku); +Sałejty z. 9; Skireliszki w. 52; Stuki w. 128; Świłe w. 69; Świłka f. 22; Wołodźki Małe w. 30.

U Platera litewskie: Akmieniszki w. 57 (po białorus. i po ros. [staroobrzędowcy]); Baraniszki w. 34; Bo/arsuczyno w. 40; +Buczeliszki w. 21; Celino w. 38; Dzikowina w. 34; Gotówki k. i w. 60 +51; Gudziszki w. 25; Hejbowicze w. 108; Horodniki k. 76; Ja/erzewo k. 209; Jociszki w. 55; +Józefinopol w. 29 (część po białorus., część po ros.);

Kojry w. 135; Kojryszki z. 29; Kozakiszk w. 38; Miłosze (Wasilki) w. 38; Moskaliszki w. 75; Moldziewicz w. 189; Pustoszk w. 45; Rakowskie w. 83; Sakuny w. 126; Tatarszki w. 53; Turły w. 96; Warkaciszki w. 26 (część po białorus., część po ros.); Wołodźki w. 175; Żukiszki w. 30; Żwirki w. 48. Prócz tego zob. miejscowości litewskie i rosyjskie, w których język białoruski stanowi większość lub mniejszość.

Miejscowości rosyjskie

Oprócz wspomnianych wyżej mieszanych wsi Rosjanie (przeważnie staroobrzędowcy) zamieszkują następujące osiedla: Kruki w. 167 (większość po ros. [staroobrzędowcy], mniejszość po białorus.); Kuklany w. 142 (staroobrzędowcy); Milkonty w. 43; Milkuny w. 149 (przeważnie po ros. [staroobrzędowcy], mniejszość po białorus.); Mirkuliszki w. 219 (przeważnie po ros. [staroobrzędowcy], nieznaczna część po białorusku – u Platera litewskie).

Miejscowości polskie

+Baraniszki-Łosin I. 3; +Grażule k. 9; +Malinówka z. 6.

GMINA KOŁTYNIANY

Gmina kołtyniańska, położona nad samą granicą państwową, należy do czterech najbardziej litewskich gmin (obok twereckiej, mielegiańskiej i daugieliskiej) na obszarze święciańskim, ponieważ języka litewskiego w gminie tej używa ok. 3/4 ludności. Wyłączyć trzeba z niej tylko południowy skrawek, leżący poza obszarem litewskim w lasach nad Perszokszną i Łokają (dopływami Żejmiany), na pograniczu gminy podbrodzkiej, który należy do obszaru polskiej wyspy wileńskiej. Prócz tego istnieje wiele przeważnie drobnych polskich miejscowości w okolicy Poszumienia i dwie wsie kolonistów rosyjskich. Cała ta mniejszość słowiańska wynosi ponad 22%. Ludność żydowska stanowi przeszło 3%. Miejscowości dziś polskie, podane w spisie Platera z 1890 r. jako litewskie (por. Plater/Anonim 23 i 48), zaznaczone. Być może niektóre z nich, ze względu na możliwość istnienia starych ludzi mówiących po litewsku, należało zaliczyć raczej do kategorii 1–10%. Dotyczy to zwłaszcza obszaru położonego nad Lokają i Perszokszną.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Akmieniszki w. 58; +Albinowo z. 2; +Alfonówka z. 6; +Anastazów m. 34; Antoledzie w. i os. fabryczne 65 +47; Antolksna w. 229; +Antoprudzie f. 19; Aszkińce w. 172; +Ażuszakarwie z. 13; Baraboliszki z. 6; Berniuny w. 180; +Bielaniszki z. 10; Bierżyja I w. 72; Bierżyja II w. 39; Bogomoliszki z. 21; Bojary w. 170; +Bojary Nowe (Nowobojary) z. 25; Borówka os. młyńska 16; Brzozowszczyzna z. 12; Bujwid w. 30; Cegielnie I i II z. 35 +11; +Cerkliszki z. 18; Cijany w. 52; +Cijany f. 10; +Drozdówka k. 5; Drutuny w. 43; +Dworełaukis k. 3; Garbuny I i II w. 59 +80; Gawrele w. 184; +Giłucie z. 6; Gromadzkie

w. 49; Grykople w. 75; +Jodynelis z. 5; +Jodzino z. 18; Jurszany w. 47; +Jukiszki z. 12; Kaukiszki w. 36; +Kazimierzówka g. 5; +Kazimierzowo z. 16; +Kiedziszki z. 4; Kiszki w. 40; +Kołtyniany z. 22; +Komarowo k. 15; Koziczyno w. 27; Krasnoborka w. 33; Kretony w. 92; Kukle w. 164; +Kumsza z. 12; +Kurniczki-Aleksandrowo f. 23; Kurynie w. 122; +Ledakinia z. 2; +Lelejski z. 22; +Łapiekalnia k. 16; +Łosiowo z. 8 (u Platera Łosiszka [?] litewskie); Łukno z. 34; Łyngmiany w. 59; Maciejuny w. 41; +Maciuciszki z. 6; Maksiuny w. 121; +Mariampol f. 12; Mazuryski I z. 29; Michaliszki z. 4 (wg informacji gminy z. 71 osób); +Michałow z. 8; +Monplezir z. 11; Mo/aszkiany w. 58; Miedziszki w. 42; Murmy w. 85; +Nadziejman z. 4; Narusze w. 24; +Nowobrasta z. 10; Nowosady w. 68; Nowo-Szaminie w. 60; Pelegrynda w. 20; +Pelekas z. 14; Pelenie w. 84; +Perłaj z. 3; +Perweniszki III i IV z. 7 +9; Pipiryski w. 52; +Płatuny z. 21 (u Platera Platama [?] litewskie); Pobirze w. 81; Podłaboszka w. 73; +Podłukno z. 14; +Podoliszki k. 7; +Podsiebierz z. 15; +Podszwinta I z. 10; +Podszwinta III l. 4; Podumble w. 16; +Podziejman z. 8; Pogilucie z. 32; +Pokalniszki k. 7; Pokretonka z. 36; Polidełka z. 56; +Polunka z. 4; +Popiszki w. 54; Poprowały w. 56; +Poszałtupie (Poszałtupy) z. 8; +Pozejman z. 13; Pupiszki z. 54; +Radziwiliszki z. 4; Radziwiliszki-Antoprudzie z. 4; Rekucie w. 216; Repiszki k. 3; Reszkutany w. 325; +Romuciszki z. 10; Rukiszki w. 34; Rukszyski w. 59; Ruszyski z. 20; Rymasze w. 87; Seniuszki z. 36; Słobodziszki z. 21; +Soboliszki k. 5; +Stegulany w. 33; +Stryg[i]aliszki z. 5; Symoniszki z. 25; +Szafarnia z. 11; Szakaliszki w. 172; Szakarwa w. 31; Terpeże (Terpeżys) z. 35; Tumieniszki z. 23; Wielka Wieś w. 208; +Wiszniewo k. 3; Witulino z. 27; Wojciukiszki I i II w. 154 +20; +Zabłociszki f. 21; +Zalesie f. i k. 18 +10; +Zatoki k. 3; +Zawód z. 11; Żydele w. i z. 99 +3.

[Obecne kolonie Cerkliszki, Drozdówka, Dworełaukis, Komarowo, Podoliszki, Pokalniszki, Soboliszki, Wiszniewo, Zalesie i Zatoki stanowiły przedtem wieś i znane są w gminie pod jedną nazwą Soboliszki].

od 51 do 90%

Łyngmiany m-ko 490 (wg informacji urzędu gminy po żyd. ok. 20%, po pol. ok. 10%); Połusze m-ko 118 (wg informacji urzędu gminy w tym przeszło 10% po żyd. i ok. 10% po pol.); Poszumień I w. 271 (w tym ok. 35% po pol.); Wejna I i II z. 24 +14 (w II mniejszość po pol.); Wejkuny w. 82 (w tym 5 rodzin po pol.).

od 26 do 50%

+Biełusy z. 8; Jusie w. 59.

od 1 do 10%

Kołtyniany m-ko 283 (w tym ok. 5% po lit., ok. 35% po pol. i ok. 60% po żyd.); +Taleje I i I z. 16 +10 (u Platera litewskie).

Miejscowości polskie

+Agatowo z. 3; +Antoledzie g. i l. 11+6; +Antonowo z. 9; +Biały Rojst (Balto/arojsć) k. 5; +Bierziszki f. 14; Bojary Stare z. 10; Brzeziszki f. 12; Budki Kolejowe os. 76; +Dubinele z. 7; Eksdywizja z. 9; +Grunwald Pokretonka z. 7; Januliszki m. 7; +Ja-

winie z. 12; +Jodoupis z. 4; +Józefowo f. 8; +Kajetanowo z. 4; +Kawinie f. 3; +Klicneryszki z. 6; +Kołtyniany m. 16; +Kompotis m. i z. 15 +10; +Konstantynowo z. 10; +Koszarka kol. (nr 503) 32; +Kupry f. 9; +Ledakinie f. 5; Liminek z. 9; Linkiszki z. 29; Łamanina I i II z. 20 +18; +Malinowo z. 11; +Michałow f. 10; +Mikiszki z. 6; +Nadłukno z. 20; +Nowe Januliszki z. 7; +Nowo-Kajetanowo z. 9; Nowo-Poszumień z. 7; +Nowosiółki z. 7; +Perweniszki I i II f. 15 +10; Pimpelka I i II z. 8 +8; +Podeszerynie z. 45; +Podlipsze I i II z. 6 +9; Podłusznia z. 23; Podpierszoksznia z. 26 (u Platera Podszerpeksznia [?] litewskie); Podszwinta II z. 12; Podumie (Podumis) z. 21; +Pojawra z. 7; +Pokretonka g. 9; +Podkretonka młyn 7; +Poszakarwa f. 15; Posza/ekarwa z. 14; +Poszumień f. 26; +Rapeja z. 12; +Rudoliszki I i II z. 9 +12 (u Platera Raduliszki [?] litewskie); Rudziany ok. 105; Szwiniełka (Świątełka) os. młyńska 19; +Szyliniszki z. 4; +Szylińce f. 9; Szyliszki Górne w. 23; Szyliszki Dolne w. 23; +Teterwinie z. 10; Warniszki z. 4; +Wincele f. 8; Wojukiszki z. 25.

U Platera litewskie: Antowiesza w. 38; A/Ergierdziszki w. 36; Auksztogiry z. 17; Baranowo w. 73 (podobno dwóch starców umie po litewsku); Baranowo II (mieszane L. 15, P. 9, Ż. 6); Dolina z. 17; Giernie (Giernis) z. 17; Jodzieniszki I i II z. 7 +3; +Łusznia z. 24; Mazuryszki II w. 66; +Mirszczyzna z. 9; Połowkaje z. 13; +Postawiszki w. 28; Poszumień III z. 42; Poszumiszki z. 17; Rejściuki z. 15; +Rutowszczyzna z. 7; Santoka z. 24; Wiłkosłaście w. 53.

Miejscowości rosyjskie

Abiełoragi (Biełoragi) w. 133; Kamczatka w. 46.

Miejscowości żydowskie

+Kołtyniany k. 7.

GMINA KOMAJE

W gminie komajskiej uwzględniono tylko miejscowości umieszczone na mapie (tzn. liczące co najmniej 30 mieszkańców), tj. północną jej część, graniczącą z gminą hoduciską. Poza nielicznymi koloniami rosyjskimi gmina ta jest całkowicie prawie białoruska. Resztki zanikającej litewszczyzny zachowały się tylko w kilku wsiach na pograniczu gminy hoduciskiej. Wszystkie miejscowości, które spis Platera wymienia jako litewskie (zob. Plater/Anonim 57 i 58), zostały zaznaczone.

Miejscowości częściowo litewskie

od 1 do 10%

Czyczele k. 129 (u Platera litewskie; dziś tylko starzy umieją po lit.); Mularze k. 124 (dwie rodziny po lit., poza tym po białorus. i po pol.); Romaszkowicze k. 211 (u Platera lit., dziś tylko starzy umieją po lit.). Leżą już właściwie poza obszarem święciańskim.

Miejscowości białoruskie

Andruszyszki z. 40; Bucewicz w. 177; Celino k. 47; Ciabuty w. 95; Czerniaty k. 38; Dziawguny w. 214 (u Platera Dziawyny [!]; Grodzie i Wirszyły podano jako „plemienna L.”); Grodzie w. 166; Klentak z. 53; Komaje m-ko 487 (w tym część po żyd.); Kruki w. 108; Lelejki z. 48; Leonowicz w. 111; Mackowicz k. 65; Mieguny w. 291; Muncewicz l. i z. 28 +126; Norkowicz k. i z. 200–203 (u Platera litewskie); Ockowicz k. i w. 44–203 (część po ros. [staroobrzędowcy]); Pio/etrowicz w. 90; Puciaczki z. 30; Trapszewicz w. 205; Wirszyły w. 75 (por. uwagę wyżej); Żardele k. 39; Żarskie z. 30.

Język rosyjski z powodu braku danych w niektórych powyżej wymienionych miejscowościach nie został wyróżniony.

GMINA ŁYNTUPY

Obszar językowy gminy łyntupskiej jest przeważnie białoruski; jej ludność mówiąca po litewsku stanowi nie więcej niż 5–7%. Zamieszkuje ona małą grupę wsi w zachodniej części gminy, które leżą na wschodniej granicy południowej odnoży obszaru święciańskiego. Oprócz wspomnianej grupy uwzględniono w niniejszej pracy część osiedli nielitewskich na północ i na zachód od Łyntup, mianowicie: wszystkie osiedla leżące w obrębie „obszaru święciańskiego”, a poza tym, z wyjątkiem kilku zaścianków niegdyś litewskich, wyłącznie miejscowości umieszczone na mapie. Miejscowości podane w spisie Platera (Anonim 55 i 56), które są obecnie polskie lub białorusko-polskie, zostały zaznaczone.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Ofiaryszki w. 109; Szau/wdzieniszki w. 64.

od 51 do 90%

Czyczcele w. 77; Dźwiłany w. 20; +Karklinka z. 7; +Łabinie I z. 17 (Łabinie II z. 6 po polsku); Repiszki z. 115 (nieznaczną większość po lit.); Szyszniszki w. 112; Wieliczki w. 144 (w tym prawie połowa po białorus.).

od 26 do 50%

Kulbaciszki w. i z. 45 +13 (u Platera litewskie, dziś po litewsku mówią tylko we wsi); +Śmilkiszy I i II z. 11 +7; Talejki (u Platera litewskie) w. i z. 60 +11, dziś przeszło 30 osób po lit. (u Platera litewskie).

od 11 do 25%

+Skretuciszki f. 33 (w tym jedna rodzina służby folwarcznej po lit.).

od 1 do 10%

Zabłociszki z. 45 (u Platera litewskie).

Miejscowości białorusko-polskie i polskie

Ażurojście w. 98; Bileniszki w. 118; Bieliszki w. 119; +Bronisławowo z. 6; Cerkliszki w. 54 (u Platera Cwirkliszki [?] R. 50, L. 18); Damucie w. 346; Fawory I, II i III z. 31 +14 +40; Gajluny w. 128; Girucie w. 169; Jananiszki w. 70; Jawnieliszki w. 43; +Kabiszki z. 7; Kaczaniszki w. 95; Kaznodzieiszki w. 135; Kojry 59; Łyntupy m-ko 1362 (wg informacji gminy 210 osób po żyd.); Maśleniki w. 274; Podjasionka w. 57; +Pietraszyszki z. 8; Pietrucie w. 126; Polesie w. 235; Popieliki I i II z. 33 +57 (u Platera Popieliskis [zapewne I] litewskie); Raczań w. 126; Reduta w. 107; Sobołki w. 129; Subocze I i II w. 74 +54; Stukowszczyzna w. 66; Szczerbiszki w. 142; Szudowce w. 293; Zielonki w. 171; Żaki w. 71.

U Platera litewskie: Bierżałata w. 55; Dowiaciszki w. 107; Gudeliszki w. i z. 101 +19 (w tym część po ros.); Hejbowszczyzna w. 67; +Mieszkowszczyzna z. 28; +Szczyty z. 12; +Świliszki w. 27; Walukiszki z. 47; +Wincentowo z. 22; Zybaliszki z. 12.

Miejscowości rosyjskie

Apidamy w. i z. 216 +12; +Cerkliszki Małe z. 29; Gołoszyszki (zwane też Małe Gołoszyszki) w. i z. 39 +25; Nowosiółki w. i z. 80 +11; Pauksztele (Paukszteły) w. i k. 77 +59; Potasznia Mała w. 55; Potasznia Wielka w. 75; Sucharyszki w. 44; Wejszyszki w. 103; Żwojryszki w. 235. Zob. też wyżej Gudeliszki. Wszystkie powyższe miejscowości zamieszkane są przez staroobrzędowców.

GMINA MIELEGIANY

Gmina mielegiańska należy do czterech najbardziej litewskich gmin (por. gminy twerecka, kołtyniańska i daugieliska) obszaru święciańskiego. Języka litewskiego na jej terenie używa przeszło 74% ludności. Pozostałość stanowi język polski 14%, rosyjski około 10% (staroobrzędowcy), białoruski około 1% i żydowski przeszło 1%. Miejscowości podane w spisie Platera z 1890 r. (por. Plater/Anonim 47), w których litewszczyzna zanika całkowicie lub częściowo, zostały zaznaczone.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

+Abeliszki k. 4 (po skomasowaniu wsi Borkuszki powstały następujące kolonie: Abeliszki, Adamówka, Ażurojście, Dąbrówka, Dubnianka, Janówka, Klewianiszki – w 1931 r. nie były zamieszkane, obecnie mają 10 mieszkańców mówiących po litewsku, Malinówka V i Zaprudzie); +Abeliszki II k. 5; +Adamiszki k. 16; +Adamowo k. 4; +Adamówka k. 5; +Aleksandrówka k. 4; +Aleksandrowo k. 4; +Andrzejewo k. 4; +Antonowo f. 20; +Antonowo k. 6; +Antonówka k. 6; +Ażurojście (Ażurojstis) 3; Bereliszki k. 1; +Bereliszki k. 5; +Bierżyja k. 7; Błażeniszki k. 4; +Bojarokalnie /Bojarokalnis/ k. 6; Bojuciszki z. 14; Brukciszki z. 26; Buckuny w. 183; Budryszki I–VIII z. 4 +11 +8 +10 +12 +8 +26 +12; Burkaliszki z. 10; Burka-

ły w. 33; +Cejkiszkzi z. 15; +Choryń k. 5; Cyncaniszki k. 8; Czulańy I i II k. 6 +5 (po skomasowaniu wsi Czulańy powstały następujące kolonie: Abeliszki, Doliniszki, Czulańy, Matukiszki, Nosiele, Wasiliszki, Żwiryniszki); Czyżyszki I i II k. 7 +5 (po skomasowaniu wsi Czyżyszki powstały następujące kolonie: Adamiszki Bierżyja, Bojarokalnie, Czyżyszki I, Czyżyszki II, Dagnia, Dubatówka, Krzyżówka, Łukno, Ostrów, Plantówka, Podajniszki, Pokalniszki, Pomierkwiany, Sadybnia, Surwiliszki, Użolinie, Wincentowo, Żwiryniszki); +Dagnia k. 5; +Darynie z. 9; +Dąbrówka k. 4; +Delgiady k. 11; Dojnie I i II w. 52 +27; Doliniszki k. 7; +Dubatówka k. 2; +Dubiniszki II k. 9; Dubiszki I k. 6; +Dubniaki k. 7; +Duńciszkzi f. 14; Dworyszcze w. 43; Dymbele w. 74; +Fiedoryszki k. 8; +Giedziuny k. 6; +Giliszki w. 30; Giłuty w. 283; Gieliszki w. 30 (jedna rodzina podobno mówi po polsku); +Giryniszki k. i z. 3 +15; Gornie w. 43; +Górne k. 15; +Janiszki I i II k. 5 +5; Janowo k. i z. 8 +3; +Janówka k. 7; +Jawry z. 12; Jodegalwie w. 214; Jodziszki w. 51; Kalniuńce w. 118; +Kazimierzowo z. i k. 7 +1; Kieryszki w. 132; Kikiżery (Kikiżerys) z. 20; Kirkućcie w. 88; +Knicyrzkzi I i II z. 11 +3; Kondraciszki w. (zwana niegdyś Pustoszka) 44; +Kondraciszki z. i k. 12 +4; Końciażyno w. I i II, k. III i IV 65 +9 +19 +10; +Kowkożyszki k. 5; +Kożliszki z. 11; Krawczuki (Szukieliszki) w. 42; +Kruszony k. 8; Kryczały w. 49; +Krykianka f. 24; Krykiany w. 218; +Krzyżówka k. 7; Kumsza (Staniuny) k. 2; Kuiszki I, II i III z. 4 +10 +8; Lapsze Dolne k. 5; Lapsze Górne z. 23; Lejpuszki w. 42; +Leoniszki k. 5; +Lipniszki k. i z. 7 +9; +Łapuniszki II k. 7; Łoździeniki z. 11; Macieiszki w. 61; Maliki w. 151; +Malinowszczyzna k. 4; Malinówka V k. 6; +Marciniszki I i II z. 10 +5; +Marciszki z. 5; +Matukiszki I i II k. 3 +7; +Mejłuny k. 5; Meszle w. 42; Michaliszki k. 5; Mieciany w. 142; Mielniki w. 40; +Miełuki z. 14; +Mierkwiany IV z. 6; Mieszańce w. 130; Miłoszajcie z. 25; Miłosze z. 22; Mo/ałdyniany w. i z. 81 +13; +Munczele k. 6; Nali/ewajki w. 43; Niewojszany w. 60 (w tym 5 osób po żyd.); +Nowininiszki z. 7; +Nowosiele I k. 4; +Nowosiele II k. 4; +Nowy Dział k. 8; +Odesino z. 12; +Ostrowiszki k. 1; +Plantówka k. 6; +Plenitówka g. 7; +Podajniszki k. 4; Pojezierna k. 5; Pohulanka k. 10; Pokalniszki k. 4; Polesie (Poleś) w. 153; +Polunie k. 6; +Pomierkwiany k. 6; Poniżyszki k. 7; Poszwinta I, II i III k. 20 +8 +2; Pośmiałka z. 31; Prud k. 5; Rakieciszki I i II z. 23 +18; +Repiszczki k. 5; +Rozaliszki k. 7; Rubelniki w. 153; +Rudzianka k. 9; Sadu/oniszki w. 58; +Sadybnia k. 7; +Samoniszki z. 17; Saule w. 65; Si[e]miszki z. 37; Sołomianka w. 217 (w tym 5 osób po żyd.); +Solowiej z. 5; Stanisławowo k. 3; +Stefanowszczyzna z. 18; +Surwiliszki k. 3; +Symoniszki k. 6; Szlejewiszki z. 17; Szraby w. 84; +Szukieniszki k. 5; Szutany II k. 19; +Szyłejkiszkzi I i II k. 5 +5 (po skomasowaniu wsi Szyłejkiszkzi powstały następujące kolonie: Adamowo, Aleksandrowo, Aleksandrówka, Andrzejewo, Antonówka, Dubiszki I, Rozaliszki, Symoniszki, Szyłejkiszkzi I, Szyłejkiszkzi II, Wasiliszki, Wiktoryno); +Św. Anny k. 2; +Świrpliszki k. 8; +Tarasówka I k. 5; Tekliszki k. 6; Tumelańce w. 95; Turciszki z. 3; +Użolinie k. 5; +Warniszki z. 19; +Wasiliszki I k. 6; +Wasiliszki II k. 4; +Wiktoryno II k. 5; Wincentowo k. 8; Wolany w. 32; +Wołejchówka z. 14; +Wygódka z. 8; Zacisz z. 25; +Zaprudzie k. i z. 5 +9; +Żwiryniszki I i II k. 3 +6.

od 51 do 90%

Bernaty w. 226 (w tym 4 osoby po ros. [staroobrzędowcy]); Busiły w. 64; Cejkinie m-ko 158 (w tym część po pol., ok. 25 osób po żyd.); Dekśnia I, II i III z. 20 +31 +3; Dubiszki z. 28; +Gasperyszki f. 19; Kaczaniszki w. 38; +Łukszyszki z. 14; Maciuny w. 108; Mielegiany m-ko 470 (w tym ok. 25% po pol., ok. 15% po żyd.); Paragiszki z. 17; +Pieciule w. 22; +Polesie (Poleś) m. 64 (służba po lit.); Purwiany w. 69; Rakiecie m. 23; Raksztele w. 49; +Romelany z. 20 (w tym prawie połowa po pol.); Staniuny w. 141; Stepurkiszki w. 58; Szukieniszki z. 30; Tabo/eryszki w. 50; +Tataryszki z. 5; +Wilkomiszki z. 18; +Wojtkuszki f. 10; Żardeliszki w. 57; +Żurawiszki z. 17 (w tym jedna rodzina po ros.). We wszystkich miejscowościach, gdzie nie został wymieniony język mniejszości, należy rozumieć, że jest to język polski.

od 26 do 50%

Dworopiewo z. 30 (u Platera Mitrokak [!], czyli Dworoniewo, po lit.); +Gasneryszki m. 16; Janiańce w. 78 (nieznaczną większość po ros. [staroobrzędowcy]); +Jakowiszki z. 13 (starsi po lit., młodszy po pol.); +Krykiany m. 71 (właściwie po pol., 1/2 służby po lit.); Nowa Wieś w. 46 (w tym trzy rodziny po lit.); Szutany I k. 35; +Szlejwiszki z. 21 (1/2 ludności po lit., 1/2 po białorus.).

od 11 do 25%

Daukszyszki w. 80 (przeszło połowa po ros.); Górki w. 30 (jedna rodzina po lit., poza tym część po pol., część po ros.); Miłejcie z. 20; Sałętka z. 30 (jedna rodzina 6 osób po lit., reszta po pol.).

od 1 do 10%

Malkowszczyzna w. 67 (u Platera litewska; dziś językiem domowym ludności jest język białoruski, część starych mówi po lit.).

Miejscowości polskie

Astaszonka I i II z. 11 +1 (III z. 21 po ros.); +Bielany m. 3; Błudeły z. 6; Budry z. 8; Cejkinie m. 36; +Cejkinie-Lipkowszczyzna m. 30; Czepukiszki t. 5; Dąbrowo k. 6; +Deguciszki f. 16; +Dudeły I z. 6, II k. 8; Edwardowo z. 10; Filizburg k. 6; Górele k. 4; +Jampol k. 12; +Jodłówka z. 4; Jukiszki z. 17; +Kaszelizki t. 13; +Kiejryszy z. 17; +Komarowo m. 39; +Komaryszki z. 13 (u Platera lit.); +Krystaliszki z. 7; +Lubciszki t. 11; +Ludwinowo z. 5; +Łamówka k. 3; +Łaukinie f. 8; +Łąkiała g. 5; +Maciuniszki z. 9 (mahometanie); Małe Komaryszki z. 5; +Mariampol k. 6; +Marianowo k. 6; +Maślikówka k. 7; Mażutówka z. 11; Mielegianska f. i k. 14 +5; M[i]erkwiany I, II i III z. 14–18–9; Moskaliszki I, II i III z. i k. 8 +12 +11; Niewierście w. 46 (u Platera litewsko-polskie Niewierciej [?]); +Nowe Polesie I z. 13; +Nowy Dział f. i z. 21 +6; Pla/entówka z. 7; Po[d]cejkinie w. 40 (po skomasowaniu wsi powstały kolonie o następujących nazwach: Kochanówka, Pocejkinie, Wiktoryno I, Wojciechowo, Zalesie, Zasięgowy); +Polesie os. młyńska 16; Romuciszki polskie w. 22; +Słobódka z. 4; Spinkowszczyzna z. 14; +Staszki f. 14; +Szukiańce z. 7; +Szylwie z. 9; +Teodoryszki z. 11; +Tumiany f. 15; +Usiewciszki z. 13; +Wieżiszki (Wiażyszki) f. 26 (część służby po ros.); +Zalesie z. 5; +Zarzeczko k. 7.

Miejscowości rosyjskie

Oprócz wymienionych wyżej miejscowości, w których ludność rosyjska stanowi część mieszkańców, następujące osiedla zamieszkane są wyłącznie przez Rosjan, przeważnie staroobrzędowców: +Agurianówka k. 7; +Aleksiejówka k. 5; Astanszoka III z. 21 (II i II po pol.); Biały z. 16; +Budryszki IX i X k. 2 +6; Cargród k. 11; +Czuprynka z. 6; +Czysty Brzeźniak k. 3; +Daugieliszki k. 5; +Dmitrówka k. 10; Dunciszki w. 47; +Fokiejówka k. 3; +Gasperyszki z. 4; Gołębówka k. 5; +Górnica k. 4; +Górówna k. R. 17; Janeliszki w. 45; Jehorówka k. 7; Jurgieliszki w. i z. 98 +13; Kiegiejle (Kiegiejlis) k. 4; +Komaryszki k. 20; +Korniejówka k. 12; +Krawczuny I i II z. 8 +7; Łapuniszki I k. 3; +Łozówka k. 11; +Łubimówka k. 3; +Łużek I i II k. 7 +7; +Malinówka I, II, III i IV k. 17; +Malinówka VI k. 5; Międzyrowie k. 1; +Miękkie Błoto k. 2; +Praskowiszki k. 4; Prot/dupiany w. 87; Pszczółka k. 4; +Raksztele II k. 3; Romuciszki Ruskie I i II w. 36 +23; Sadownik k. 8; +Saduniszki k. 15; +Sokaliszki k. 6; Stefaniszki k. 5; +Stundziszki k. 4; +Tarasówka II k. 4; +Wasilek k. 6; +Wieżiszki (Wiażyszk) z. 17; Witoszany k. 5; +Wysokie k. 8; +Zabieżka w. 58; +Zabłoc z. 12.

GMINA RYMSZANY (pow. brasławski)

Gmina rymszańska, położona na wschód od jez. Dżisna i Dziśniszcze, a na południowy zachód od jez. Dryświaty, stanowi w swej zachodniej litewskiej części wraz z graniczącą z nią gminą duksztańską najdalej na północ wysuniętą odnogę obszaru święciańskiego. Języka litewskiego w gminie tej używa przeszło 45% ludności. Pozostała część mówi przeważnie po polsku (ok. 45%), w kilku osiedlach po rosyjsku (5%) i po białorusku (ok. 3%). Odsetek Żydów, zamieszkających przeważnie w miasteczku Rymszany, nie przekracza 2%.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Antalga (Antalgi) k. 101; Bieniuny w. 88; Burzyszki w. 57; Chomątowo z. 25; Czyżuny w. 166; +Cycanowo z. 12; +Dobromyśl z. 5; Dworzyszcz z. 21; Gakiszy z. 15; Giejstanie w. 114; Gierwiały w. 145; +Gramontyszy z. 26; +Hryszkowszczyzna z. 13; +Ilianowo z. 12; Jałoniańce (Janulańce) w. 136; Józefowo z. 9; Kozłupiszki w. 29; Mażany w. 187; Medejsze w. 132; Merla/eniszki z. 26; +Miłejkiszy z. 22; Nieszcześnie z. 33; Pieciuniszki w. 61; Rudzie w. 114; Staszańce w. 69; +Siwiszki z. 10.

od 51 do 90%

Berdeksznie w. 42; Gi[e]rdziuny w. 60; Julianowo w. 41; Kazimierzowo w. 142 (w tym 2 rodziny po ros. [staroobrzędowcy]); Kieże w. 144 (część po pol. i po ros.; wg informacji gminy lit. 115, pol. 16, ros. 15, żyd. 3); Leśnieszki z. 11; Maguny w. 154 (w tym blisko połowa po pol.); Mozwi[e]liszki z. 15; Nagiany w. 67; Ołksnajcie (Ołksnajtis) z. 19; Prutełka z. 15 (mówią po lit. i po pol.); Sosnówka w. 30 (w tym 6 osób po pol.);

+Trachniszki w. 24; Trypuki k. 82; Undrełany w. 106; Wigutany w. 73; Wiłkocie w. 60; Żybaki k. 129.

od 26 do 50%

+Sierpuchówka z. 12 (w tym 7 osób po ros.); Wiłnoki w. 34 (młodzież mówi po pol.); Wysaginia w. 50.

od 11 do 25%

Gaj I i II z. 15 +15 (większość po pol. i po ros.; wg informacji urzędu gminnego w Gaju I: 5 osób po lit., 10 po ros.; w Gaju II: 13 osób po pol. i 2 po ros.; oba zaścianki leżą poza granicami obszaru święciańskiego); Magunka z. 20; Polanka w. 119 (w tym znaczna część po ros. [staroobrzędowcy]); Prucie w. 112 (w tym kilkanaście starszych osób po lit.); Rymszany m-ko i w. 332 +35 (przeważnie po pol., część po lit., zwłaszcza wieś; wg informacji gminy po żyd. 125 osób); Szułany w. 142 (kilkanaście osób mówi po lit.); Wełuny w. 178 (co najmniej 20 osób mówi po lit. wśród starszego pokolenia).

od 1 do 10%

Góry z. 33 (niektórzy umieją po lit.).

Miejscowości polskie

+Adelin z. 12; +Antolin z. 4; +Antoprucie f. 27; +Berżeniki I z. 28, II w. 22; Bieniuny w. 134 (w tym 9 osób po żyd.); +Błotniszki z. 14; +Bobrusz f. 16; Czarnoziemie w. 4; Czeberaki w. 75 (podobno kilka osób mówi po lit.); Czepukany w. 136; Czewierykinie z. 10; +Dobrawola z. 4; Gajdy w. 77; Gierwaniszki w. 44; +Gołębiszki z. 26; +Hryszkowszczyzna m. 37; +Jasionowo z. 14; +Jezioryszki z. 13; +Juliszki z. 10; Kabaliszki z. 19; Karły w. 88; +Karklino f. 9; +Knibiszki f. 11; +Kowaliszki Nowe z. 5; +Kowaliszki Stare z. 15; +Kukawerdzia z. 11; Kukutany w. 91; Leoniszki w. 40; +Lisiszki z. 15; +Ludwinowo z. 12; Łozówka z. 12; +Magunelki f. 11; +Makarowo z. 11; Maniuki w. 97; +Muszkieciszki z. 10; +Nowiny z. 26; +Nowy Dwór f. 4; Olesiówka z. 7; +Olszynka z. 5; +Ołksno z. 17; +Opiwoda z. 5; +Piaski z. 8; Piotrowszczyzna w. 46; Posama/onie I i II z. 16 +7, III f. 8; +Podjuliszki z. 21 (w tym 6 osób po ros.); +Puszki m. 22; Sawicze w. 54; Staniańce w. 112; +Symuliszki f. 13; Szauksztele w. 34; +Szłapucie z. 20; +Szydłówka w. 14; Tumulin f. 5; +Wędzieniszki w. 24; +Witoldowo z. 6; Wojnikiszki w. 42; +Wojtkuszki z. 14; Wozgielańce I i II k. 96 +142; +Wysoczka z. 5; +Zaciszce z. 12; +Zalesie z. 7.

Miejscowości rosyjskie

+Kamieniszki z. 6; Kardeliszki w. 91 (staroobrzędowcy); Podumnie w. 52 (staroobrzędowcy); Miedynie z. 20 (staroobrzędowcy); +Malinówka z. 9; Zaborze z. 16 (staroobrzędowcy). Zob. też wyżej Gaj, Kazimierzowo, Podjuliszki, Polanka i Sierpuchówka.

Miejscowości białoruskie

Ferma w. 81 (mówią przeważnie po białorus. – prawosławni); Skrzypki w. 92 (mówią przeważnie po białorusku).

GMINA ŚWIECIANY

Gmina święciańska (bez miast Święciany i Nowe Święciany) w większości swej (61%) jest litewska, w mniejszości: polska lub częściowo białorusko-polska (około 26%), białoruska (6%) i rosyjska (7%). Litewska jej część wraz ze skrawkami gminy podbrodzkiej (gromada wojckuńska) i łyntupskiej tworzy południową odnogę obszaru święciańskiego. W porównaniu ze stanem z 1890 r. (por. Plater/Anonim 55 i 56) w wielu miejscowościach, zwłaszcza położonych na wschód od Święcian, litewszczyzna uległa zanikowi na rzecz języka polskiego albo białoruskiego.

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

+Abeliszki z. 16; Adamiszki z. 46; Akmienica z. 30; Andrzejzski z. 5; +Aścikiszki z. 16; +Ażurojście z. 18; Bewo/ejniszki w. 23; Bierżówka z. 4; Borowa w. 171; Brzeźniaki w. 43; Cegielnia II z. 34; +Czerwotka z. 9; Czynczyki w. i z. 96 +5; Darynie I i II z. 8 +8; Datyniany w. 213; Dauksze w. 149; +Dorojście z. 11; Fiedoryszki w. 70; Filipowo z. 10; +Gaj z. 13; Gończarówka z. 9; +Grażule w. 50; Grygaluny w. 96; +Guzaniszki z. 10; Grzyby w. 83; Hajduki w. 56; +Iwaniszki z. 6; Janczuny w. 115; Janiuny z. 6; Jankowszczyzna w. 61; Jodeliszki w. 24; Karklińce w. 162; Kirdejki w. 47; +Kleniowo z. 1; +Kochanówka w. 57; Kochanówka z. 19; Kochanówka f. 12; Konstantynowo k. 4; Kościuki w. 134; Kozły w. 64; Kucie w. 46; Kukiszki w. 71; Kulniszki w. 88; Kinigiszki w. 118; Kuśliszki w. 34; Ligumy I w. 32; Ligumy II w. 56; +Lulino z. 6; Łosiszki z. 15; Łowżany I i II w. 56 +51; +Łukiszki z. 5; Madziuny w. 131; +Maldziuny z. 11; Matuki w. 68; Matusiańce w. 65; +Mi/emeliszki z. 11; +Michałow II z. 6; Mielegiany w. 126; Miežanele w. 188; Miežany w. 358; Misiuny w. 88; Munkuszki w. 56; Nowjasiel (Nowosiele) w. 36; +Nowo-Kucie z. 16; Nowosiółki [Madziuńskie] I w. i 2 z. 58 +4 +21; Nowe Strunojcie w. 179; Owczyny w. 55; +Ożynie z. 17; Paszkany w. 97; Pietruszki w. i z. 70 +23; +Pinigis Kałnas z. 3; Plauszki I w. 69, Plauszki II w. 37; +Pohulanka II z. 7; +Poilga z. 14; +Popienigi z. 15; Rogowszczyzna w. 179; +Rogówka II z. 16; Rusaliszki w. 83; Senadwór w. 42; Stugle w. 133; Szakale w. 44; +Szakaliszki z. 6; Szyliny (Szylinie) w. 42; Średnia w. 215; Trabucie w. 102; Traczuny w. 80; +Trudy f. 22; +Tunkiszki z. 12; Werokale w. 156; +Wejkucie w. 81; +Wieliczki w. 41; Wojszkuny w. 109; Wróblewsczyzna z. 23; Zадworniki w. i k. 77 +17; Zybaliszki w. 212; Żałoby w. i z. 73 +8.

od 51 do 90%

Boguciszki w. i z. 61 +13; Brzozówka w. 50; Burby w. 69; Czerwone Pole z. 22; Dowmiły w. 238; Druściany w. 45; Gasiuliszki w. 38; Jacuny w. 114; Kisieliszki z. 19; Kurpie (Wielekryckie) w. 72; Mielany w. 44; Mielniki w. 51; Niewierszki II w. 118 (w tym kilka rodzin po ros.); Pi[e]rkcinie I i II z. 41 +19; Rawiszki z. 27; Rynkiany w. 117 (6 rodzin po pol.); Saminie z. 27; Żuki w. 46 (w tym kilka rodzin po ros.).

od 26 do 50%

U Platera litewskie: +Augustowo f. 12 (w tym 5 osób po lit.[służba]); Jodziszki w. 67; Jodziszkańce w. 169; Milkuszki z. 21; +Mineliszki w. 77 (przeważnie po ros., 24 osoby po lit.; u Platera: Minaliszki 38 R., 12 L.); Skarbiszki z. 37; Sudata z. 21; Sutryszy z. 24.

od 11 do 25%

Głodówka (Gołodajewka) w. 225 (część po lit., część po pol., część po ros.); Kozłiszki w. 62; Perszuszta z. 44 (u Platera 25 L., 5 P., 3 R., 25 Ż.).

od 1 do 10%

+Cerkliszki m. 102 (w tym 10 osób po lit. [służba]); Kuiszki z. 29; Mile w. 185 (u Platera/Anonima 121 R., 2 B., 31 L., 6 Ż.; dziś w kilku rodzinach starzy umieją po lit., kilka rodzin po polsku, przeważnie natomiast po ros. [staroobrzędowcy]).

U Platera litewskie: Borowce w. 48; Czepukiany w. 102; Kaptaruny w. 150; Kobylnikiszki (Łosie) z. 26; Samoduryszki w. 132 (większość po białorus.); Seciki z. 28 (u Platera Sacikis [?] litewskie); Stare Strunojcie w. 235; Troki I i II z. 33 +15; Widawciszki w. 55; Wygódka z. 42; Żusiny w. 116 (znaczna część po ros., reszta po pol. i po białorus.). W wymienionych wsiach po litewsku umieją tylko starzy, znaczna zaś większość, zwłaszcza młodzież, mówi między sobą po polsku, w niektórych rodzinach po białorusku.

Miejscowości polskie

Oprócz wymienionych poprzednio miejscowości mieszanych w następujących osiedlach mówi się po polsku: Adamowo I z. 8; Adamowo II z. 6; +Adamówka z. 8 (u Platera: Adamowas litewskie; nie wiadomo jednak, czy odnosi się do Adamowa f. czy Adamówki z.); +Andrzejewo II z. 5; Andrzejki I l. 9; Andrzejki II z. 24; Andrzejki III. z. 8; +Antopol z. 9; +Awiżeniszki f. 8; Baładaniszki z. 32; Bele I z. 8; +Benedyktowo z. 8; +Bielusy z. 6; Biłdy z. 14; Blakiszki f. 16 (u Platera Blekiszkie litewskie); Bonczarowo z. 7; +Bukciszki z. 9; +Czarnolesie m. 25; Czechowszczyzna f. 11; Czepiszki z. 33; +Czyżyszki z. 7; +Da/erzeliszki z. 5; +Demo z. 8; +Dowboryszki z. 10; Druściany k. 47; Filizburg f. 21; +Gawęda f. 6; +Grzyby f. 27; +Halinowo (Święcianka) f. 6; +Janeliszki z. 14; +Janiszki z. 8; +Janopol z. 7; +Jasiuny f. 5; +Jodziszki f. 13; Józefowo z. 6; +Justynopol z. 16; Kamieniszki w. 36; +Karpaty z. 9; +Katarzynowo z. 5; +Kazimierzówka z. 5; +Kiartukaj z. 6; +Konstantynówka z. 8; +Kościuki g. 6; +Kraszona f. 16; Kraszanka k. 58; +Krzyżówka z. 5; +Lipnieszki I z. 6; +Lipnieszki II z. 7; +Lubochowo m. 23; +Lulino k. kol. 5; +Madziuny g. 5; +Madziuny l. 7; +Małe Mielany z. 5; +Marciniszki z. 8; Marguniszki w. 57 (w tym blisko połowa po ros.; u Platera 21 R. i 12 Ż.); +Marylin z. 14; Maśliszki z. 6; Medyna z. 5; +Michałowo I z. 11; +Miedzuszany m. 15 (właściciel po ros., służba 10 osób po pol.); Mieszkinie z. 16; Mieżanele k. 118; +Miła z. 7; +Nowe Gierdziuliszki z. 7; Nowosiółki III (Nowosiółki Sorzańskie) z. 6; +Nowy Dział z. 6; +Nówka z. 12; +Ozieryszki f. 12; +Pietruszki f. 14; Pietryszki f. 13 i z. 12 (u Platera Petriszkaś litewskie); Podgilumy 88 (u Platera Peligunej [?] litewskie); Pohulanka I z. 11; +Podjelniaki z. 6; +Pokumsza f. 10; +Poligonowo z. 6; Popowska Ferma z. 32; +Porojście z. 5; Powejnia z. 7; +Podabie k. kol. 19; +Rackowszczyzna z. 15;

+Rogówka I z. 10; +Romaldówka z. 6; +Rudobieść z. 24; +Rynkuny z. 8; +Sadówka z. 7; +Senadwór z. 11; +Skrupiszki f. 9; Słobódka z. 4; +Słomianka z. 10; +Stanisławów kuźnia 10; Stanisławów m. 43; +Stary Dwór f. 13; +Statkuski z. 10; +Struna m. 16; +Sudata k.+k. 7+8; +Szwinta m. 45; +Śmieie z. 4; Śmielinka z. 14; +Święcianka m. 15; +Ślu/osaryszki z. 4; Uhły z. 7; +Werocieja I z. 9, II z. 5; Wyspa z. 4; Zacisze f. 11; Zagumiennniki z. 4; Złota Góra z. 6.

U Platera litewskie: +Bartosyzyski z. [?]; Gawejciszki z. 19; +Gierdziuliszki f. 19; Januszyski z. 23; Johanpol z. 20; Kowalczuki w. 61; Maluniszki z. 7; Miedziuszany m. 15; +Pniowo f. 9; Troki z. 15; +Trzy Sosny z. 14; Wyhary w. 79.

Miejscowości białoruskie

Boczkeniki w. 221 (w tym 7 rodzin po ros. [staroobrzędowcy]; u Platera Boczkeniki 18 L., 145 B. i Boczkeniki II 18 L., 10 R., 5 P); Cegielnia (koło Czepukian) z. 3 (u Platera litewskie); Dziskowszczyzna w. 63; Jeziorszczyzna [Ozierszczyzna] w. 62 (u Platera litewskie); Kliszańce w. 107 (u Platera Kliszyskies [?] litewskie); Niewieryszki I w. 62; Symoniszki w. 116 (młodsze pokolenie po pol.); Warniszki w. 31 (młodzież po polsku).

Miejscowości rosyjskie

Oprócz wymienionych poprzednio, częściowo rosyjskich Marguniszek, Miedziuszan, Głodówki (Gołodajewki), Boczkenik, Żuk i przeważnie rosyjskich Mil (u Platera Mile 121 R., 2 B., 31 L., 6 Ż.), Mineliszek i Rusin, po rosyjsku mówią w następujących osiedlach: Bele II z. 8; +Bierżynka I i II z. 7 +16; Cegielnia III z. 6; Kirdejki z. 43; Łałucie w. 34; Małe Wysokie z. 9; Miechowszczyzna z. 24; +Nowosiółki [Daukszańskie] II z. 14; +Paulinowo f. 20 (w tym 5 osób po pol. [służba]); +Pi/olnikowszczyzna z. 19; Rudaszka z. 11 (u Platera Rudeszkes [?] litewskie); Sokaliszki I, II i III z. 39 +17 +22 (u Platera Sakaliszkie litewskie); Sory m. 55 (w tym 8 osób po pol. [służba]); +Świła z. 7 (u Platera litewskie). Powyższe miejscowości zamieszkane są przeważnie przez tzw. staroobrzędowców.

MIASTO NOWE ŚWIĘCIANY

od 1 do 10%

Nowe Święciany [pisane zwykle Nowo-Święciany] m-to 3715 (wg danych Centralnego Biura Statystycznego m-ta Wilna 3710, w tym po pol. 2632, po żyd. 746, po ros. 166, po lit. 136, po białorus. 19, inne języki 11).

MIASTO ŚWIĘCIANY

od 1 do 10%

Święciany m-to 5893 (wg danych Centralnego Biura Statystycznego m-ta Wilna 5957, w tym po pol. 2867, po żyd. 1989, po ros. 627, po lit. 385, po białorus. 85, inne języki 4).

GINA TWERECZ

Gmina twerecka ma ze wszystkich gmin obszaru święciańskiego najwyższy odsetek ludności mówiącej po litewsku, dochodzący prawie do 86%. Resztę stanowi kilka kolonii rosyjskich i w niektórych wsiach litewskich nikła mniejszość ludności białoruskiej i polskiej. Gmina ta, położona na najdalszym wschodnim krańcu swego obszaru języka litewskiego, graniczy od północy, za rzeką Dzisną, z językiem polskim i białoruskim, a od wschodu z językiem białoruskim. Zachowanie swego obszaru zawdzięcza, jak się zdaje, w pewnej mierze naturalnym granicom: lasom i bagnistym terenom ciągnącym się wzdłuż rzeki Dzisny i Miadziołki. W porównaniu z 1890 r. (zob. Plater: 54 i 47) stan ten nie wykazuje żadnej zmiany, gdy w sąsiedniej gminie hoduciskiej litewszczyzna ustąpiła na dość znacznym terenie przed językiem białoruskim.

Miejscowości litewskie

od 90 do 100%

+Adamowo k. 7; +Aleksandrowo k. 6; Anżelichowo w. 39; +Awdenino z. 16; +Aw-djonka z. 6; Babiany w. 113; Bukliszki w. 82; Chudobiszki w. 44; +Cza/ernokiszki w. 19; Czelniki w. 24; Czepieliszki w. i z. 44 +30; Daktary w. 50; Dworyszcze w. 67; Dzisna w. 155 (w tym kilkanaście osób po białorus.); +Gasperyszki k. 7; Gontowniki w. 199; Grygielewszczyzna I i II z. 28 +18; Gudopiewo w. 51; Jaciuny w. 40; +Janowo k. 4; Kaczanowszczyzna Stara i Nowa w. 49 +36; Kalwiszki w. 43; Kałweliszki w. 54; Karolica w. 39; Kaubryszki z. 11; Kiakszty w. 45; Kiełpucie Nowe w. 59; Kiełpucie Stare w. 53; Kluki w. 68; Krauciszki w. i z. 28 +4; Kuksy w. 34; Kukucie Małe w. 63 (w tym 3 osoby po żyd.); Kukucie Wielkie w. 91; Kurciszki w. 37; +Kurmiszki z. 11; Lachowszczyzna w. 24; +Lublinowo k. 7; Łatakiszki z. 33 (w tym ok. 30 osób po lit.); Łowmaki w. 38; Łozynki w. 74 (w tym około 8 osób po białorus. i po pol.); +Macie-iszki k. 8; +Maciuciszki z. 14; Marcinowo k. 5; +Mieszańce z. 5; +Morgi z. 16; Nowiki w. 153 (w tym około 10 osób po białorus.); +Nowe Kalwiszki k. 6; +Nowy Dwór k. 3; Orzweta (Orweta) w. 171 (w tym 5 osób po żyd.); Ostrowiszki w. 121; Pastuszki w. 98; Paszuny w. 76; Pieczurki Małe w. 30; Pieczurki Wielkie 76 (w tym 5 osób po białorus. i 5 po żyd.); Pietraniszki z. 14; Pietraszuny k. 120; Pimpiszki z. 11; Piwowary w. 150; Piwowary z. 31; Podzisna w. 51; +Pokalniszki f. 28; Pomalupie z. 8; Pupniany (Pupiena) w. 40; Radziszki w. 77; Rapiena w. 27; +Rasteniszki k. 4; Ryżyszki w. 107; Saple w. 43; Siekany w. 68; Śmielinka z. 15; Surma (przedtem Pejedupie) z. 12; Szakieliszki w. 45; Śmilginiszki w. i f. 48 +12; Świrki w. 99; +Świszopol k. 6; +Tryłuskie w. 21; +Twerecz z. 8; Wejksze w. 51; Wielka Wieś w. 318 (w tym 4 osoby po ros.); Wilaki w. 96; Witany w. 43; Żwiry w. 63.

od 51 do 90%

Apuszty [w spisie urzędowym Apuszuty] Polskie w. 64; +Ciekupie z. 11; Działkowszczyzna w. 153 (w tym przeszło 50 osób po ros. [staroobrzędowcy]); Kaukiszki z. 15;

Koncynole w. 110 (w tym ok. 20 osób po białorus. i po pol.); Mariampol z. 19; Pokalnia [Pokałna] w. 30 (w tym 2 rodziny po białorus.); Raducie w. 33 (w tym 18 osób po lit.); Raściuny w. 151; Słyczki z. 13; Spijaczyski w. 48 (w tym znaczna część po białorus. i po pol.); Szulgi w. 57; Twerecz m-ko 291 (w tym wg ostatniego spisu ma być: 189 osób po lit., 93 po pol., 5 po białorus., 3 po żyd. i 1 po łot.; mówiących w domu po litewsku jest niewątpliwie więcej); Wasiewicz w. 181 (kilkanaście osób mówi po białorus.); +Zalesie w. 20; Żwirynie w. 49.

od 26 do 50%

Czarny Ruczaj z. 27; +Daktary z. 13 (w tym 7 osób po ros.); +Poświle z. 17; Ryma[l] dziszki w. 115 (w tym 25% po lit.; reszta po białorus.); Świła w. 67 (w tym połowa po lit.); +Wojciechowo z. 15.

Miejscowości polskie

+Atasol l. 23; +Kukuckie (Kukutele) l. 6.

Miejscowości rosyjskie

Oprócz części mieszkańców Dziatkowszczyzny po rosyjsku mówią w następujących osiedlach (wyłącznie staroobrzędowcy): Andrzejówka w. 61; Apuszy [w spisie urzędowym Apszyty] Ruskie w. 85; +Janiszki w. 24; Łukaszowo w. 50; Popówka (dawniej Ostrowiec) w. 87; +Przydatki z. 10; Wabeliszki w. 67 (u Platera Wabeliszkiej [?] litewskie).

Gromada wojkuńska (gmina Podbrodzie)

Do litewskiego obszaru święciańskiego należy także część gminy podbrodzkiej, mianowicie prawie cała gromada wojkuńska (z wyjątkiem Wojkun, które leżą poza granicami obszaru święciańskiego), w większości swej litewska, w mniejszości polska; znajomość polszczyzny u ludności litewskiej jest powszechna.

Miejscowości z przewagą litewską

od 91 do 100%

Dworciszki w. 82; Jodkiszki z. 13; Łowkianka z. 10; Maśliszki z. 5; Pokarwienie w. 41; Szakimy w. 97; Szuty w. 137.

od 51 do 90%

Drożulany w. 32; Józino z. 54; Łowki w. 93.

Miejscowości z mniejszością litewską

od 26 do 50%

Rudoliszki z. 27 (w tym jedna rodzina – 9 osób – po lit., pozostałe 4 rodziny polskie; u Platera litewskie); Oszworojście (Oszwarojście, Ushwarojście) w. 37.

od 11 do 25%

Antesory w. 157 (w tym po lit. ok. 15%, po ros. ok. 10%, reszta po polsku).

od 1 do 10%

U Platera litewskie: Popieliszki I i II z. 16 +20; Pogłusze z. 30; Teodoryno I i II z. 21 +18.

GMINA ŻUKOJNIE

Obszar językowy tej gminy jest przeważnie białoruski lub białorusko-polski, a częściowo polski. Uwzględniono jedynie miejscowości położone w najbliższym sąsiedztwie południowej granicy obszaru święciańskiego i tylko osiedla oznaczone na mapie. Jediną miejscowością należącą do obszaru święciańskiego jest wieś Świtajliszki, w której część ludności mówi po litewsku. Dane dotyczące języka przytoczono na podstawie informacji urzędu gminnego.

Miejscowości częściowo litewskie

od 26 do 50%

Świtajliszki w. 107 (w tym mniej więcej 1/3 po lit., 1/3 po pol. i 1/3 po białorus.).

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Baranie (Barany) w. 181; Biała Woda w. i k. 190 +20 (w tym 10 rodzin po pol.); Budranie w. 87 (w tym 5 rodzin po pol.); Kazanowszczyzna w. 72 (w tym 50% po białorus. i 50% po pol.); Łokciany w. 171; Mościany w. 266; Pietraszyszki w. 109 (w tym 2 rodziny po pol.); Sucharyszki w. 45 (w tym 2 rodziny po pol.); Troszczany w. 283.

Miejscowości polskie

Bujki w. 158; Gieladnia z. 26; Kisiele k. 139; Kluszczany k. 43; Kluszczany m-ko 123 (w tym 60% po pol., reszta po białorus. i po żyd.); Pilimy w. 87; Wielka Wieś w. 188.

GMINA DRYŚWIATY (pow. brasławski)

Miejscowości litewskie

od 51 do 100%

+Adamowo f. 8; Czachowszczyzna (Czechowszczyzna) k. 23, nowa kolonia powstała w 1910 r.; +Michalinka z. 5; Warniszki w. 31, poza tym umieją po pol. i białorusku.

od 11 do 25%

+Ludwinowo k. 27, w tym 4 osoby po lit., poza tym część po ros., część po pol. (wg informacji gminy ogółem 21 osób, w tym 10 osób po ros., 7 osób po pol. i 4 osoby po lit.).

od 1 do 10%

Gimzy w. 30 (w tym 4 osoby po lit., przybysze); Montwiłowo k. 19, w tym 3 osoby (przybysze) mówią po litewsku.

Miejscowości polskie

+Antonopol z. 10; +Antosito f. 28; +Balciszki f. 5; Białusiszki w. 11; +Birucie z. 8; +Bratnia Góra k. 37; +Czerniuszka z. 22; +Degutynie k. 27; +Dobrody z. 13; +Dolinówka z. 4; +Dolne Rycze k. 7; Dryświaty k. 136; Dryświaty m-ko 386 (w tym 100 osób po żyd.); Dworzyszcz k. 75; Dyrwaniszki z. 11; +Gabrieliszki z. 7; +Gale/iniszki z. 10; Gierczany w. 192; +Gi(e)rejsze f. 22; +Gierwaliszki f. 6; +Grejtuniszk f. 35; +Grykieniszki f. 24; Gry/utuny k. 180; +Honczaryszki z. 12; +Jampol f. 23; +Januliszki w. 21; +Jasieniszki z. 3; +Jasna Górka f. 6; +Jawryszki f. 10; +Jedlinowo z. 31; +Józefowo k. 11; +Józefpol k. 30; +Kalwiszki w. 36; +Kapuciszki z. 3; Karasino w. 152; +Kaziuliszki k. 13; +Kieciszki k. 24; +Kieregi z. 14; +Kiszkieliszki k. 14; +Kiżliszki k. 28; +Klemenspol m. 7; +Kłundziszki f. 18; Kołaniszki w. 40; Komaryszki I i II k. 28 +7; +Koniecpole k. 5; +Koniecpole z. 3; +Końce f. 9; +Korzeniowszczyzna k. 15; +Kozłowskie k. 21; +Krasnogórka k. 15; +Krawczyszki z. 12; Krzyw/ie/a/o/niszki w. 44; +Kuły z. 6; +Kurany z. 9; +Leonowo f. 7; +Linkiszki z. 13; +Lisiszki k. 15; +Łakuciszki k. 15; Łotoczki k. 60; Marcinkowicze k. 77 (w tym 6 osób po ros.); +Marianowo z. 5; +Mazuryszki z. 29; Miałka w. 146; +Michalino f. 6; +Michałowo z. 13; Mieżany k. 182; +Miluńce m. 39; Nestoryszki k. 47; +Norki k. 7; +Nowy Dwór m. 50; Nurwiańce k. 196; +Pikieta z. 6; +Piworyszki +14; Plikiszki k. 64; +Podgórze z. 6; +Podmujsa z. 15; Podziszki k. 81; +Polanka z. 6; +Pożeminie z. 15; +Pumpiszki z. 13; +Rafałówka k. 20; Ryczany k. 70; Siołki k. 122; Siostrzeńce k. 87; +Sito m. 19; +Skowroniszki f. 2; +Sorbaiszki z. 10; +Stabatyszki f. 10; Stankowicze k. 181 (wg informacji gminy 158, w tym 140 po pol., 18 po ros.); +Stawarele m. 39; Subociszki w. 76; Symoniszki f. 7; Szaszki w. 54; +Szczytniki f. 12; +Śmiałka f. 5; +Świkszczyany f. 19; Świkszczyany k. 110; +Ustroń z. 4; +Wasiliszki f. 10; Wielikiany k. 36; Wojckieluny k. 35; Woroniszki w. 47; +Wyręby k. 5; +Zygmuntowo z. 12; Żwirble k. 103; Żwirynie k. 108.

Miejscowości białorusko-polskie

Borkowszczyzna k. 139; Gajlewszczyzna w. 38; Gawrany w. 189; Gi(e)rejsze w. 148; Klikalnica 136; Macelany w. 112; Naczany w. 46; Mamiany w. 64; Nurwiany k. 168; Skorobohate (na mapie wojsk. Skarbaty) k. 60; Uszaniszki w. 71; Wiaże w. 68; Wołajniszki w. 72.

Miejscowości mieszane polsko-rosyjskie

Anisimowicze k. 221 (wg informacji gminy 196, w tym po pol. 78 osób, reszta po ros.); +Bejnary k. 11 (w tym 6 osób po pol., reszta po ros. [staroobrzędowcy]); +Deminiszki w. 17 (w tym 6 osób po pol., reszta po ros.); +Dryświaty m. 18 (w tym 2 osoby po niem., 1 osoba po ros., reszta po pol.); Jodegale k. 88 (w tym po pol. 41 osób, reszta po ros. [prawosławni]); Kiemerezy k. 87 (wg informacji gminy 90, w tym po pol. 55, reszta po ros.); Skutaliszki k. 31 (wg informacji gminy 38, w tym po pol. 19, reszta po ros.); Władysławowo k. 52 (wg informacji gminy 49, w tym po pol. 19, reszta po ros. [staroobrzędowcy]).

Miejscowości rosyjskie

Bieluniszki k. 45 (prawosławni); +Błazyszki k. 14 (prawosławni); +Cegielnia k. 17 (staroobrzędowcy); +Ignacyno z. 7 (prawosławni); Jeżówka k. 59 (staroobrzędowcy); Kality k. 123 (prawosławni); Kazimierzowo k. 31 (staroobrzędowcy); Krzywosiele k. 148 (staroobrzędowcy); +Łapuszeniszki f. 35 (staroobrzędowcy); Łuszniewo k. 80 (prawosławni); Mikołajuńce k. 175 (staroobrzędowcy); Minkowicze k. 80 (staroobrzędowcy); Nosówka k. 52 (prawosławni); Paszewicze k. 14 (staroobrzędowcy); Pohulanka k. 9 (staroobrzędowcy); Pustosiele k. 99 (prawosławni); Redutka k. 9 (w 1931 r. czasowo niezamieszкана); +Roskosze I k. 30 (staroobrzędowcy); Roskosze II k. 13 (prawosławni); Sorokino k. 81 (prawosławni); +Straża z. 24 (staroobrzędowcy); +Zamek z. 7 (staroobrzędowcy); +Zielonka k. 18 (staroobrzędowcy); +Zofiówka z. 6 (prawosławni).

GMINA SMOŁWY (pow. brasławski)

Gmina smołwieńska, położona na pograniczu Polski, Litwy i Łotwy, jest prawie całkowicie polska (88%) i należy do obszaru drugiej polskiej wyspy wileńskiej. Ludność mówiąca po litewsku w tej gminie nie przekracza 4%. Prócz tego istnieją dość liczne kolonie rosyjskie tzw. staroobrzędowców (8%).

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

+Berżonka z. 7; +Bakielniszki k. 23; +Iwanowszczyzna I z. 12; +Janowo z. 19; +Justyhanowo z. 15; +Ostrów IV z. 4; +Romajtyszki z. 11; +Sadulin (Sadolino) f. 8; +Skałduciszki z. 14; +Zarzecz z. 17.

od 11 do 25%

Gajlutyszki k. 32; mówią po pol., lecz niektórzy starzy umieją po lit.; zob. też niżej Bortkiszki III.

od 1 do 10%

Dulkiszki w. 44, mówią po polsku, lecz kilka osób umie po litewsku.

Miejscowości polskie

Oprócz wyżej wymienionych osiedli z mniejszością litewską w następujących miejscowościach mówią po polsku: +Akmieniszki z. 9; +Arkladuńce f. 10; +Balciszki f. 6; +Bechów z. 8; +Berenhof f. 7; +Bernatyszki f. 10; +Berżeniki z. 12; +Bizaniszki z. 16; +Bogiszki I z. 5; +Bogiszki II z. 14; +Bohdaniszki f. 6; +Borówka z. 14; +Bortkiszki budka kol. 18; Bortkiszki I i III k. 51 +10 (wg informacji gminy w Bortkiskach III 21 osób w tym 4 po lit. [przybysze z gminy Dukszty] i 17 po pol.); +Brusowanka z. 8; Budynie w. 79; +Burnie w. 21; +Czarny Bród z. 3; Czarny Bród I i II z. 37 +7; Czyżeliszki w. 34; +Derżynie z. 9; +Dumble Małe z. 8; +Dumble Wielkie f. 5; +Dworaliszki z. 9; +Dworunie z. 13; +Dyrwaniszki z. 19; +Dyrwany z. 7; +Gajlutyszki II f. 7; +Gajlutyszki III l. 10; +Gajlutyszki IV l. 6; +Gajówka

z. 4; +Gasiuliszki f. 11; +Gilinie z. 14; +Girwidziszki z. 19; +Górnopol f. 9; Grygjańce w. 67; +Gudziszeczki z. 8; +Gudziszki f. 4; +H(i)eronimowo z. 14; +Ilgiszki z. 13; +Iliszki z. 26; +Iwanowszczyzna II z. 4; +Jadwigowo z. 5; Jałówka k. 45; +Janowo Stare f. 11; +Jedlinowo z. 11; Jodynie w. 44; +Juchniszki z. 18; Kalniszki z. 17; Kałwiszki z. 23; +Kamionka z. 9; +Karcze f. 5; +Karolinowo f. 24; +Kimborciszki m. 39; +Kliszeniszki f. 45; +Komaryszki f. 14; Komaryszki k. 32; +Kondraciszki f. 14; +Koniec Boru z. 6; +Końce Troski (Końcetroski) z. 19; +Kopciszek z. 22; +Krasnopol z. 16; Krzyżówka z. 56; +Ladynowo z. 4; Laudany k. 73; Linkieliszki k. 52; +Lipniszki t. 24; +Ludwinowo z. 5; +Maguny t. 14; +Maguny (Nowa Polanka) z. 5; +Magunka z. 11; +Majak z. 3; Makszarynie z. 5; +Maruga w. 8; +Matejkiszki z. 11; +Matuliszki z. 26; Michaliszki k. i w. 9 +25; +Mieczpole z. 5; +Misztowce m. 25; +Mizeraniszek f. 7; +Mowszyszek z. 7; +Mugliszki w. 19; +Muraniszki z. 10; +Muraniszki Górne z. 4; +Najnie z. 17; +Nowiki w. 33; +Nowiki z. 7; +Nowina f. 14; +Nowopole f. 11; +Nowosady z. 10; +Ostrów I z. 6; +Ostrów II z. 3; +Ostrów III z. 6; +Ostrówka z. 4; +Pasiaki I z. 9; +Pasiaki II z. 6; +Paukszteliszki f. 15; +Plateryszki k. 23; +Podbrzezie z. 13; +Podlaudanka z. 14; +Podlaudany f. 23 (w tym 7 osób po żyd.); +Podobinka z. 10; Podrezy w. 57; Podruksza/e k. 38; +Polesie z. 9; +Raby Most z. 4; +Rajpole z. 5; +Rataliszki f. 4; Regieliszki w. 30; +Ruściszek z. 14; +Schedy (Kazimierzowo) f. 7; +Skio f. 35; +Słoneczna Góra z. 8; Smółwy m-ko 85 (7 osób po żyd.); +Smółwy m. 18; +Staciuny m. 61; +Sterlaniszki z. 22; +Sterlany z. 11; +Suntupie k. 3; Szaki w. 42; +Szlíninka z. 6; +Truszeliszki z. 9; +Trzy Górki z. 8; Turmont m-ko i st. kol. 519 +85 (w tym 47 osób po ros., 97 po żyd.); +Turrowszczyzna m. 13; Tyłża w. 89; +Ulfiszki z. 12; +Użwertynie z. 16; +Wanagieliszki f. 20; +Warniszki z. 6; +Waszkiszki z. 13; +Wejksze f. 17; +Wesołowo k. 22; Wesołowo w. 67; +Wilianowo z. 4; +Wincetynowo f. 7; Wisaginia z. 16; +Wiszniewo f. 26; Wiszniewo k. 34; Witkuny k. 47; +Wojtkuszki f. 16; +Zabiełka z. 7; Zawiesiszki kol. 40; Żengiszki z. 18.

Miejscowości całkowicie lub przeważnie rosyjskie

Barteliszki k. 34 (staroobrzędowcy); +Bortkiszki I f. 18 (w tym 3 osoby po pol.); Bortkiszki (Janowskie) IV z. 18 (w tym 5 osób po pol.); Karmelity k. 46 (staroobrzędowcy); +Kazimierzowo k. 18; Kompocie k. i z. 71 +12 +6 (w tym większość po ros. [staroobrzędowcy]); +Skiduliszki z. 17 (w tym 14 osób po ros.); +Sobotaniszki z. 14; Turmont z. 31 (w tym 16 osób po ros.); Wspólny Bór z. i k. 38 +13 (w tym 32 osoby po ros., reszta po polsku).

GMINA WIDZE (pow. brasławski)

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

+Leonpol f. 32; Malina z. 11; +Podsawejki z. 8.

od 51 do 90%

Janowo k. 97 (powstała niedawno na gruntach rozparcelowanego folwarku); Meletylce z. 13; +Stunżyszki f. 41; Trukany w. 66.

od 26 do 50%

Niewierańce w. 161, po lit. przeważnie starsze pokolenie.

od 11 do 25%

Bejkiele w. 100, część umie po litewsku, poza tym przeważnie po polsku; Czeszuł/lańce w. 139.

od 1 do 10%

Ażusino w. 47; Gudańce w. 100; Pupinie w. 85.

Miejscowości polskie i białorusko-polskie

+Antodol m. 3; +Augustowo z. 9; +Auksztó/akalnia z. 14; +Białowojsze f. 3; +Biały z. 3; Berżeniszki z. 32; Bieniasze k. 39; Bikiszki w. 45; +Bohuszyszki f. 19; Bomejki w. 69; +Budowiejka z. 3; +Budryszki z. 5; +Bugiele f. 11; +Chorażyszki z. 11; Czyżowszczyzna w. 34; +Dagiesiszki z. 31; Dąbrowskie w. 63; +Deguciszki z. 7; +Dekśnia z. 19; +Dęblinowo z. 10; +Długie w. 33; +Drabutki z. 14; Drabaty w. 54; Ejćmiany w. 51; Gakiany k. 83; +Gienuża z. 17; +Giweniszki w. 26; +Godowszczyzna z. 8; Go/ałaławki w. 36; +Grobiszki z. 18; Grusztaliszki w. 27; +Gryżyszki z. 6 (po polsku); +Gudaliszki z. 26; +Gurele f. 34; Hermanowszczyzna w. 149; +Jodziszki f. 18; +Józefowo z. 11; +Juliszki z. 7; Jursze w. 64; Kajaty w. 61; +Kalniszki z. 20; +Kalniszki (obok Lisiszek) z. 19; +Karoluńce I f. 10; +Karoluńce II z. 16; +Karpiszki z. 27; +Kimborciszki f. 28; +Kondraciszki k. 29; Konowały k. 67; +Korczewatka z. 16; +Kozorezy Dolne (Kazarezy) z. 19; +Kozorezy Górne (Kazarezy) z. 16; +Kudryszki z. 20; +Kuśnierzyszki z. 6; Lipolały w. 169; +Lisizski z. 9; +Łataniszki k. 27; +Łotyszki z. 19; +Łukianiszki z. 9; +Masalszczyzna z. 9; +Masiuniszki w. 20; Matejkiszki w. 52; Mejeryszki w. 45; +Mejszty m. 46; Meszkiele w. 90; +Miedynki z. 9; +Mielniki k. 10; +Miluny z. 24; +Miłaszyszki z. 6; Munciuny w. 38; +Nowa Hermanowszczyzna z. 20; +Nowinka l. 8; +Nowy z. 8; +Orliszki z. 5; +Ozierce z. 3; Pakulnia k. 51; +Pietryszki z. 23; +Pietryszki Nowe z. 16; +Pietryszki Stare z. 12; +Podbrodzie f. 13; +Podkowiszki z. 14; +Podrawiszki f. 14; +Podzisna f. 25; Podzisna m. 77; Pograniczne w. 35; +Polesieniszki w. 106; Przewoźniki w. 106; Rawiszki w. 68; Romejki w. 62; Rosy/inele w. 42; Ruciny k. 40; +Rzeczki z. 31; Sekły k. 47; +Sie/awruki z. 15; +Siginka z. 6; Skrebenie w. 88; +Skurciszki k. 22; Smele w. 59; +Stanisławowo z. 2; +Stefopol z. 7; +Stukopieja z. 23 (w tym 10 osób po ros. [staroobrzędowcy]); +Szarkiszki z. 20; Szkile w. 40; +Szławiszki z. 24; +Szlikszta z. 15; Śmilginiszki w. 61; +Taleniszki w. 17; +Tałaciszki w. 24; +Topolka z. 18; Trakiszki w. 62; +Trejbszuny f. 12; +Trybuciszki z. 21; Trykłaciszki w. 72; Warniszki w. 33; +Wasiliszki z. 4; +Widze l. 8; Widze m-ko 2330 (wg informacji gminy 2194, w tym po lit. 20, po pol. 800, po żyd. 978, po białorus. 114, po ros. [staroobrzędowcy] 282); +Widze Łowczyńskie m. 83; Widziszki k. 31; Wieczorowszczyzna k. 52; +Wilka/ieniszki w. 32; +Wiszniewo z. 5; Wojciszki z. 32; +Żełabiszki z. 8; Żygucie, Żygucie Małe i Żygucie Nowe z. 17 +10 +5.

Miejscowości białoruskie

Aszkaragi w. 110; Azubele w. 38; Bagdziuny w. 120; Baliki w. 69; Biciuny k. 145; +Bieluniszki z. 24; Bierżałata z. 33; Błażuny z. 47; Borówka I i II z. 34 +62; Bubie w. 66; Buczany w. 159; +Budowieja z. 14; +Bukowskie z. 14; +Burtyszki z. 25; +Cegielnia z. 5; +Chutor k. 51; +Czarny (Podsosna) z. 31; Daciszki k. 57; +Degima w. 16; Dekśnia w. 40; Dyrwany w. 46; Dzikiszki w. i z. 31 +11; +Gajdanowicze z. 5; +Giektówka z. 14; Giriacziszki w. 77; Hultajo/ewszczyzna w. 35; +Janopol z. 7; Jerkańce w. 62; Jodasele w. 57; Karczmiszki w. 38; Karklińskie w. 42; Kiakszty w. 80; Kirmeliszki w. 62; Klipy w. 59; Kowszeniki w. 48; +Kro/umple z. 14; Kuźmiszki w. 61 (młodzi po pol.); Lalupy f. 15; Lipciszki w. 51; Łajbuny w. 146; Łowkiszki w. 4; +Łukiany w. 24; Mieleszki w. 62; Mikucie w. 52; Mileniszki w. 66; +Mogilniki w. 30; Nowa Wieś w. 163; Obale w. 102; Obraziszki w. 132; Ostrowiszki w. 63; Paciuny w. 91; +Podgaiszki k. 12; Podruksza k. 49; Podruksze w. 86; Podrzeczne w. 47; Puzowo w. 175 (młodzi po pol.); +Rejbenie z. 19; Rejste/aniszki w. 67; +Sauleżory z. 29; Sawejki w. 34; Stary Dwór w. 77; Stryługi w. 189; Szmele w. 46; Śmilginiszki k. 30; Świetlickie w. 54; +Teleburniszki z. 22; Trabszyszki w. 50; Trejbsze w. 135; Tryczuny w. 153; Tweriańce w. 69; +Widzki Dwór k. 30; Wojniuny w. 156; Zygmunciszki w. 79; +Zygmunciszki z. 6; Żdegiele w. 170; Żelabiszki w. 49; Żwirbliszki w. 63; +Żwirbliszki z. 13; +Żwirki z. 17.

Miejscowości rosyjskie

Błażyszki w. 278; Bołundziszki w. 62; Dawiedziny w. 6; +Dębówka z. 8; Furmaniszki w. 127; +Jerzyszki z. 21; Kolonia k. 80; +Lubiszki z. 13; Nowiki k. 57; +Nowosielce z. 11; +Oraliszki z. 7; Pawłówka k. 25 (prawosławni); +Podmaruga z. 7; +Podmiluny z. 19 (prawosławni); +Podwarynka z. 14; Rataszele w. 95; +Rawkieta z. 19 +Rodziszki z. 13; +Romuliszki w. 26; Śniegiszki w. 103; Undryszki w. 40; Urbaniszki w. 57; Widze +Albertowskie k. 67; +Wilkodobie z. 18; +Żwirynie z. 15 (wszystkie miejscowości, gdzie nie podano „prawosławni”, zamieszkane są przez staroobrzędowców).

POWIAT POSTAWSKI

Postawy m-to 3113 (wg Biura Statystycznego w Wilnie: Pol. 1644, Żyd. 883, Białorus. 503, Ros. 78, Lit. 3).

II. OBSZAR ORAŃSKI [OPRAC. JAN SAFAREWICZ]

Drugi co do liczebności, o połowę mniejszy od święciańskiego, jest obszar orański, nazwany tak od gminy Orany, która zajmuje środek obszaru; liczy on przeszło 24 000 mówiących po litewsku. Jest położony na pograniczu powiatów wileńsko-trockiego i grodzieńskiego, a częściowo i lidzkiego. Z powodu rzadkiego zaludnienia obszar ten zajmuje stosunkowo większą przestrzeń niż święciański. Ciągnie

się wąskim pasem wzdłuż granicy państwowej, która tworzy na przestrzeni ponad 80 km (od wsi Wejksztelańce pod Rudziszkami do Szandubry koło Druskiennik) jego północno-zachodnią granicę. Pas ten nie przekracza na ogół 2 mil szerokości. Tylko w środkowej części, między Oranami a Marcinkańcami, jego szerokość dochodzi do 25–20 km, tworząc tam właściwie dwa obszary, oddzielone od siebie niezaludnionymi obszarami leśnymi, ciągnącymi się wzdłuż linii kolejowej Orany–Marcinkańce.

Najdalej na północ wysuniętą wsią czysto litewską są Wejksztelańce, leżące w pobliżu granicy litewskiej na południowy zachód od Rudziszek. W położonych w ich najbliższej okolicy Ejgielańcach, Markowszczyźnie i Ożereńcach litewszczyzna zachowała się zaledwie w resztkach. Prawie całkowicie litewska Jelszczyzna (na północny wschód od Rudziszek) jest nową osadą, położoną, jak i trzy poprzednio wymienione miejscowości, już poza zwartym terenem językowym. Z Wejksztelaniec granica biegnie na południowy wschód w głąb Puszczy Rudnickiej przez Klepacze, Pawłowszczyznę, Mosty i dalej na wschód przez Nowiny i Pomerki (nad Mereczanką) do Pirciupia, które stanowi najdalej na wschód wysunięty punkt tego obszaru, stamtąd cofa się na południowy zachód przez Darguże, Krokszy, Czyżuny do Olkienik (z nieznaczną mniejszością litewską), skąd znowu na południowy wschód biegnie lewym brzegiem Solczy przez Posolczę, Ogrodniki, Kursze, Kiewlaki (Wołochowicze nielitewskie) do Giełuniec, stanowiących drugi obok Pirciupia najdalej na wschód wysunięty punkt tego obszaru. Z Giełuniec znowu na południowy zachód przez Noniszki do Misztun. Kilka wsi na południowy wschód od nich: Konstanciszki, Gilwiniszki, Żuklańce, Wieżańce i Dajnowo leży już poza zwartym terenem na obszarze mieszanym. Z Misztun granica biegnie łamaną linią na zachód przez następujące miejscowości: Jakiańce, Butwidańce, Gieniuńce, (Burnejki i Siemaszki polskie), Popiszki, Waryszki, Jurgiszki do Podbarania, a stamtąd na południowy wschód przez Komaruńce i Ryliszki do Koledaniec. Leżąca na północny wschód od nich grupa wsi przeważnie z mniejszością litewską: Kijuńce, Kijuciszki, Rozumna, Komarowszczyzna, Koleśniki, Poturze i Dobra znajduje się już poza obszarem zwartym. Położone w pobliżu Gumbiszki, Dzipiszki, Pikiszki, Mieszkodańce i Romanka nie są litewskie. Z kolei dalej na południowy wschód granicę tworzą: Sienkańce, Krzywile, Mielechańce, Popiszki, Strażuny i Bieluńce. Stąd na południowy zachód łamaną linią przez Jasowszczyznę, Kaziukiewicze, Drućmiany, Poddębie, Budy, Grzybosze, Borowe, Poddubicze (z mniejszością litewską), Montaty do Dubicz i Staj (leżących nad jez. Pielasa), które stanowią na południowym wschodzie krańcowy punkt zwartego obszary litewskiego. Położone w pobliżu na lewym brzegu Naczy Kowalki i nowa kolonia Sołtaniszki (Sołtaniszki wieś jest nielitewska) należą już do obszaru mieszanego.

Z Dubicz granica biegnie przez teren lesisty, słabo zaludniony, na wschód przez Morgi, Karawiszki, Krakszle, Paramok, Szumy, Lipnicę do Marcinkaniec, skąd na południe przez Pobieżupie, Kanały, Grzybowłę, Mustejkę i dalej na zachód łamaną linią ku Niemnowi przez Kobele, Swinny Las (Sanowo nielitewskie), Wierchdubie, Cimochowo, Kiermuszyję, Łot-Jezioro, Jaśkielewicze, Rotnicę do Szandubry w pobliżu Niemna. Poza tą linią pozostają: na południe od Szandubry Przewałka oraz nad Niemnem Dąbrowa i Świętojańsk, w których tylko jednostki mówią po litewsku.

Oprócz tego w lasach na południowy wschód od Przewałki położone Jeziorki, gdzie część ludności umie po litewsku.

Na całej przestrzeni objętej podanymi wyżej granicami język litewski tworzy prawie całkowicie zwartą masę. Jedynie w kilku miasteczkach (Druskienniki, Olkieniki oraz osady Orany i Marcinkańce), a także w nielicznych wsiach, zwłaszcza w „okolicach” i folwarkach na terenie gminy orańskiej, spotyka się język polski lub białoruski. Żydzi zamieszkują miasteczka oraz kilka wsi i osad, przy czym jedna z nich (Deksznia) zamieszкана jest wyłącznie przez ludność żydowską. W przeciwieństwie do obszaru święciańskiego na obszarze orańskim brak zupełnie kolonii rosyjskich (staroobrzędowców). Cała ta mniejszość w granicach obszaru orańskiego nie stanowi w żadnej gminie więcej niż 21%.

Cały obszar charakteryzują rzadko rozrzucone osiedla (przyczyną tego jest niewątpliwie nieurodzajna, piaszczysta gleba) oraz stosunkowo duża liczba wsi powyżej 300 mieszkańców.

Granice obszaru orańskiego od kilkudziesięciu lat nie uległy większym zmianom. Spis Platera przytacza bardziej szczegółowe dane tylko dla gminy orańskiej. W gminie olkienickiej dla całej ludności chrześcijańskiej podano tam ryczałtowo język litewski; to samo dotyczy tej części gminy marcinkańskiej, która wówczas należała do guberni wileńskiej. Inne gminy znajdują się poza granicami obszaru objętego spisem Platera. [Wykaz miejscowości obszaru orańskiego nie zachował się].

III. OBSZAR PUŃSKO-SEJNEŃSKI

Najbardziej na południe wysuniętym punktem tego obszaru są dwie wsie litewskie: Markiszki i Witkowo-Podlaski, leżące na wschód od Sejn za grupą wsi polskich w pobliżu granicy litewskiej. Stąd granica biegnie na północny zachód do Dworczyńska obok Półkotów, mających kilka zaledwie procent ludności litewskiej, i dalej w tym samym kierunku, mijając rosyjskie Stabinki, przez Żegary, Podgawieniańce, Łumbie (Kielczany polskie), Klejwy do Romanowiec z mniejszością litewską. Stamtąd na północ do Żwikiel, skąd na zachód do Rejsztokiem i Rejsztokiem Poklasztornych (obok Smolany z minimalnym i Rudawka z nieznacznym odsetkiem Litwinów). Stąd przez Podsejwy, Sejwy Nowe do Zaczego (Bukowizny). Sąsiednie Wesołowo i Szlżak mają mniejszość litewską. Dalej na północ przez Bulewiznę, Szlinokiemie, Sołtany, Węgielnę, Romaniuki Nowe (z mniejszością litewską), Romaniuki Stare (obok leżące Aleksandrówka i Mikołajówka mają nieznaczną mniejszość litewską), Sadržawki do Budziska (z mniejszością litewską) i Jeglińca, leżących nad granicą litewską, która otacza nasze terytorium od północy i wschodu. Poza granicami tego obszaru pozostały tylko drobne mniejszości litewskie w okolicy Sejn (Gryszkańce, Marcinkańce, Michnowce, Łopuchowo, Sumowo, Radziuszki, Sejny, Posejny), Puńska (Słobódka, Dębniak, Grauże Stare) i Wiżajn (Krejwiany, Ejszeryszki, Grygaliszki, Wiłkupie, Grzybina).

Ogólna liczba osób mówiących po litewsku na tym obszarze wynosi 8 200.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA ANDRZEJEWO

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Giłuższe w. 54; Kalinowo w. 38; Krejwiany w. 239; Olkśniany w. 42 (zwane także Małe Olkśniany, ponieważ są częścią Starych Olkśnian, które pozostały po stronie litewskiej); Trompoliszki w. 71; Wojciuliszki w. 160.

od 51 do 90%

Budzisko w. 50; Jegliniec w. 67; Romaniuki Stare w. 62; Sadržawki w. 100; Święciszki w. 38; Trompole w. 51; Wojponie w. 83.

od 26 do 50%

Romaniuki Nowe w. 51.

od 11 do 25%

Mikołajówka w. 66.

od 1 do 10%

Aleksandrowka w. 78.

Miejscowości polskie

Andrzejewo w. 121; Białobłoty w. 125; Cegielnia os. 7; Czerwonka w. 31; Ignatowizna w. 30; Jeziorki w. 71; Kociołki w. 63; Kupowo w. 200; Kupowo f. 33; Kupowo Małe w. 30; Majdan w. 145; Mostówek w. 25; Podświęciszki os. 1. 5; Podwojponie w. 81; +Postawełek w. 39; Szelmentka [Wielka] w. 43; Szymanowizna os. 5; Ścibowo w. 13.

GMINA BERZNIKI

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Dworczyso w. 84; Kalwiszki w. 17; Ogrodniki Paszkiewiczza w. 72; Ogrodniki Kłownowskiego w. 65; Rachelany w. 84; Żegary w. 237.

od 51 do 90%

Hołny Mejera f. 64; Hołny Wolmera f. 267; Markiszki 53; Witkowo-Podlaski w. 44.

od 1 do 10%

Borek os. 33; Posejny w. 174; Półkoty w. 11.

Miejscowości polskie

Adelin f. 8; Berzniki f. 90; Berzniki w. 426; Berżałowce w. 190; Bołędzianka os. 22; Bosse w. 158; Degucie w. 77; Dubowo w. i k. 86 +8; Grudziewszczyzna w. 66; Krasnogruda f. 60; Krejwińce w. 172, w tym 20 osób po ros.; Kukle w. 161, w tym 20 osób po ros.; Kukle os. l. 2; Mała w. 11; Nożegary os. l. 4; Otkieńszczyzna f. 10; Posejnele w. 136, w tym 30 osób po ros.; Podotkieńszczyzna os. 10; Sadok w. 18; Suworowo w. 53; Świackie w. 52; Wereśewszczyzna f. 17; Wigrańce g. 7; Wigrańce w. 50; Zaleskie w. 101; Zaruby w. 80; Zamiaciny w. 18.

Miejscowości mieszane polsko-rosyjskie

Maciejowizna (Maciejewizna) w. 34, połowa po ros. (staroobrzędowcy); Olszanka w. 131, większość po ros.; Poćkuny w. 126, w tym 30% po ros.; Sztabiki w. 205, większość po rosyjsku.

GMINA GIBY

Miejscowości polskie

Budwieć w. 194; Daniłowce w. 96; Giby w. 656; Pogorzelec w. 657, znaczna większość po ros. (ok. 70%); Posejanka w. 114, większość po ros.; Zelwa w. 211.

GMINA JELENIEWO

Głębokki Rów w. 168; Klonorejsć 123 [brak informacji o ludności litewskiej].

GMINA KADARYSZKI

Miejscowości częściowo litewskie

od 11 do 25%

Grygaliszki w. 82 (L. 16%, N. 23%); Krejwiany w. 145 (L. przeszło 17%, N. ok. 10%, Ż. ponad 10%).

od 1 do 10%

Ejszeryszki w. 71 (L. 8%, N. ok. 10%).

Miejscowości polskie

Baranowo w. 134; Folusz w. 120 (N. kilka %); Makowszczyzna w. 63 (N. kilka %); Marianka w. 197 (N. przeszło 6%); Michałówka w. 60 (N. ok. 20%); Olszanka w. 92; Pobondzie w. 279; Poplin w. 107 (N. ok. 15%); Postawełe w. 149; Potopy w. 182 (N. ok. 30%); Poszeszupie w. 153; Rowełe w. 255; Trzcianka w. 126.

GMINA KRASNOWO**Miejscowości litewskie**

od 91 do 100%

Berezniki w. 10, wieś przecięta granicą; po polskiej stronie pozostały tylko 2 domy; Borysówka w. 17; Buda Zawidugierska w. 99; Burbiszki w. 228; Dusznica w. 186; Dzidziule (Dziedziule) w. 98; Gwoździczno w. 8; Jodeliszki w. 104; Lubimowo os. 2; Nowinki w. 158; Nowosiółki os. 8; Pelele w. 109; Pojeziorki w. 22; Połonna os. 22; Radziucie w. 206; Reszecie w. 65; Sankury w. i os. 74 +9; Szklarnia w. 15; Tarnówka w. 31; Wesołówka w. 27; Wojnary os. 10.

od 51 do 90%

Bubele w. 230; Buraki w. 69; Dusznica f. 45; Janiszki f. 44; Jenorajście w. 45; Nowosady w. 86; Poluńce w. 352; Przystawańce w. 159; Rynkojeziory w. 72; Skarkiszki w. 58; Tauroszyzki w. 34; Widugiry (Widugiery) 274.

od 26 do 50%

Domiaciszki f. 56.

od 11 do 25%

Konstantynówka w. 113; Tauroszyzki f. 42.

Miejscowości polskie

Jenoraście f. 30; Krasnowo f. 89; Poluńce f. 27; Pedele os. 58.

GMINA KRASNOPOL**Miejscowości litewskie**

od 91 do 100%

Łumbie w. 160; Rubieżanka w. 58.

od 51 do 90%

Klejwy w. 272 (kilka % N.); Podgawieniańce w. 36.

od 26 do 50%

Łopuchowo w. 74 (L. blisko 23%); Romanowce w. 250 (L. ok. 49%, P. 45%, reszta R. i N.).

od 1 do 10%

Bierzynie w. 48; Gryszkańce w. 67; Marcinkañce w. i k. 23 +7; Michnowce w. i k. 105 +19; Radziuszki w. 166; Sumowo w. 140.

Miejscowości polskie

Babańce w. 134 (w tym R. 5); Gawieniańce w. 30; Gremzdy Polskie w. 155 (R. 6 osób); Kielczan w. 49 (przybyli z Kieleckiego); Krasnopol w. 1421 (w tym Ż. 110, N. 13, R. 3); Lasanka w. 65 (R. 12 osób); Marynowo w. 74 (N. 16, R. 8); Rutka Pachuckich w. 16; Skustele w. 74; Stabieńszczyzna w. 146; Żłobin w. 110 (R. 12); Żubronajcie w. 91.

GMINA SEJWY

Miejscowości litewskie

od 91 do 100%

Kompocie w. 184; Ogórki w. 91; Oszkinie w. 265; Podsejwy os. 15; Puńsk-Jurzdyka w. 50; Sejwy Nowe w. 14; Sejwy Serwituty f. 9; Szlinokiemie w. 434; Szoląny-Jurzdyka w. 73; Szyłajnie w. 28; Trakiszy w. 163; Węgielnia os. 13; Wojtokiemie w. 262 (w tym kilka % N.); Wołyńce w. 250; Wilkopedzie w. 215; Zaczarne (Bukowina) w. 18; Żwikiele w. 325.

od 51 do 90%

Rejsztokiemie w. 179; Rejsztokiemie Poklasztorne w. 25; Szoląny w. 165.

od 11 do 25%

Sławanowszczyzna os. 59; Puńsk. os. i w. 411 +171 (N. przeszło 6%); Rudawka w. 83.

od 1 do 10%

Polesie w. 19; Smolany w. 222 (L. ok. 8%, Ż. przeszło 18%, N. ok. 5%, P. przeszło 68%).

Miejscowości polskie

Adamowizna w. 141; Annowo w. 58; Boksze Nowe w. 101; Boksze Stare w. 111; Dębowo w. 146; Dębowo-Luźniaki w. 28; Deksznianka w. 15; Deksznie os. 55; Gremzdel w. 44; Jabłonowo w. 35; Jegliniec w. 328 (kilkunastu R. [staroobrzędowcy]); Jegłówek w. 65; Kaletnik w. 190; Kaletnik Mały w. 25; Kaletnik Kościelny os. 11; Kaletnik f. 75; Krucieniszki w. 85 (kilkunastu R. [staroobrzędowcy]); Linówek w. 246 (ok. 10% po ros.); Orlinek w. 109; Podłowocie w. 42 (w tym 10% po ros.); Sadzaweczka w. 14; Sejwy f. 113; Szoląny f. 41; Zamczysko w. 27.

Miejscowości rosyjskie

Boksze os. 61 (kilkanaście osób po pol.); Granowo w. 14 (kilkanaście osób po pol.); Dębowo f. 73; Ustronie w. 53.

MIASTO SEJNY

Mieszkańców 3437 [1928 r.] (P. 2082, Ż. 1041, L. 246, R. 68).

MIASTO SUWAŁKI

Mieszkańców 21 780 [1928 r.] (P. 14 265, Ż. 6820, R. 440, N. 220, L. 35).

GMINA WIŻAJNY

Tylko w dwóch wsiach mieszkają Litwini jako znikoma mniejszość.

od 11 do 25%

Wiłkupie w. (L. ok. 12%, P. przeszło 72%, N. ok. 16%).

od 1 do 10%

Grzybina w. 142 (L. ok. 7%, N. ok. 88%, P. przeszło 5%).

Miejscowości polsko-niemieckie

Bolcie w. 164 (w tym N. 73%), Laskowskie w. 82 (w tym P. przeszło 42%, R. przeszło 32%, N. 25%); Leszkiemie w. 77 (N. 37); Olszanka os. 54 (P. przeszło 51%, N. blisko 49%); Rogożajny Wielkie w. 168 (N. ok. 15%); Sudawskie w. 30 (P. przeszło 83%, N. blisko 17%); Wizgury w. 174 (N. przeszło 56%, P. blisko 45%); Wizajny os. 1577 (Polaków przeszło 52%, N. przeszło 27%, Ż. 21%).

GMINA ZABORYSZKI

od 91 do 100%

Bulewizna w. 17.

od 51 do 90%

Wesołowo w. 57, nieznaczna przewaga mieszkańców mówiących po litewsku.

od 11 do 25%

Dębniak w. 132; Grauże Stare w. 61; Szlązak w. 34 (we wszystkich wsiach L. 25%).

od 1 do 10%

Słobódka w. 202.

Miejscowości polskie

Becejły-Ingiel w. 151; Fornetka w. 205; Grauże Nowe w. 193; Lipnik w. 119; Lipowo w. i os. 120 +16; Łowocie w. 107; Moskiewszczyzna os. 39; Moskiewszczyzna l. 4; Olszanka w. 92 (w tym 20 osób po ros.); Pokomsze w. 106; Rybalnia w. 63; Sitkowizna w. 60; Szypliszki w. 233; Szypliszki os. l. 3; Wiatrołuża w. 103; Zaboryszki f. 126; Zaboryszki w. 30; Zadeksznie os. 8; Zawady w. 15; Żyrwiny f. 12; Żyrwiny w. 96.

Miejscowości polsko-rosyjskie

Lipina w. 142 (większość po ros.); Szury w. 178 (większość po ros.).

IV. OBSZAR MIESZANY

Obszar mieszany leży na wschód od obszaru orańskiego, którego jest bezpośrednim przedłużeniem. Granice jego można wyznaczyć tylko w przybliżeniu, przez wskazanie punktów, poza którymi nie ma już śladów języka litewskiego. Ale i w obrębie tak wytyczonych granic są nie tylko osobne wsie, ale i całe obszary całkowicie słowiańskie.

Obszar zaczyna się od wsi Miszturny, która należy jeszcze do obszaru orańskiego. Dalszym punktem granicznym jest położona na południowy wschód od Miszturny wieś Gilwiniszki, dalej Dajnowo; stąd na północny wschód do wsi Czurańce, dalej w tym samym kierunku na Dawciuny, Sałki Wielkie, Sałki Małe; stąd na wschód do wsi Stasiły, Załamanka. Potem granica skręca na południe do miejscowości: Nowokiemie, Wielkie Soleczniki, Bieniakońce, Podwaryszki, Litwica; stąd na wschód do wsi Bile i na południe do wsi: Biluńce, Stanisze, Daukszany, Nowianka, Stanulańce. Dalej na zachód linią: Pierogańce–Markowszczyzna i na południowy zachód przez Podwarańce, Osowo, Biłańce, Żyłańce, Maguny, Pliki. Stąd na południe, gdzie krańcowymi punktami są Druskienniki Stare i Podzittwa. Z Podzittwy na północny zachód do wsi Powłoka, Pielunce, Pielasa, skąd na zachód do wsi Lelusze i znów na północny zachód do wsi Staj na obszarze orańskim.

Na obszarze tym zaledwie 37 miejscowości ma powyżej 50% ludności mówiącej po litewsku. W większości wypadków liczba osób znających ten język nie dochodzi do 10%, a w przeszło połowie miejscowości ludności litewskiej w ogóle nie ma. Języka litewskiego używają głównie ludzie dorośli albo nawet starzy. Dzieci przeważnie mówią po białorusku. Jak widać, język litewski jest tu w stanie zanikania; ten proces posunął się znacznie w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, co można stwierdzić przez porównanie z informacjami Platara: wiele wsi, które w jego spisie figurują jako litewskie, dziś ma tylko mniejszość litewską albo nawet są całkowicie słowiańskie. Tak np. nie ma wcale ludności litewskiej w gminie Bieniakonie: Ambrożyszki, Birżynie, Dolina, Kowańce, Rudnia, Zabiegi; w gminie Ejszyszki: Brzozówka, Dojlidy, Lebedniki, Mackiszki, Nowosady, Podzittwa, Popiszki, Prudki, Zachowszczyzna, Żehaliszki; w gminie Raduń: Janopol, Odwierniki, Popiszki, Posada, Postawki, Pusławory, Waszkiele; w gminie Werenów: Dowgiały Małe i Wielkie, Duciszki, Hermaniszki, Paszele, Poleckiszki, Porojść, Sakowicze, Szeszki, Wojdagi; w gminie Żyrmuny: Zaniuny. Miejscowości te podano u Platara jako litewskie.

Obszar mieszany łączył się w przeszłości od wschodu z wyspą językową dziewieniską. Liczba ludności litewskiej na obszarze mieszanym wynosi w przybliżeniu 9500.

Ludność nielitewska mówi głównie po białorusku; w miasteczkach większość stanowią Żydzi, którzy używają języka żydowskiego. Język polski znany jest całej ludności.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA BIENIAKONIE

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 51 do 100%

Bieluńce (Biluńce) w. 195, większość dzieci w wieku szkolnym nie mówi po lit.; Butrymańce w. 248; Jurgańce w. 124, do dzieci mówi się przeważnie po białorus.; Koniuchy w. i z. 246 +88; Stanisze w. 110; Strzelce w. 220.

od 26 do 50%

Drabiszuny w. 219, ok. 30% po lit.; Gierwiszki* w. 95; Jundziliszki* (Wieligory) k. 153, przeszło 40% po lit.; Kowalki* k. 124; Kuże Małe w. 126; Kuże Wielkie w. 188 (u Platera jedna miejscowość: Kuże lit.); Raściuny w. 113; Romucie w. 134; Szczegliki* (Czegliki albo Ausztokolnia) k. 84, ok. 30% po lit.

od 11 do 25%

Bieniakońce w. 249; Bolcinikiele w. 86.

od 1 do 10%

Brażelce k. 276; Kiemiele w. 127; +Kuże k. 51; Litwica* k. 239; Lubarty w. 168; kilkanaście osób umie po lit.; Machniuny w. 82; Micholcze* (u Platera Mikolcze) w. 70; Narkuszki k. 71; Podweryszki w. 121; Wizgirdy w. 128; Wojsznie* w. 96; Żygi w. 83.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

+Aksamitowszczyzna os. wojsk., 24 po pol.; +Ambrożyszki z. 19; +Balkuny f. 14; +Balkuny z. 21; Bazyle w. i z. 73 +18; Białożyszki w. 64; Bieniakonie m-ko 854; +Bieniakonie Stare f. i k. 57 +3; zakład dośw. 39; Bieniakonie Stare k. i z. 3 +6; +Biryły f. 13; Birżynie* (u Platera Birżyn lit.) w. 59; +Bobniewszczyzna z. 6; +Bogusławy f. i ok. 9 +35; +Bolceniki m. 110; +Brażelce młyn 7; +Brzeźniaki f. i k. 1 +6; Chreptowicze k. 37; +Czyżewsk k. i w. 4 +66; +Degutka f. 8; +Degutka Miedziany k. 26; +Dolina* z. 5; +Gojcieniszki f. i k. 113 +35; +Gorszczyzna f. 24; +Grendziszki f. 17; Helenowo l. 5; Hołownia (Hołownie) k. 36; +Jodkiszki os.+ os. wojsk. 16 +69; +Kalitańce (u Platera Kasztelańce) w. 113; +Kamienna z. 12; +Kazimierzowo f. 28; +Kiejstuniszki f. 21; +Klimany f. 12; Kmitowszczyzna ok. 34; Kodzie w. 89, część po pol., część po białorus.; Kontrymowszczyzna w. 159; Kowańce* k. 75; +Kozłowszczyzna z. 7; Kulkiszki w. 244; Lenciszki w. 117; Łowce w. 105; Łuszczyki w. 54; +Łuszczykowszczyzna. k. i m. 20 +52; +Maciuny Nowe k. 5; +Mariampol f. 21; Mikontany w. 233; Milwidy k. 43; +Narkuszki f. 51; +Pietraszki f. i w. 16 +8; Płynica k. 5; +Podweryszki m. 87; Podziegucie w. 172; +Pogiry f. 74; Posolcz f. 20; +Posolcz Mała w. 91; Posolcz Wielka ok. 100; +Puszcza (Łozowiki) w. 29; +Rakliszki l. i m. 6 +121; +Rakliszki Długa Wyspa l. 6; +Rakliszki Stare, cegiel. 10, l. 6, smol. 5; Remizowo k. 30; +Rewkomieź z. 20; +Rogonowieź z. 7; Rudnia* w. 89; +Rymyszyszki f. 19; Sobolewszczyzna f. 27; +Sokolińszczyzna (Sokolimszczyzna) m. 187; +Solcza z. 16; +Stefanowo k. 23; Świły w. 259; +Tataryszki z. 5; Tawrele w. 107; +Teodorowo z. 16; +Troki f. 13; Warnakiele w. 108; +Wołkiszki f. 26; Zabiejgi* w. 42; Zabłocie w. 152; +Zalesie f. 16; Żelwidory ok. 57.

GMINA EJSZYSZKI

Miejscowości przeważnie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Strażuny w. 219, wieś ta należy do zwartego obszaru litewskiego.

od 51 do 100%

Dajnowo k. 234; Gilwiniszki k. 186; Kiewlaki w. 111; obok lit. używają też pol. (wieś ta należy do zwartego obszaru litewskiego); Nowy Dwór w. (mieszkańcy są przybyszami) 140; Wieżańce w. 277; Żuklańce w. 80.

Powyższe wsie, z wyjątkiem Nowego Dworu, tworzą odnogi zwartego obszaru litewskiego.

od 26 do 50%

Dowgidańce* k. 131; Kolleśniki* w. 377; ok. 30% mówi po lit., 10% po żyd., reszta po białorus. i po pol.; Konstanciszki z. 35; Porojść w. 147; Posol (u Platera Posole lit.); Purwiany* w. 234; Stawidańce* w. 206, ok. 60 osób mówi po lit.

od 11 do 25%

Brzozówka ok. 38; Czurańce* w. 127, w tym 15 osób mówi po lit.; Dobra* k. 96; kilkanaście osób mówi po lit.; Dociski k. 156; Gudakumpie k. i w. 15 +118; Janczuny k. 80; Janiańce* w. 176, w tym 25 osób mówi po lit.; Noniszki w. 47; Nowickiszki w. 135; Rezy* w. 205, w tym 29 osób mówi po lit.

W powyższej kategorii, podobnie jak i w poprzedniej, we wszystkich wsiach językiem potocznym jest przeważnie białoruski. W niektórych rodzinach obok tego litewski i polszczyzna, wszędzie jako język uroczysty.

od 1 do 10%

Gołmonciszki (u Platera Gołomontyszki, częściowo lit.) k. i w. 30 +79; Poturcz[e] w. 99, informacje sprzeczne, zdaje się, że kilka osób mówi po lit.; Soboluńce k. 103; Trumpiszki* w. 88.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Adamiszki w. 78; Adamowo k. 22; Anciuszki w. 76; Antoniszki f. 25; Bandziszki w. 49; Bartowty w. 56; Białopiotry f. 42; Bołondzie ok. 114; Bołondziszki w. +ok. +ok. 93 +75 +8; Bratomierz f. 42; Brzozówka (u Platera Berczówka lit.) w. 55; Buciszki f. 19; Bujwidły w. 151; Byliniszki z. i f. 32 +20; Chomicze ok. 70; Cieciora z. 22; Czyżuny f. i w. 19 +75; Dociszki w. 89; Dojlidy (u Platera Dejlidy lit.) w. 153; Dolina k. 23; Dowgierdziszki w. 112; Dowszyszki k. 7; Druskienniki w. 101; +Dubrawszczyzna z. 9; Dumbła 1. i w. 8 +52; Diczkańce f. 25; Dzierżaniszki f. 48; Dzieżyszki ok. 70; Dzimityry ok. 84; Dźwiniszki w. 60; Ejszyszki m-ko 2864, w tym ok. 60% po żyd.; Emilucyn m. 43; Gajdzie f. 11; Gaworskie ok. 70; Giejsmonty ok. 28; Gudziszki w. 71; Gumbiszki k. 38; Grynkiszkiz. 14; Honcewicze ok. 62; Hormany ok. 90; Hornostaszkiz. 109; Honskiewicze ok. 11; Honskiewicze Małe ok. 87; Honskiewicze Wielkie ok. 63; Huta (Huta Cimoszów) k. 40; Huta Wisińczańska k. 112; Hubertowo f. 29; Ignatowo z. 9; Jacewicze f. i ok. 8 +72; Janiszki w. i z. 45 +25; Jasna Polana z. 17; Jaworek z. 7; Jawór f. 23; Józefowo k. 29; Jencze w. 132; Jurele ok. 105; Jurszyszki* (u Platera Juryszki lit.) w. i m. 100 +5; Juryzdyka (Jurzdyka) w. i k. 249 +47; Kalitnica z. 4; Kalwiszki w. 36; Karmaniszki ok. 41; Karcze f. 13; Karmaniszki ok. 41; Kiboły w. 68; Kirszyszki k. 34; Kłoniny z. 22; Koleśniki f. 41;

Korklinie ok. 121; Korkuciany ok. 114; Korsaki w. i f. 70 +15; Koszary z. 11; Kroksze f. 15; Krupowiesy ok. 35; Kubańce w. 47; Kudelańce w. 82; Kudły f. 51 +62; Kudra z. 7; Kul z. i l. 12 +6; Kuleszyski ok. 28; Lebedniki* k. 106; Lewkiszki f. 42; Lubliszki ok. 63; Ładociszki f. 25; Łowkienioki z. 30; Mackiszki* k. i f. 73 +25; Maciuny k. 15; Maćkowszczyzna k. 4; Majak z. i willa 10 +4; Małe Zubiszki f. 32; Marcinkiszki ok. 85; Matujzy w. 186; Mejnieszki f. 5; Miadziusze w. 108; Milaciszki f. 29; Michnokiemi ok. 77; Mongieliszki f. 29; Morgi. z. 7; Motejkany w. i f. 50 +30. Mieżyski w. 119; Miżany ok. 91; Mongieliszki ok. 21; Monkiewicz ok. 42; Montwiliszki ok. i w. 55 +108; Musiakolnia k. 46; Nadzieja w. 49; Nackiewicz z. 7; Narkuny ok. 34; Nowojniańce ok. 199; Nowokuńce f. +ok. +w. +z 30 +40 +118 +8; Nowosady* k. +w. +z. 112 +76 +20; Nowe Tatary f. 19; Nieździl z. 6; Okla z. 16; Paszyski k. 37; Paszkiele f. 14; Pietuchowo f. 25; Płynica f. 33; +Podborze w. +ok. +plebania 11 +5 +13; Podgajdzie z. 74; Podwarańce w. 134; Podzita* w. 230; Podzita Nowa k. 46; Pojedubie w. i ok. 75 +53; Poługi z. 4; Ponieździl f. +ok. +z. 18 +31 +18; Popiszki* w. 77; Poraduń m. 53; Porzeczkowszczyzna ok. 39; Poturz[e] ok. 81; Powary ok. 33; Powersocze w. 113; Pozgrynda z. 6; Półstoki ok. 100; Praciszki k. 34; Prucieliszki z. 9; Prudki (u Platera Prudek lit.) w. 42; Rakucieniszki f. 22; Rukańce ok. 31; Rykuny ok. 95; Serafiniszki ok. 33; Siedlikowszczyzna z. 6; Siedlisko os. 5; Sinodwory l. 5; Smolanka z. 4; Songiniszki ok. 66; Świąćkiewicz f. 28; Stacowszczyzna k. 22; Stamierowszczyzna ok. 81; Starka w. i f. 39 +7; Stasin z. 25; Strażeniszki f. i z. 5 +7; Styciszki f. 13; Świeniszki ok. 24; Sumorokowszczyzna w. i f. 49 +19; Suszyski k. 148; Szarkucie ok. 25; Sznury k. 64; Szudzie w. 54; Śmilginie ok. 31; Tawsiuny w. 219; Tetiańce ok. 334; Trabuszki ok. 24; Utta k. 112; Wielkie Pole k. 6; Wersoka w. 61; Wersoka (Siedlikowskiego) f. 8; Wersoka (Sumoroka) f. 70; Wersoka (Szalewicz) f. 32; Wersoka (Szczuki) f. 20; Wersoczka w. +f. +f. 57 +46 +11; Widura z. 18; Wilkańce w. i ok. 154 +63; Wiszkuńce ok. 70; Wojdagi k. 141; Wojsiaty ok. 38; Wojzbuniszki f. 40; Wołochowicz w. 49; Woroniszki z. 8; Wysokie k. 36; Zabrzezie m. 32; Zachowszczyzna w. 56; Zalesie f. 20; Zubiszki Wielkie k. i f. 315 +17; Zwierzyniec k. 24; Żehaniszki (u Platera Żegaliszki lit.) w. 40; Żemojtele ok. 58; Żołobiszki (Żelobiszki) z. 36.

Uwaga: Właściciele folwarków mówią przeważnie po polsku, służba folwarczna po białorusku.

GMINA RADUŃ

Miejscowości przeważnie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Budy w. 49; Poddębie w. 107.

od 51 do 90%

Bieluńce w. 192; Dubińce w. 270; Horodyszcze w. 230; Kłajsze w. 247; Pielasa w. 401; Pieluńce (Piluńce) w. 180; Piencieniszki w. 62; Podzita w. 252; Powłoka w. 223; Składańce w. 322; Stare Druskienniki w. 171; Wigańce w. 241.

od 26 do 50%

Adamoniszki w. 25, jedna rodzina po lit., reszta po białorus.; Juciuny w. 202 (Plater: Jaciuny lit.); Korgowody* w. 255; Lelusze w. 181 (Plater: Luluszki lit.); Druskienniki w. 40; Stare Śmilginie w. 138 (Plater: Śmilgiszki lit.); Wojtkuńce* w. 216.

od 11 do 25%

Kurki w. 126; Soliszki (u Platera Saliszki lit.) k. 328, ok. 18% po lit. ze starszego pokolenia.

od 1 do 10%

Bartoszyszki w. 83; Jatowty w. 72 (u Platera Jatowicze [?] po lit. 5 osób, reszta po białorus.); Kiwańce* w. 324; Mieżańce* w. 224; Możejki* w. 197; Orle* w. 116; Pałaszkis w. 128; Poluńce* w. 100; Pomieź 233 (u Platera Powiezie lit.); Powiańce w. 182 (u Platera Powilańce lit.); Rackuny w. 115 (u Platera Raczkuny); Stara Kozakowszczyzna w. 264; Straczuny* w. 95.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Alekszyszki f. i os. 22 +16; +Antokol z. 7; +Antoniszki z. 11; Bartoszuńce ok. 30; +Bieluńce f. 48; Bolciszki w. 46; +Budy l. 3; Butrymy z. 24; Dowgieliszki w. 64, w tym ok. 30 osób po żyd.; Dubińce os. wojsk. 37; +Ejwuńce f. +f. 23 +6; +Ejwuńce pasieka 7; +Gaj f. 10; Gierwielańce ok. 36; Giesttowty ok. 48; Ginele w. +f. +młyn 17 +14 +207; +Girki f. i ok. 12 +32; Gotówka w. 113; Janopol* w. 67; Janowicze ok. 40; Januszyszki ok. 49; +Jodzie z. 3; Jurańce w. 41; +Kadziuńce f. 9; +Kałnele g. 6; +Karkliny z. 7; +Kiemiejsze f. +ok. +w. 21 +37 +155; +Krzeczewicze f. 27; Kucewicze z. 33; Kudajuńca w. 48; Kujże ok. 41; +Kurmieliszki z. 12; Lipkuńce w. 229; Lubiańce ok. 84; Łankiszki k. 44; Łunki k. i ok. 9 +91; Maciuńce ok. 105; Malewskie ok. 23; +Michaliszki z. 7; Mickańce ok. i z. 82 +18; +Mieżańce l. 1; +Milkuńce f. 12; +Nacza f. 25, k. 5, probostwo 10, w. 447, w tym ok. 50 po żyd.; +Natalina f. 5; Niekraszuńce ok. 110; Nosowicze k. 119; Nowa Kozakowszczyzna k. 210; Nowe Śmilginie w. 79; Nowiki w. 50; +Nowosiółki k. i z. 6 +7; Nowosady w. 66; Odźwierniki* w. 104; Paszkiewiczze ok. 42; +Peretańce f. 14; Pietraszuńce ok. 53; Pocieluńce ok. 153; Popiszki* w. 127; +Poraduń f. 9; Posada* I–III k. 58 +39 +25; Postawki* w. 62; Powłoka os. 31; Pusiawory w. 248 (u Platera Pasiawory lit.); Puziele ok. i z. 38 +4; Puziele ok. i z. 38 +4; Raduń k. 206; Raduń m-ko 1806, w tym blisko 60% po żyd.; Raduń plebania 16; Radziuńce* w. 75; +Raudanka z. 14; Rukańce ok. 13; Sapuńce I–III f. +f. +f. 20 +27 +20; Sapuńce k. 10; Sieńdziekowszczyzna f. 10; Sierbieniszki f. +w. 14 +51; Skirejki os. 81; Słobódka w. 97; +Sołopieczyski f. i w. 23 +85; Stuczki w. 28; Surkonty ok. 124; Szawry m. i w. 34 +217; Świanowszczyzna ok. 25; +Talkuńce f. i w. 31 +115; Talmonty f. i ok. 22 +105; Tatarszczyzna w. 65; Tołciszki ok. i z. 28 +40; Troczki k. 31; Ułanowszczyzna w. 80; Waszkiele* w. 99; Więckiewiczze ok. 23; Wilbiki ok. 62; +Witożeńce k. i ok. 9 +29; Wołdaciszki m. +os. +w. 13 +25 +204; Wołkiewiczze ok. 23; Zapaśniki ok. 52; +Zastawki z. 9

GMINA SOLECZNIKI

Miejscowości częściowo litewskie

od 11 do 25%

Wielkie Salki w. 176, przeszło 40 osób dorosłych mówi po litewsku, poza tym wszyscy po białorusku.

od 1 do 10%

Czużekompie w. 224; Dajniszki w. 84; Dajnowo Karolińskie w. 151, kilkanaście osób ze starszego pokolenia umie po lit.; Dawciuny w. 176, podobne stosunki jak w Dajnowie; Janopol II i II z. 36 +20; Małe Salki w. 210, nieliczni najstarsi ludzie umieją po lit.; Nowokiemia w. 135; Paskowszczyzna w. 167; Sasankiszki w. 69; Stasiły w. 130; Trybańce w. 163; Wielkie Soleczniki m-ko 796, w tym ok. 5% po lit., ok. 20% po żyd., poza tym przeważnie po pol.; Załamanka w. 78.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

+Aleksandrówek f. 6; +Altercja f. 32; +Angliniki z. 3; +Angliniszki z. 8; +Antonowo z. 20; +Anuliszki m. 53; +Awanturka z. 2; +Balejcie g. 4; +Belinów g. 6; +Bękarty f. i z. 8 +55; Bikiany w. 118; +Birze f. 21; +Blużnie z. 21; +Bogdaniszki z. 6; +Bohdany-Bezdana z. 7; +Bohumieliszki f. +uroczysko +z. 16 +25 +12; Bohusze Małe w. 74; Bohusze Wielkie (Bowsze) w. 188; +Bojaryszki z. 13; Bołtucie w. 40; +Borkuszki f. 10; +Borówka z. 15; +Brusznica f. i z. 32 +12; Budojcie w. 89; +Bujki f. +w. 16 +69; +Cegielnia z. +z. +z. 6 +4 +9; +Chorążyski l. 4; Cochówka f. 9; Czauszkle w. 123; +Czerwona Łuża l. 2; Czetyrki w. i z. 101 +13; +Dajnowo k. +k. 6 +6; Dajnowo Jaszukińskie w. 294; Dajnowka w. i z. 112 +20; +Dawciuny z. 3; Dawidowszczyzna ok. 30; +Dąbrowo f. 6; +Dąbrowka z. 14. Deksznie w. 52; +Długa Wyspa z. 8; +Dolna z. 9; +Dolne Podmorozy z. 34; +Dranka z. 7; +Dziaguszki z. 26; +Dzijaki z. 21; +Elżbietka f. 4; +Ewin f. 7; +Fraeliszki z. 19; +Gaj z. 11; +Gajdzie k. +z. 4 +50; +Gaściewicz m. 22; +Gruca f. 4; +Gudelki l. 5, m. 29, smol. 3, w. 216, z. 9; +Gumba m. 8; Halina w. 221; +Hurocz z. 9; +Huta f. 144; +Hutol z. 19; +Ignacynowo-Smogury z. 4; Jackany w. 184; +Jadziulinek f. 9; +Janowo z. 5; +Jaszuny cegielnia 43, dwór 149; os. kol. 8, m-ko 260, w tym 116 po żyd., w. 342; Jaszuny m-ko ogród 19; papiernia 101; st. kol. 147; tartak 36; terpent. 13; willa 4; wodociąg 6; +Jaworów m. 31; Jedlina w. 65; Jedlina-Orliszki z. 38; Jeglimońce z. i pasieki 40 +36; +Jencielieniszki z. 8; +Jeruszyszki z. 11; +Jasieniowo-Smogury f. 9; +Jodubka z. 20; +Józefin f. 9; +Józefowo-Posolcz f. 34; +Jundziliszki f. 64; Jundziliszki w. 43; +Kalnica f. 11; +Kamionka m. 183; Kamionka z. +z. 4 +7; Kapinie f. 9; +Karczemki z. 23; +Karolin działka 27; Karolin f. 117; Kiderańce w. 107; Kiejdzie k. i m. 80 +6; +Kiejdzinki z. 6; +Kiemieliński f. i z. 24 +3; +Kiernie z. 9; +Kliny I–III z. 7 +9 +8; Klanie z. 15; +Koczanki m. 44; +Koryżniówka z. 15; +Kosaciszki f. 10; +Koszarki kol. 5 +7 +7 +8 +9; +Koszarowszczyzna f. 7; +Koszeplójcie z. 4; +Kościelna Góra z. 7; +Krakszle f. 12; +Krugłowa z. 30; Krzywa z. 38; Kudziany w. +z. 105 +34; +Kunkulka z. 8; +Kutasy z. 11; +Las Rudnicki k. 46; +Len-

kiszki z. 3; +Leondoly z. 17; +Leonowo z. 6; +Ludwinowo z. 17; Łamanina w. +z. 32 +5; Łukaszany w. 86; +Małe Michaliszki z. 5; Małe Soleczniki m. 70; m-ko 266; z. 7; +Marusino z. 22; +Merecz karczma + z. 7 +7; +Michaliszki f. +z. 13 +18; +Mierzyski f. 22; +Mieszkinie z. 15; Milwidy ok. 67; Misztolany w. 131; Montwiłowszczyzna ok. 30; Morozy w. 8; +Morozówka z. 22; Nowosiady w. 109; Nowosiady z. 37; Nowosiółki w. 81; +Obały f. +ok. +w. 16 +66 +97; +Oszkalejty z. I-II 6 +6; Ożarele l. 5; +Pasiaki f. +uroczysko +w. 86 +24 +89; Paskielewszczyzna f. 5; +Peredkowszczyzna. z. 9; Pieckiele w. 48; Pielokańce w. 240; Piepie w. 103; +Piepie-Kamiennik f. 13; Pleniewszczyzna z. 23; +Płytnica smol. i z. 8 +24; Poberża ok. 84; Poczobuty ok. 59; +Podantonowo z. 4; Podbarcie w. 81; Poddębie f. 42; +Podeksznie I-II z. 17 +8; Podjaworówka z. 10; +Podjodełka-Pieckiele z. 11; +Podpielokańce z. 16; +Podstoki z. 10; +Podszyrwie f. 10; +Podwincepole z. 8; +Pokusa z. 15; +Polanka z. 14; +Polepie f. 15; Pomurówka z. 47; +Posolcz Mała f. 14; Posolcz Wielka ok. 55; +Powisińcze m. +w. 14 +107; Przedcieczenka w. 200; +Puciatowszczyzna z. 21; +Pundeliszki parcela 21; +Ragiszki z. 8; +Rapieje z. 4; +Rawele os. 35; +Rogożyski karczma 5; Rogożyski w. 50; +Ruczaj f. 29; +Rudnicki Las os. 168; +Rudowczczyzna f. 8; +Ruzgiel z. 8; Sangietowszczyzna ok. 74; +Skibołuczka f. 15; Skierdzimy w. i z. 64 +11; +Skubiaty f. i w. 20 +155; Słobódka w. 82; +Smogury f. 10; Smogury f. +w. +z. 10 +106 +6; +Smolanka z. 17; Sokoły w. 119; Sokoły-Gajłoże par. 42; Soleczniki Wielkie l. 4, m. 357; st. kol. 3; tartak 9; terpent. 12; Soły I-II z. 5 +7; +Stasily os. i st. kol. 18 +25; +Stefanowo f. 11; +Stoki f. 107; +Szmigielszczyzna z. 8; +Szukszdomiedź z. 12; Szyrwie w. 34; Ślizuny w. 154; +Świeniec m. 42; +Świeniec Młynek os. rybackie 9; Tarakańce w. 47; +Taraszyski os. kol. 21; +Taraszyski-Chorażyski g. 3; Taraszyski Nowe w. 78; Taraszyski (Stare) w. i z. 192 +80; +Tartak młyn 7, w. 43; +Tataryszki z. +z. 15 +22; +Trokinie f. 16; +Trudy z. 26; +Trybańce f. 61; +Wadaginie m. i z. 13 +7; +Widnopol f. 6; +Wiktorowo z. 6; +Wincepole f. i z. 22 +5; +Wisznipie f. i z. 11 +5; Wojcieszuny w. 232; +Wołoka z. 12; +Zacharyszki Małe f.; +Zacharyszki Wielkie m. 30; +Zacisz f. 10; +Zadoroże z. 14; +Załamanka karczma 11; +Zapolepie f. 32; +Zatoki z. 9; Zawiszańce w. 217; +Zawiszówka f. 10; +Zielanka os. kol. 12; Zieleniowo w. 98; +Zielone Kłanie z. 17.

Miejscowości rosyjskie

Gaj w. 211 (staroobrzędowcy).

GMINA WERENÓW

Miejscowości litewskie

od 51 do 100%

Cieślukiszki k. 106; Łoszaki w. 184; Miluńce k. i w. 9 +62; Nowosiady Małe z. 28; Nowosiady Wielkie w. 121; Parubiszki Małe w. 21; Parubiszki Wielkie w. i z. 136 +30; Romaszkańce w. 267; Ściłguny w. 100; Tusomańce k. i w. 10 +160; Wołodkiszki z. 48.

od 26 do 50%

Gniewosz (u Platera Niewone [!] lit.) w. 150, trzydzieści kilka osób mówi po lit.; Żusiny* w. 87.

od 11 do 25%

Dajnowo Hermniska (u Platera Dejnowo lit.) k. 444; Daukszany Małe i Wielkie w. i z. 45 +20 (u Platera Daukszańce lit.); Kletkieniki w. 110, kilkanaście osób mówi po lit.; Łazaryszki w. 109, ok. 20 osób mówi po lit.; Ogrodniki z. 33, w tym 7 osób po lit.; Pierogańce w. 153; Tatarka* w. 126; ok. 20 osób po lit.; Ziazie w. 91 (u Platera Zasie [!] I–II lit.).

od 1 do 10%

Bojary w. 158; Byki z. 29; Franopol k. 54 (nowsza osada na gruntach rozparcelowanych), dwadzieścia kilka osób po lit.; Kołodziszki* k. 59; Markowszczyzna* w. +z. +z. 99 +21 +9; Nowjanka* k. 38; Raczkuny* w. 55; Stasino k. 101; Stanulańce w. 77; Werenówka k. 113; Wiekańce* w. 168.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

+Abramowszczyzna f. 32; Adamowo (Nowe Żemojczyski) z. 45; +Aleksandrowo k. 10; +Alfontowo f. 12; +Andruny f. 13; +Antonowo f. i z. 29 +33; Bartoszuny f. i młyn 33 +6; Błażany f. 29; Bogudzięki k. 35; +Bolsie f. i ok. 15 +85; Bołotniki ok. 76; +Borcie f. 35 +12; +Boży Dar f. 18; Ciemny Dół k. 47; Cinigańce z. 28; +Czarny Bór l. 6; Czechy z. 50 (wg Platera w Stanulańcach, Bolsiach, Makszewiczach [!], Czechach i Kowalewuszczynie starzy ludzie mówią po litewsku, młodszy po białorusku); +Dajnowa k. 15; Dajnowa (tzw. trokielska) w. 159; Dajnówka w. 124; Demblina z. 7; Dowgiałły Małe ok. 95; Dowgiałły Wielkie ok. 185 (u Platera Dowgiałły Wielkie i Małe lit.); Duciszki* w. 66; +Dziewguny f. +k. 5 +11; +Gierojcie k. 9; Hermaniazki m. +w. +z. 47 +27 +225; Huta k. i z. 8 +35; Jagiełły ok. 85; +Jakubowo f. i k. 7 +6; +Janowo k. 3; Januszewszczyzna ok. 127; Jasiańce ok. 45; Jonie k. 98; +Józefowo z. 8; +Kadziuńce f. 14; Kajetanowo f. 20; +Kletkieniki k. 2; +Koczany z. 6; Kondraciszki k. 72; Kowalewasczna w. i z. 97 +12; +Kulnie f. i ok. 11 +75; Lingi w. 106; +Lipniaki k. 5; Ławcuny (Abramowszczyzna-Ławcuny) k. 64; Łopaciszki (tzw. Bastuńskie) w. 40; Malinowszczyzna z. 23; +Marysino z. 20; +Mikaszewicze f. i z. 18 +22; Miluńce f. 16; Mirampol (nowsza osada po parcelacji) k. 162; Muchładziszki f. 8; +Nowjanka m. 55; Nowopole (Nowe Pole) z. 54; Obaliszki k. 42; Papaszany w. 70; +Parubiszki młyn 6; Paszele* w. 212; +Pielawszyski z. 7; +Pogaj f. i k. 6 +16; Polekiszki* k. 378; +Polipnica f. i w. 25 +200; Porójść* k. 251; Pożyźma ok. i z. 219 +23; Przeplaski z. 20; Raczkuny-Dąbrowa z. 23; +Radziszki k. 5; +Rusiniżki k. +k. 6 +5; Sakowicze* ok. 31; Siedlisko w. i z. 168 +15; Stanisławowo k. i m. 46 +17; +Stanowo f. 16; Szeszki* w. 128; Towzginiany ok. i w. 213 +90; +Troki k. 4; Utryszki z. 4; +Werenów m. 59, Werenów m-ko 1254, większość po żyd.; Werenów działki 154; Wincuki w. i z. 113 +5; Wincuki I–II z. +z. 26 +38; Władysławo f. 28; Wojcieszuny w. 66; Wojdagi (u Platera Wojdacze [?] lit.) k. 125; Wołyniczki z. 13; Wygódka z. 14; Zielona z. 60, w tym 1/4 po żyd.; Żemojczyski k. 106.

GMINA ŻYRMUNY

Miejscowości litewskie

od 51 do 90%

Pliki w. 133.

od 26 do 50%

Maguny (u Platera Matuny lit.) w. 131; Podzie* k. 184, ok. 30% umie po lit.; Żyłańce* w. 154, starsze pokolenie (ok. 30%) umie po litewsku.

od 11 do 25%

Biańce w. 69; Grubiańce (u Platera Grabiańce) w. 96, ok. 15% (starsze pokolenie) umie po lit.; Łopaciszki w. 112; Podwarańce* w. 218; Powilańce* w. 156, ok. 12% po litewsku.

od 1 do 10%

Osowo w. 100, tylko niektórzy starzy ludzie umieją po litewsku. W domu przeważnie mówią po białorusku, ale do dzieci po polsku; Pohorodno w. 142.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Bastuny os. 60, w tym kilka rodzin po żyd.; Bierozna w. 78; Bojary w. 57; Budrewicze w. 81; Kaweryki w. 113; Mielewicze w. 119; Mikiańce w. 242; Mnichy w. 65; Noniszki ok. 43; Orzeliszki w. 151; Osowo Małe w. 23; Piatkowszczyzna w. 128; Pieciuny w. 67; Sokoły k. 155; Szalecinie w. 69; Towkinie w. 205; Zaniuny* k. i w. 6 +157; Żwirble w. 30; Żyrmuny m-ko i w. 149 +313, w tym znaczna część po żydowski.

V. WYSPY JĘZYKOWE

1. Wyspa opeska

Wyspa opeska, nazwana tak od miasteczka Opsa, które stanowi jej ośrodek, liczy według danych, które posiadam, 42 miejscowości w bardzo różnym stopniu litewskich: 24 z przewagą litewską, 18 zaś z mniejszością, z czego połowa ma litewszczyznę w zupełnym zaniku. Języka litewskiego używa tam ok. 2200 osób. Wyspa ta nie przedstawia zwartej masy osiedli, lecz rozrzucone małymi grupkami lub pojedyncze wysepki na terenie językowym białoruskim lub białorusko-polskim. Stanowią one, pomijając nowe osady, pozostałość większego niegdyś obszaru. Miejscowości te, rozproszone na przestrzeni dwudziestu kilku kilometrów dokoła osi łączącej jezioro Buża (o milę na północny zachód od Brasławia) z jeziorem Bohiń, znajdują się w powiecie brasławskim, przeważnie w gminie opeskiej, częściowo zaś brasławskiej i dryświackiej, a jedna miejscowość w gminie bohińskiej.

Odległość wyspy opeskiej od najbliższej granicy obszaru święciańskiego w okolicy jezior Opiworda i Pruto wynosi kilkanaście kilometrów. Miejscowości: Wigutany, Żybaki Girdziuny, Wilkocie, Mozweliszki, Wełny, Prutelka i Prucie stanowią tutaj wschodnią granicę obszaru święciańskiego, a Rymszany, Miluńce, Maceliszki, Ignaciszki, Dworczyńie, Obolikszy, Juciszki, Wojniuńce są najdalej na zachód wysuniętymi wsiami wyspy opeskiej.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA OPSA

Miejscowości litewskie

od 51 do 90%

+Barteliszki f. 6; Biełusiszki k. 76; Bykowskie w. i z. 100 +10, w tym 2/3 po lit., reszta po białorus., młodzież po pol.; Dworczyńie w. 71; Ejdymaniszki w. 83; Ignaciszki z. 30; Jodłowicze k. 296; Kumpinie k. 133; Miluńce w. 348; Misiańce w. 44; Nowa Wieś w. 114; Pietkuniszki w. 149; Puzewicze w. 129; Rymoszany w. 75; Szałakuńdzie w. 73; Zaborniki k. 196; Zalesie w. 102.

od 26 do 50%

Borkuniszki w. 101, mówią przeważnie po białorus., starsi umieją po lit.; Braździeliszki k. 63; Domasze w. 232; Maceliszki w. 69; +Rozalinowo k. 21; Rozalinowo w. 88; Rożowo (Różowo) k. 307; Towkinie (Taukinie) w. 37.

od 1 do 10%

Jakowicze w. 118; Juciszki w. 70; Kupczele w. 181; Markulowo w. 132; Obolikszy w. 102; Poberże w. 120; Wojniuńce w. 171.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Arcimowicze ok. 189; +Babjole k. 22, w tym część po ros., część po białorus.; +Berżonka z. 18; +Biała Karczma z. 13; Bisły z. 23; +Bolubowo os. 3; Borowiki w. 84; +Bujanowo os. 8, po pol.; +Chmielnica z. 27, po pol.; +Czarny Ruczaj z. 3; Czerniszki w. 156; +Czerwonka k. 5; +Dałanie k. 7; +Dauble k. 81, młode pokolenie po pol.; Daubory k. 60; +Domaszki z. 33; +Galinie os. 10; +Gołębiowo z. 7; Grauzyszki os. 14; Hołowacze k. 73; Hołówka k. 21; Ilgajce w. 205; +Jaciszki k. 38; +Jadwigówka os. 6; +Jakowicze z. 3, po białorus.; Janule w. 68; Jodziszki w. 63; +Józefpol z. 12, po pol.; Jurewicze w. 125, po białorus.; Kalenkiszki w. 68, po pol.; Klarynda w. 64, po pol.; Kiemiańce w. 164, w tym 9 osób po pol., reszta po białorus.; +Kieziki z. 6; +Komarowszczyzna z. 46; +Konstalino m. 16; +Kowalew f. 27, po pol.; +Kupiszki z. 31; +Łabeckie k. 25; +Łabińce z. 18, po pol.; Łakotki w. 69; +Łużek os. 6; Maciesze w. 71; +Marcebalinka z. 3, po pol.; +Marcebalino z. 57; Matejkiany k. 99; +Miaso-

jedy f. 44, po pol.; +Medyna I os. 21; +Medyna II os. 3; Miedziuki w. 206; Miedynki II w. 40, w tym 4 osoby po pol., reszta po białorus.; Mielnikiszki z. 23; Mizeryszki k. 46; +Murmiszki m. 19; Murmiszki w. 136, część po pol.; Muszykle w. 56; Narucie k. 73; Niekrasze m. 5, po pol.; +Nowy Projekt k. 5; +Obalany k. 161; Olsieniszki w. 36; +Opsa f. 95, po pol.; Opsa k. 90, większość po pol.; Opsa m-ko (wg danych Biura Statystycznego m-ta Wilna 943, w tym 521 Polaków, 412 Żydów, 2 Białorusinów); +Pelikany k. 14; +Pelikany m. 33, po pol.; +Pelkowo z. 20; +Podgaje w. 45; +Pohoszcze f. 13, po pol.; +Pohulanka os. 6, po białorus.; +Poparciszki z. 11, po pol.; +Prudyszki z. 18; +Puszcza k. 22; +Ratkuny os. wojsk. 4, po pol.; +Rudzie f. 24; Rudzie w. 105; +Sadowaniszki z. 28, po pol.; +Sauliszki z. 17; +Smokówka g. 5, po pol.; +Strażnica z. 11; +Stołpowszczyzna z. 17, po pol.; +Szarkiszki k. 27, po pol.; Śniegi w. 85; Świrneliszki w. 30; Trabsze w. 63; +Urwy z. 8, po pol.; +Ustronie os. 11; +Wacławowo l. 6; +Wojcbuny z. 12; +Woliszki z. 8; +Zaprudzie k. 12, +Zastawiszki k. 19, po pol.; +Zaścierwica z. 5, po białorus.; Złoto k. 86; +Żermianiszki z. 31; +Żermianista z. 13; Żwirynie w. 131; Żylinda k. 21.

Miejscowości rosyjskie

Bałundziszki w. 45 (staroobrzędowcy); +Cegielnia z. 8; Łatoczki k. 5; +Łazyrki z. 24; Miedynki I w. 90 (staroobrzędowcy), w tym ok. 50% po białorus.; +Osinówka k. 8; Podrejskie w. 36; +Prom z. 5; +Pukinie k. 25 (staroobrzędowcy); Rymucie w. 177 (staroobrzędowcy); +Smokówka z. 8; Warnele w. 74 (staroobrzędowcy). Prócz tego zobacz wyżej Babjole.

GMINA BRASŁAW

Miejscowości litewskie

od 51 do 90%

Bużany (Bużanie) w. 231; Grodziszki I i II z. 25; Mariampol w. 45 (osiedlili się przed kilkudziesięciu laty).

od 26 do 50%

Usiany w. 239.

od 1 % do 10 %

Michaliszki w. 77.

Miejscowości białoruskie i białorusko-polskie

Boja/eruniszki w. 34; Brasław m-ko 3095 (wg informacji urzędu gminnego 1130 po żyd., reszta przeważnie po pol.); Dukiele w. 145; Jelno w. 57; Kochaniszki w. 106; Kowaliszki w. 47; Krasnosielce w. 245; Kruki w. 243; Mejszule w. 77; Milsze w. 33; Pustosza w. 84; Puszkaryszki w. 64; Puzyny w. 90; Strusto k. 195; Szalenie w. 138;

Urbany w. 50; Warniszki w. 69; Zajeleńce k. 148; Zaracze w. i z. 82 +29; Zazony k. 91; Żwirble w. 193, podobno kilka osób mówi po litewsku.

GMINA BOHIŃ

Miejscowości litewskie

od 51 do 90%

Rymasze w. 97. Jest jedyną litewską miejscowością w tej gminie. Po litewsku mówi przeważnie tylko starsze pokolenie, panującym zaś językiem, podobnie jak w sąsiednich Domaszach, jest białoruszczyzna.

Miejscowości białoruskie

Aksiutowo w. 171; Balciszki w. 55; Bielewicz w. 140; Chwosty (Chosty) w. 241; Dalekie w. 223; Drusiewicze w. 206; Drusiewski Zaścianek w. 139; Ejwidowicz w. 186; Kalenkowszczyzna w. 68; Nowo-Dworzyszcze w. 79; Pietryszki k. 81; Sipowicze w. 280; Skrujaty w. 175; Stanisławowo w. 56; Stare Dworzyszcze w. 109; Strychale w. 59; Ucinki w. 72; Ujście w. 128; Wierki w. 99.

2. Wyspa gierwiacka

Wyspa gierwiacka znajduje się w powiecie wileńsko-trockim, w gminie Gierwiaty, w odległości ok. 60 km na południe od zwartego obszaru święciańskiego. Tworzy ona nad dolną Oszmianką, w pobliżu jej ujścia do Wilii, zwartą grupę dwudziestu kilku wsi i zaścianków prawie całkowicie litewskich, o łącznej liczbie przeszło 4000 mieszkańców. Wyspa jest pozostałością większego niegdyś obszaru. W 1890 roku według spisów Platera po litewsku mówiono jeszcze w kilkunastu miejscowościach, które dzisiaj są całkowicie białoruskie.

Obecnie jednak, jak się zdaje, można mówić raczej o stabilizacji granic. Wprawdzie język białoruski jest rozpowszechniony i w życiu domowym, ale poza tym litewszczyzna ogółem biorąc panuje w całej pełni. W wielu rodzinach dzieci uczą się przede wszystkim litewszczyzny, a potem białoruszczyzny, gdy na obszarach, gdzie język litewski ulega zanikowi, dzieje się na odwrót: naprzód dzieci po białorusku, a dopiero potem starsze dzieci uczą się litewszczyzny. W poszczególnych jednak rodzinach, zwłaszcza mieszanych, i tu najmłodsze dzieci często nie znają języka litewskiego, tylko białoruski i polski. Tak np. we wsi Gajgole, gdzie litewszczyzna jest nieco słabsza, u 18 dzieci szkolnych z I i II oddziału stwierdziłem znajomość litewszczyzny tylko u 9, z tego u dwojga w bardzo słabym stopniu, bo w domu w tych rodzinach do dzieci mówiono tylko po białorusku. Z dzieci mówiących tylko po białorusku sześćcioro miało matki Białorusinki, a dwoje Litwinki, przy czym starsze

dzieci w tych rodzinach wszystkie umiały po litewsku. Ojcowie wszystkich dzieci byli miejscowymi Litwinami. Znajomość języka polskiego, zwłaszcza u mężczyzn, jest prawie powszechna.

Według spisu Platera (1890/ Anonim 23 i 63) Litwini mieszkali w następujących osiedlach, dziś całkowicie białoruskich. Podaję je według obecnej nomenklatury:

W gminie Worniany: Czerniszki w. 233; Czerniszki m. 30 (Plater: 22 L., 5 P.); Zaczerniszki k. 16. Nie zidentyfikowałem miejscowości: Koniecpole, Rudziny i Zielona (może Zielonka w gm. gierwiackiej?).

W gminie Gierwiaty: Bezdaniżki z. 12 (u Platera Bizduliszki); Gibirda z. 26; Gierwiaty m. 67 (u Platera 33 L., 9 P.); Gudzieniki f. (u Platera 11 L., 5 P.); Olginińcy I i II f. 26 +16 (u Platera Olszniany 15 L., 5 P.); Olginińcy w. Małe 97 i Wielkie 127 (u Platera Olszniany); Popiszki w. i z. 47 +12; Sawiczuny z. 8; Sokołojcie f. 17; Szulniki f. 23 (u Platera Szelniki 6 L., 26 B.). Nie zidentyfikowałem miejscowości: Kacin (Kacienowicze?) i Łódzie (Łódź?).

W gminie Soły: Azurojście w. i z. 86 +27 (Plater: Zabłocie); Jakintany Małe, Jakintany Nowe (dawna nazwa Carsko-Mariewsko, właśc. Carska Mariewka), Powerby (Powierzby) z. 11; Sanawy (Saniewo) z. 34; Wielki Jelnik z. 24; Zabrodzie z. 20.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA GIERWIATY

Miejscowości litewskie

od 91 do 100%

Borówka z. 4; Galczuny k. i w. 347 +210; Gieluny k. i w. 261 +97; Giry w. 460; Kierpłoszyno z. 54; Knistuski w. 220; Kolonia w. 33; Macki w. 421; Miciuny k. 405; Milcieje w. 116; Nowa Krasówka z. 30; +Nowosiele z. 6; Pielegrynda w. 153; Pietryki w. 102; Polówka z. 23; +Romanowszczyzna z. 6; +Rymdziuny k. 15; Rymdziuny w. 314; Sofiówka z. 12; +Sunoki z. 7; Zarzeczce Rymdziuńskie z. 30.

od 51 do 90%

Bezdany w. 55 (zaścianek Bezdany jest białoruski); Gajgołe w. 204, w tym po białorusku część dzieci i dorosłych (zwłaszcza żon) pochodzących z nielitewskich wsi sąsiednich; Gierwiaty m-ko 371, w tym po pol. 61 osób, po żyd. 38 (Plater 158 Litwinów, 48 Żydów); Gudzieniki w. i z. 97 +6 +6 +7 +7 +14, po białorusku przynajmniej część dzieci i młodzieży; w zaściankach 11 po żyd.; Nowe Żakuńce z. 12.

od 1 do 10%

Bohdaniżki ok. 127, po lit. mówią tylko jednostki; Żakuńce z. 10.

Miejscowości białoruskie

Antoniszki w. 59; +Bagnera z. 5; Bezdaniški z. 12; Bezdany z. 33; Bobrowniki w. 683; +Brody z. 26; +Brzegi f. 8, w tym 2 osoby po pol.; +Czechy f. 12; Czechy k. i w. 61 +213; +Czerniewo z. 6; +Dubek f. 67; Gajówka z. 27; Gibirda z. 26; +Gierwiaty m. 67, w tym 13 po pol.; +Gierwidzie z. l; +Goza f. 4; Goza w. i z. 268 +21; Grebały w. 136; Grodzie w. 157; +Gudzieniki f. 7, w tym 3 osoby po pol.; +Hanuta f. 2; +Hipolitowo f. 13, w tym 5 po pol.; Izabelino w. i z. 102 +26; +Jacyny z. 32; Jacyny Małe i Wielkie w. +w. 1121 +279; +Jakintany l. 3; +Jałowiszki z. 6; +Janowo z. 3; +Kacienowicze f. 19, w tym 4 osoby po pol.; Kacienowicze w. 140; Karłowszczyzna k. 73; Kielojcie w. 164; Kierele w. 82; Kluczniki w. 30; +Komory z. 2; Koralówka z. 24; Korejwiszki k. 29; +Krasówka f. 6; Krasówka z. 9; Kudra z. 20; Legawce z. 20; +Łabucie f. 18, w tym 11 osób po pol.; +Łapowojnia z. 11; Ławejkuny (Wałejkuny) w. 228; Łączka z. 11; Łozowe z. 33; +Łoźniaki z. 9; +Łódź z. 9; Mackieły w. 18; Maluta z. 32; Markuny w. 652; +Michališki f. 28; Michališki k. 102; Michališki m-ko 1048 (wg informacji urzędu gminnego 670 po żyd.); Miedzieniszki z. 30; Mielniki w. 43; Mieślany w. i z. 55 +25; Milejszuny z. 43; +Narejszyski z. 26; Nowiki w. 61; +Nowodrożki z. 23; Nowosiółki w. 174; +Olechowo z. 20; +Olginiany I f. 26, II f. 16; Olginiany Małe w. 97; Olginiany Wielkie w. 127; Orzełówka z. 45; Owieny w. 92; Palestyna k. 122; +Palestyna z. 11; Pietroliszki z. 6; Pobole w. 117; Powilańce w. 122; Podwarańce w. 219; +Polcie f. 18; Popiszki w. i z. 47 +12; Poszyło z. 21; +Puchowicze f. 3, w tym 1 osoba po pol.; Puchowicze w. 102; Puszyń z. 13; Radziule w. 141; Raudaniški (Rawdaniški) I–III z. 13 +15 +17; Rudziški 2 z. 72 +16; +Rymdziuny (Ryndziuny) f. 19; Rymdziuny (Ryndziuny) f. 22; Sawiczuny z. 8; Skierdziuny w. 80; +Słobódka l. 8; Słobódka z. 50, +Sokołojcie f. 17; w tym 10 osób po pol.; Sokołojcie w. 441; Sosoniszki I i II z. 24 +11; Stara Rudnia w. 103; Szaterniki w. 75; Szulnia z. 16; +Szulniki f. 23, w tym 3 osoby po pol.; Szulniki w. 148; Szwejlany w. 183; Śliniszki z. 12; +Turły m. 73, w tym 38 osób po pol.; +Uścierzne f. 12; Wada z. 20; +Wartacze z. 17; Waszkuny w. 55; Widziuny w. 89; +Wiktoryno z. 3; Wiktosino w. 142; +Witki m. 26, w tym 5 osób po pol.; +Wojciszki f. 8, w tym 4 osoby po pol.; Zabeliszki z. 21; Zaborce w. 187; Zagozie ok. 37; Zagonie w. 198; +Zaoszmianka z. 31; +Zarzecze Markuńskie I i II 25 +35; Zawiełce k. 253; +Zawilejka z. 6; +Zielonka z. 8; +Zielonka z. 54; +Żabcin f. 14, w tym 7 osób po polsku.

W tzw. majątkach i folwarkach właściciele przeważnie mówią po polsku, natomiast cała służba folwarczna mówi po białorusku.

GMINA SOŁY

W gminie tej uwzględniono tylko wsie umieszczone na mapie. Wszystkie miejscowości dzisiaj są białoruskie. Kilka z nich występuje w spisie Platera z 1890 roku jako litewskie: Ażurojście w. i z. 86 +27; Dagiesie w. 139; Jakintany Małe w. 203; Jakintany Nowe w. 120 [u Platera Carsko-Mariewsko]; Jakintany Wielkie w. 279; Pod-

brzozy w. 63; Podmilcieje z. 20; Podśnigiany z. 31; Soły m-ko 1100 (część po polsku, część po białorusku, ok. 400 osób po żyd.); Śnigniany w. 209; Wolejkowicze w. 308; Zajeziorce w. 218.

GMINA WORNIAŃY

Na obszarze tej gminy językiem wszystkich prawie osiedli jest białoruski. Niektóre miejscowości według spisu Platera z roku 1890 były litewskie. Polskie są tylko Daszyszki z. 27, Jodokłanie ok. 49, Jodokłanie Stare ok. 8 oraz Woronka k. 41 (nowa osada). Językiem właścicieli tzw. majątków i folwarków jest polski; służba folwarczna przeważnie po białorusku.

Annapol l. 6; Babaniszki z. 14; Babicze w. 89; Bacz z. 7; Baranówka f. 6; Biała Woda f. 9; Bobruta z. 23; Bodziwoły w. 100; Bolniki w. 350; Borciuniszek z. 7; Brzozówka I w. 224; Brzozówka II w. 97; Bukieliszki z. 22; Burbiszki f. 16; Bystrzyca m-ko i w. 365 +177 (wg informacji urzędu gminnego w miasteczku kilka procent po żyd., we wsi natomiast przeszło 80% po żyd.); Bystrzyca f. 94; Bystrzyca k. 6; Chroły w. 189; Czerkasówka f. 2; Czerkasówka k. 5; Czerniszki m. 30; Czerniszki w. 233; Czerniszki k. 30; Czerwony Dwór f. 5; Czubejki f. 12; Czyżowszczyzna w. 202; +Daszyszki z. 27; Dębówka k. 22; Dębówka m. 9; Drewieniki z. 36; Drewieniki m. 18; Dubniczki w. 180; Dubniczki z. 43; Dubniczki f. 14; Dubniki m. 61; Dubniki k. 28; Dubniki w. 304; Dubrowa z. 8; Dugny z. 36; Dzirmuny w. 75; Filipany Nowe k. 138; Filipany Stare z. 17; Folwarki w. 86; Gasperolino z. 181; Gierwiaty l. 4; Gliniszcz z. 16; Góry w. 47; Gradowszczyzna w. i z. 116 +26; Gryszkojcie w. 175; Ignacowo z. 7; Ignacowo w. 49; Indrupka z. 20; Jadokłań z. 6; Jadokłanie, Jadokłanie Nowe i Jadokłanie Stare z. 49 + 93 +8; Janciszki z. 18; Jarosiszki z. 57; Jarosiszki f. 13; Jermoliszki z. 23; Jezioryszki z. 10; +Julianowo f. 7; Jurczuny w. 94; +Juryzdyka (Jurydyka) f. 9; Kalinowo z. 6; Kamieniówka z. 8; Kamionka m. 60; Kamionka f. 9; Karkliniszki z. 11; Kazimierzowo z. 7; Kierniany w. 135; Kłaniszki I, II i III z. 22 +15 +15; Komarowszczyzna z. 24; Korwele w. 270; Kostowo z. 14; Kotrówka z. 17; Kowale w. 207; Kowalówka z. 36; Kowalówka w. 64; Kozaki z. 16; Kozaki w. 55; Kropiwna z. 5; Kruminka z. 9; Krzżówka z. 57; Kudra f. 17; Kuliszki z. 7; Kuliszki w. 243; Kumpiany (Płompiany) w. 162; Lipki w. 34; Lipniszki w. 145; Lipówka z. 10; Łabele z. 67; Łozowe i Łozowe Batraki w. 48 +47; Łozówka l. 4; Łuczka z. 5; Łunkieły z. 10; Łużek z. 14; Łynkiszki w. 158; Makowszczyzna z. 26; Makuszki z. 7; Male m. 9; Male k. 45; Male w. 358; Malinówka I z. 15; Malinówka II z. 5; Marciniszki k. 9; Marciniszki z. 10; Marianowo z. 10; Mazalewszczyzna z. 7; Mieszkucie w. 106; Miekinka l. 8; Miedzieliszki z. + z. 14 +22; Mieże z. 15; Minejkówka z. 15; Murowanka Rokitna l. 3; Nidziały w. 306; Niespodzianka f. 6; Nowa Wieś w. 498; Nowe Male f. 9; Nowopole z. 9; Noworosiszki z. 7; Nowosiady f. 7; Nowosiady Dolne i Górne w. i z. 41 +30; Nowa Wiktorszczyzna z. 22; Odymacze z. 12; Olechnówka z. 8; Olesino z. 147; Osinówka k. 16; Osinówka k. 209; Ostrowiec m-ko 587 (wg informacji urzędu gminnego ok.

25% po żyd.); Ostrowiec m. 39; Ostrowiec f. 27; Ozieryszcze z. 14; Pszczelinowo z. 6; Perkowszczyzna z. 13; Poloniszki z. 21; Porokicie w. 192; Potoki z. 9; Powodzie z. 31; Przewoźniki w. 136; Rabinówka z. 51; Rogaliszki I z. 17; Rogaliszki II z. 9; Rogaliszki III z. 5; Rokita I i II 12 +10; Romanowszczyzna z. 28; Rowv z. 19; Rudziszki I–IV z. 32 +15 +35 +19; Sankale (Senakle) I, II, III z. 11 +5 +32; Sanowo I i II z. 5 +7; Sieliszczcze z. 69; Sienkańce z. 57; Skarbinia z. 26; Słoboda w. 128; Słobódka z. 22; Słobódka w. 165; Słomianka z. 6; Smolarka z. 9; Sokolniki k. 94; Sokolniki z. 37; Sokołowo z. 26; Sosoniszki III z. 8; Staubury Górne w. 59; Staubury Dolne w. 47; Staubury-Lachy z. 16; Strona z. 10; Symonele w. 173; Szarkowszczyzna z. 6; Szwalniszki z. 15; Szylniki I. 8; Szylniki I z. 6; Szylniki II z. 13; Śmiłgi w. 98; Świrkowszczyzna z. 19; Tartak z. 15; Tartak w. 61; Tomcjanowo z. 19; Trokieniki w. 138; Trokieniki m. 44; Węgieliszki z. 7; Wiktorszczyzna k. 23; Wiktoryszki z. 6; Wojcieszyszki z. 18; Wołejkiszki w. 61; Wołejkiszki k. 16; Wołejkiszki z. 7; Worniany m. 66; Worniany m-ko 323 (wg informacji urzędu gminnego przeszło 200 osób po żyd.); Woroniany k. 36; Worona f. 147; Woronka k. 41; Woronka z. 23; Wysmały I. 4; Zacharyszki w. 115; Zaczerniszki k. 16; Zadworniki w. 111; Zaliпки f. 17; Zaliпки z.+ z. 47 +30; Zamiana z. 9; Zapolniki z. 30; Zapolniki I. 4; Zaworonka z. 57; Zielona z. 21; Zielona z. 8; Zwierzyniec z. 16; Zwierzyniec Nowy i Stary z. 102 +28; Zybniszki I i II z. 24 +36; Żarnobol z. 12; Żwirble z. 22.

3. Wyspa dziewieniska

Wyspa dziewieniska, położona w powiecie oszmiańskim w gminie dziewieniskiej, stanowi, podobnie jak i inne wyspy językowe, pozostałość większego niegdyś obszaru. Dziś składa się na nią blisko 50 miejscowości w różnym stopniu litewskich, ciągnących się wąskim pasem na północ od Dziewieniszek do granicy powiatu wileńsko-trockiego i dwoma krótszymi pasami na północny wschód i na wschód. Ogólna liczba mówiącej po litewsku ludności wynosi ok. 4200 osób.

Wyspa ta oddzielona jest pasem słowiańskim ok. 10 km szerokim od wschodniej granicy „obszaru mieszanego”, z którym jeszcze w 1890 roku łączyła się w okolicy Bieniakoń i Werenowa. W ciągu jednak ostatnich 40 lat obszar litewski zmniejszył się znacznie wskutek białorusyzacji przeszło 50 miejscowości, jak to można ustalić na podstawie spisu Platara i żywej jeszcze tradycji. Niektóre z nich zresztą nie były już w owym czasie całkowicie litewskie, skoro na przykład przy miejscowościach ówczesnej gminy Paszele znajdujemy notatkę: „Starzy mówią po litewsku, młodzi po białorusku”. Dzisiaj białoruszczyzna prawie we wszystkich rodzinach jest drugim językiem domowym, a we wsiach z mniejszością litewską jest językiem panującym. Mniejszość tę stanowi zwykle starsze i najstarsze pokolenie, które tylko między sobą w pewnej mierze używa litewskiego. Rzadsze są wypadki wsi istotnie mieszanych, składających się częściowo z ludności litewskiej, częściowo zaś białoruskiej. Proces białorusyzacji, który od 1890 roku doprowadził do zaniku połowy obszaru wyspy

dziewieniskiej, postępuje w dalszym ciągu, choć, jak się zdaje, w słabszym tempie. Znajomość języka polskiego jest prawie powszechna.

A ponieważ nie wszędzie udało mi się zdobyć zupełnie dokładne informacje, nawet bawiąc na miejscu, jest więc rzeczą możliwą, że w niektórych miejscowościach podanych jako białoruskie pominięte zostały wśród starszego pokolenia jednostki mówiące po litewsku.

Według spisu Platera w 1890 roku litewskie były następujące miejscowości, obecnie czysto białoruskie, w gminie dziewieniskiej i werenowskiej: Aleksandryno, Antoniszki, Ażubale (Ożubele), Ażukalnie (Ozikolnie), Bociany (Beciany), Bolsie, Czechy, Czerkańce, Dąbrowszczyzna (Ambrowszczyzna), Dobromyśl, Gieduny, Girdziuny, Hermaniszki, Hołynka, Jakubiszki, Kiżby (Kirby), Koczany, Konwaliszki, Kotkiszki (Chodkiszki), Kowalewszczyzna, Krakuny (Krakany), Lepie Małe, Lepie Wielkie (Lenie Wielkie i Małe), Leśna, Lisowszczyzna, Masiuny, Mikszewicze (Makszewicze), Nowe Kowale, Paszele, Poginie, Polipnica, Rakliszki, Ryndziuny, Smolino, Soboluny, Szadziuny (Szedziuny), Szeszki, Śłozki, Urańce, Utkany, Waszkiele, Wiażykańce, Zajaszowo. Prócz tego zaliczyć tu także trzeba wsie: Chomucie, Dowłany, Markowszczyzna, Stanulańce i Szaciły, gdzie język litewski jest już na wygaśnięciu. Kilku miejscowości nie zdołałem zidentyfikować.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA DZIEWIENISZKI

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Bieczany w. i z. 76 +8; Chmielniki w. i z. 21 +21; Dziedziule w. 120; Grybiszki w. 5–9; Kaziule w. 149; Kaziule z. (zwane też Kaziuleńki) 17; Paszki w. 127; Podwarańce w. i z. 75 +12; Pupiszki w. 77; Rumosze w. 111; Siewrymy w. 63; Skrejczany w. 165; Stołgany w. 158; Szalciny (Szalcinie) w. 69; Szudojnie (Szodonie) w. 176; Wołodźki w. 87. Być może niektóre z tych osiedli należą do kategorii następnej.

od 51 do 90%

Bile w. 217; Dejlidy (Dojlidy) w. 168; Jurgielany w. 172; Kowale w. 154; Łastowce w. 71; Maciucie w. 282; Mieżany Stare w. 92; Milkuny w. 194; Podjurgielaniszki (dawniej Jurgielaniszki) w. 67; Podworyszki w. 65; Powidańce w. i z. 112 +8; Probościszki w. i z. 136 +6; Pulki z. 24; Szczedrowszcza w. 28; Zabeliszki w. 44; Żyżmy w. i z. 253 +15.

od 26 do 50%

Gudele* w. 48; Leśna* z. 14; Pogowiany* w. 169; Skajwany w. 127 (u Platera Skajwiny litewskie) 5 rodzin po lit., 5 rodzin po białorus., inne mieszane; Wersoka* w. 25.

od 11 do 25%

Dziewieniszki m-ko 1430 (lit. być może ponad 25%, żyd. ok. 40%, reszta pol. i białorus.); Kruniszki* w. 30 (starsze pokolenie mówi po litewsku, wszyscy jednak używają w domu białoruszczyzny); Plusty* w. 56; Rejstówka z. 19 (u Platera Rojstowo lit.); Rudnia* w. 47; Siluki w. 64 (u Platera Soluki lit.); Smoliszki w. 90 (niewiele ponad 10% umie po lit.); Szarkojcie (Szorkojcie) w. 120 (stosunki podobne jak w Smoliszkach); Szurkszcze w. 67; Wojszuckie w. 65 (u Platera Wejszkaćki [!]), podobnie jak w Smoliszkach.

od 1 do 10%

Chomucie* w. 66; Dowłany* w. 258 (być może wieś ta należy do poprzedniej kategorii; w każdym razie mówiących po lit. nie więcej jak kilkanaście procent); Szaciły* w. 103.

Miejscowości białoruskie

Albertyn k. 25; Aleksandryno* w. 41; Antoniszki* w. 49; Ażubale* (Ożubole) w. 102; Ażukalnie* (Ożukolnie) w. 76; Bociany* w. 97; Czerkańce* 97; Dąbrowa k. 10; Dąbrowszczyzna* (Dobrowszczyzna) w. 54; Dobromyśl* z. 19; Dolina z. 49; Gieduny* w. 73; Gieduny k. 14; Girdziuny* w. 182; Gurele z. 12; Hołynka* z. 20; Jakubiszki* w. 60; Jewiele z. 16; Janowo k. 6; +Karaleji f. 7; Karollino k. 10; Kazimierzowo k. 32; Kizby* w. 52; Koczany* w. 125; Konwaliszki m. 22, częściowo po pol.; Konwaliszki m-ko 179 (w tym 50% po żyd.); Konwaliszki* w. 144; Korsakowszczyzna k. 8; Kotkiszki* (Kockiszki) w. 142; Krakuny* w. 302 (kilka osób mówi po lit.); Lisowszczyzna* z. 20; Liszkuniszki w. 107; Malinowo II k. 6; Masiny* w. 117; Mieżany Nowe* w. 73; Narwiliszki w. 147 (w tym 13 osób po ros.); Nowiny z. 27; Nowo-Remizowo z. 22; Nowe Kowale* z. 10; Puciszki z. 29; Podgaj w. 97; Poginie* w. 73; Pogowiany z. 15; Powodzie z. 22; Rakliszki* w. 77; +Rejstówka z. 10; Ryndziuny* w. 105; Smolina* w. 97; Soboluny* w. 176; +Stanisławowo k. 7; +Stanisławowo I k. 4; +Stanisławowo II k. 6; +Stefanowo k. 5; Szadziuny* w. 95 (możliwe, że są jednostki wśród starszego pokolenia mówiące po lit.); +Szafranowo k. 11; +Szymonowo k. 3; Śłozki* w. 73; Urańce* w. 140; Utkany* w. 180; Waszkiele* w. 145; Wiażykańce* w. 137; +Zagorki z. 6; +Zajaszowo* smol. 7; Zajaszowo w. 71; +Zalesie z. 6.

Miejscowości polskie

+Adamowo k. 17; +Alenowo k. 8; +Borówka g. 5; +Bukówka l. 3; +Cegielnia Daubuciszki k. 6; +Czyste Pole z. 4; +Daubuciszki f. 35; +Dubinka g. 5; +Duchowszczyzna k. 4; Fabjanowo-Zosin k. 14; +Gabryjałowo k. 6; +Giełże f. 52; +Jewiele f. 9; Jewiele g. 3; +Jurgielany f. 16; +Kazimierzowo f. 9; +Kiełdanowo k. 14; +Klenówka k. 2; +Kłockowo k. 4; +Kotkiszki f. 14; +Kowale l. 4; Lepie ok. 59; Lepie Małe* w. 58; Lepie Wielkie* w. 204; +Ludwinowo f. 19; +Malinowo k. 6; Michałowo k. 11; Mieżany g. 8; Narwiliszki m-ko (wg wykazu GUS-u: osada kościelna) 18; Natryna k. 5; Nowa Dola z. 2; Olenpino g. 4; Olenpino k. 9; +Piask l. 6; Rejstówka f. 14; Rockiszki f. 20; Romaszki f. 8; Siemieno-Pasieka g. 6; +Siniszki I k. 3; +Siniszki II k. 5; +Sólka k. 41; Szulnia g. 6; Szwedzka Grobla g. 8; Walerianowo k. 4; +Wasilewo k. 4; Władysławowo k. 4; Wiśniowo k. 5; Wołkowszczyzna ok. 65; Zajaszowo g. 6.

Miejscowości rosyjskie

Malinówka z. 14; zob. też wyżej Narwiliszki w.

4. Wyspa Łazduńska

Wyspa Łazduńska, nazwana tak od największej wsi tego obszaru – Łazduny, znajduje się w powiecie wołożyńskim na obszarze gminy Ługomowickiej i baksztańskiej i jest najdalej na południowy wschód wysuniętą wyspą litewską, odległą od wyspy dziewieniskiej o przeszło 30 km, od zwartego obszaru litewskiego (orańskiego) o przeszło 80 km.

Stanowi ona w otoczeniu białoruskim zwartą grupę kilkunastu wsi w różnym stopniu litewskich. W gminie Ługomowickiej położone są następujące miejscowości litewskie: Bobrowicze, Gudzienieta, Jaśkiewicze, Łazduny, Woldziki oraz mające poniżej 10% mówiących po litewsku Bieżemce. W gminie baksztańskiej: Dewergi, Downary, Jancewicze, Nowe Miagowicze, Osigiry (Wosigiry), Posele oraz z mniejszością litewską: Szaszki, Zamosze I i Zamosze II. Prócz tego w gminie juraciskiej znajdują się jeszcze wśród najstarszego pokolenia jednostki mówiące po litewsku we wsi Zubowicze, a poza tym i w kilku innych wsiach okolicznych wspomnianego obszaru. Liczba ludności litewskiej dochodzi na tym obszarze do 2500 osób.

Wyspa Łazduńska jest pozostałością większego obszaru, na którym litewszczyzna powoli, ale stale zanika na rzecz białoruszczyzny, jak to widać z zestawienia stanu obecnego ze spisem Platera z 1890 roku, w którym to spisie jeszcze jako litewskie: Bieżemce, Zabielaŭce, Zubowicze i Żydziewicze, wsie leżące na obwodzie wspomnianego obszaru, dziś już prawie całkowicie zbiałoruszczone, w których tylko część najstarszych ludzi umie po litewsku. Natomiast wszystkie inne miejscowości wymienione w spisie Platera zachowały przynajmniej częściowo język litewski (sprostować tylko należy: Dowszary na Downary, Ożgiry na Osigiry, Pasickie na Posele, Wołkowy na Woldziki, Żydowicze na Żydziewicze, co uczynił już na swej mapie Rozwadowski).

Prócz tego powstał nowy zaścianek Nowe Miagowicze, którego ludność pochodzi przeważnie z sąsiednich Osigir. Na całym zresztą obszarze w życiu domowym ludności litewskiej panuje dwujęzyczność z przewagą białoruszczyzny, zwłaszcza w młodszym pokoleniu. Dzieci bowiem na ogół uczą się przede wszystkim języka białoruskiego i to nie tylko w rodzinach mieszanych, ale i czysto litewskich, wskutek czego najmłodsze nie umieją zwykle po litewsku, jakkolwiek w poszczególnych rodzinach, zwłaszcza w Bobrowiczach i Poselach, i do małych dzieci mówi się po litewsku. Starsze dzieci uczą się później litewszczyzny, ale oczywiście nie wszystkie opanowują język w całej pełni. Przyczynia się to do osłabienia tradycji językowej i do stopniowego wygasania języka litewskiego na wspomnianym obszarze.

Okoliczna ludność białoruska, podobnie jak i gdzie indziej, odnosi się do litewskiego z lekceważeniem, nazywają go „żaguńskim”, a ludność litewską „żagunami”. Nazwa ta rozpowszechniona jest również w gminie dziewieniskiej.

WYKAZ MIEJSCOWOŚCI

GMINA BAKSZTY

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Posele w. 75. Dawniej dwie miejscowości Posele i Soły, stąd nieraz Posele nazywają Sołami. Litewszczyzna dosyć silna, ale być może nie sięga 91% i wieś zaliczyć należy raczej do następnej kategorii.

od 51 do 90%

Dewergi w. i Dewergi Nowe z. 253 +10; Downary w. 192; Jancewicze w. 59; Osigiry (Wosigiry) z. 30; Nowe Miagowicze z. 52 (nowsza osada, której ludność pochodzi przeważnie z Osigir; nie ma jej u Platera).

od 11 do 25%

Szaszki w. 69 (kilkanaście osób [17] mówi po litewsku); Zamosze I w. 30 (zapewne nie więcej jak 8 osób mówi po litewsku); Zamosze II w. 57 (ok. 10 osób mówi po litewsku).

od 1 do 11%

Żydziewicz w. 130 (niewiele ponad 10 osób umie mówić po litewsku, wśród nich kilku prawosławnych Litwinów). Podobno w zaścianku +Borysówka 20, kilka osób (przybysze) mówi po litewsku.

Miejscowości białoruskie

Bakszty m-ko 1320 (w tym według informacji urzędu gminy ok. 13% Żydów); Bakszty z. 58; Borsuki w. 52; Grabowo w. 249; Gudziszki w. 228; Kozinowo Stare i Nowe w. 89 +54; Kruple w. 308 (podobno kilka osób mówi po litewsku); Sotra z. 33; Szczuczki Bór w. 78; Trybunowo z. 39.

Miejscowość żydowska

Borysówka k. 84.

GMINA IWIE

W gminie tej uwzględniono tylko jedną miejscowość białoruską: Dudy w. 229.

GMINA JURACISZKI

Miejscowości częściowo litewskie

od 1 do 10%

Zubowicze* w. 77. Po litewsku mówią tylko najstarsi, 6 czy 7 osób. Jest to jedyna wieś w tej gminie, gdzie zachowały się resztki litewszczyzny. W sąsiednich +Zabielawiczach bodaj tylko dwie osoby mówią po litewsku (z miejscowych tylko stary Kajrys).

Miejscowości białoruskie

Bilmony w. 88; Boczeszniki w. 362; Czerkiesy w. 107; Kuprowicze w. 227; Niechwiedki w. 152; Popielniki w. 152; Wikszniany k. i w. 76 +350; Zabielawce w. 196, zob. wyżej.

GMINA ŁUGOMOWICZE

Miejscowości całkowicie lub częściowo litewskie

od 91 do 100%

Bobrowicze w. 346, najbardziej chyba litewska wieś na tym obszarze.

od 51 do 90%

Gudzienięta w. 288; Jaśkiewicz w. 305; Łazduny w. 822, największa wieś tego obszaru, zachodnia część [Żmujdzi 19 Guragale] bardziej litewska niż wschodnia [„bojaria”], gdzie nawet ludzie w średnim wieku nie wszyscy umieją po litewsku; Woldziki w. 205.

od 1 do 10%

Bieżemce* k. i w. 25 +347, dziś wieś białoruska, tylko wśród starych ludzi spotkać można mówiących po litewsku, częściowo są to przybysze (wskutek małżeństw) z innych wsi. Razem chyba nie więcej nad 20 osób. Oprócz tego kilkoro chłopców, niemówiących zresztą miejscową gwarą, uczęszcza do litewskiego gimnazjum w Wilnie.

Miejscowości białoruskie

Babińsk w. 191; Bajrasze w. 280; Czerniewicze w. 326; Doniewicz w. 269, podobno kilka osób mówi po litewsku; Leźniewicz w. 305; Ługomowicze w. 312; Piesiewicz w. 198; Poddudy z. 44; Szylwy w. 113.

5. Wyspa zasiecka [oprac. Jan Safarewicz]

W rękopisach pozostałych po prof. Chomińskim nie znalazłem żadnych notatek dotyczących tej wyspy językowej. Z mapy wynika, że prof. Chomiński stwierdził istnienie ludności mówiącej po litewsku już tylko w jednej wsi Zasieciu (pod Zdzieciołem, pow. nowogrodzki) i to w liczbie 10–25%. Wieś ta w 1886 roku liczyła 1156 ludności. Zaznaczyć jednak trzeba, że P. Arumaa, który zwiedził ten teren przed

1939 rokiem, znalazł jeszcze w sąsiedniej wsi Pogiry (4 km na północ od Zasięcia) siedemdziesięcioletnią kobietę, która знаła parę piosenek litewskich.

6. Resztki litewszczyzny w powiecie wileńsko-trockim **[oprac. Jan Safarewicz]**

Między obszarami święciańskim i orańskim na terenie powiatu wileńsko-trockiego i święciańskiego zachowały się jeszcze tu i ówdzie resztki języka litewskiego, a mianowicie w wielu wsiach, gdzie w powszechnym użyciu jest język polski albo białoruski, starsze albo najstarsze jednostki pamiętają jeszcze język litewski. Wsie te leżą głównie na północnym krańcu obszaru w gminach Mejszagoła, Podbrzezie i Niemenczyn oraz w gminie Podgrodzie powiatu święciańskiego. W mniejszej liczbie występują ślady litewszczyzny na południowym krańcu powiatu wileńsko-trockiego, w gminach Rudziszki i Rudomino. Łączna liczba ludności znającej język litewski wynosi na tym terenie około 900 osób.

GINA MEJSZAGOŁA

Z wyjątkiem jej południowej mniejszej części, która jest dwujęzyczna, polsko-białoruska, i dwóch kolonii ruskich, mówi się wyłącznie po polsku. Tylko we wsiach Żarnowogi i Użubłędzie część ludności (w granicach 26–50%) mówi po litewsku, a w kilku innych wsiach znajomość litewszczyzny przechowała się wśród starszego pokolenia. Tak jest w miejscowościach: Bludnia, Jawniuny, Mejłuny i Paciuny.

GINA NIEMENCZYN

Znajomość języka litewskiego ogranicza się do poszczególnych jednostek spośród ludzi starych w następujących wsiach: Gryciuny, Grzybiańce, Kiełnobrydzie, Podkrzyż, Stakińce, Tarakańce, Waskańce, Żukańce.

GINA PODBRODZIE

Z wyjątkiem gromady wojcuńskiej, która w połowie należy do litewskiego obszaru językowego święciańskiego, oraz żydowskiej osady Podżejmiana w prawie całej gminie podbrodzkiej mówią wyłącznie po polsku. Nawet w Ornianach, najbardziej litewskiej wsi tego terenu, gdzie całe starsze pokolenie umie po litewsku, przeważnie mówi się po polsku. Białoruszczyzna, obok polskiego, występuje w niektórych wsiach we wschodniej części gminy. Oprócz Ornian kilkanaście osób mówiących po litewsku mają wsie polskie: Ażuprowale, Maldziuny, Poundenie, Skardzie i Zaprudzie. W kilku innych tylko jednostki: Giryńce, Jawnodary, Podubinka, Purwiniszki, Widugiry.

GMINA PODBRZEZIE

Wyjawszy kilka wsi rosyjskich, jest dziś całkowicie polska, przedstawia jednak obszar do niedawna jeszcze w znacznym stopniu litewski. Ślady stanu dawnego zachowały się przede wszystkim w Olanach i Trympuciszkach, gdzie odsetek osób mówiących po litewsku przekracza 10%; są to jednak częściowo przybysze z okolic litewskich położonych na północ od naszego terenu. W Olanach mówi po litewsku ok. 20 osób, przeważnie starszych, tylko w jednej rodzinie wszyscy mówią po litewsku. Poza tym językiem potoczny jest język polski. W Trympuciszkach umie po litewsku ok. 5 osób. W innych wsiach północnej części gminy umie po litewsku tylko najstarsze pokolenie, powyżej 70 lat. Chodzi o następujące miejscowości: Bernaty, Budy, Burkiła, Jodańce (k. i w.), Popiszki, Sidabry, Sklewście, Sudejki (k. i w.).

GMINA RUDOMINO

Język litewski jest w użyciu w dwóch wsiach: Mariampol, gdzie ludność litewska stanowi wyraźną większość, i Zahorze, gdzie przynajmniej połowa ludności mówi po białorusku.

GMINA RUDZISZKI

Leży na pograniczu obszaru litewskiego orańskiego. Ludność litewską (przeszło 50%) znajdziemy tu w nowym zaścianku Jelszczyzna, który powstał na gruntach rozparcelowanego folwarku; koloniści pochodzą przeważnie spod Olkienik. Poza tym spotyka się tylko jednostki mówiące po litewsku wśród starszego pokolenia w kilku wsiach: Ejgielańce, Markowszczyzna, Ożerańce i Wizgirdy. Przeważająca część ludności jest dwujęzyczna: mówi po białorusku i po polsku (z przewagą nieraz polszczyzny, zwłaszcza w młodszych pokoleniach) albo też wyłącznie po polsku. Tak więc na pograniczu z litewszczyzną tworzy się nowa wyspa języka polskiego. Na odcinku północnym omawianego tu obszaru proces zanikania języka litewskiego posunął się w ostatnich kilkudziesięciu latach bardzo znacznie. Ze spisu Platera z 1890 roku można przytoczyć całą listę miejscowości, które wówczas były litewskie, a które obecnie są w całości polskie. Oto te miejscowości:

GMINA MEJSZAGOŁA

Alejuńce, Antonajcie, Antonele, Białozoryszki, Borskuny, Darkuszki, Ejciuny, Gadydzki, Gaj, Grauże, Joda w., Karklina, Kwaksze, Leoniszki w., Lubkiszki, Lukojńce (Diakolnie), Mieżańce, Monastyrka, Moskowszczyzna, Ojrany Polskie, Papiernia, Plikiszki w., Podbrodzie z., Podposperze, Podwarańce II w., Pojodzie z., Pakiel-

nia w. i z., Powasarele w. i z., Pustelniki, Rataliszki, Romaniaszki, Sokolniskizki, Soła, Stepary, Stojkiszki, Szawle (u Platera Szawliszki), Szytele z., Uliczeły, Wapiennica, Wierzbołówka.

GMINA NIEMENCZYN

Androniszki, Cegielnia w., Dajlidany (podobno kilka osób zna język litewski), Garniszki, Kabiszki, Maciuny, Maziulaniszki, Minkiele, Padziuny, Radziwoniszki, Rezy w., Różyszki, Rudowsie, Smagury, Spragielino, Stegale, Ślesaryszki, Unieniszki, Wiłkorojście.

GMINA PODBRODZIE

Santoka z., Stary Młyn, Tartak, Wojckuny.

GMINA PODBRZEZIE

Baranele, Brodziszki, Dawła, Dawliniszki, Dowseły, Dybury, Garnopoliszki, Gaspersyzki, Giegużyszki, Girulszczyzna, Gudaniszki, Hajdaniszki, Jankowszczyzna, Kabele, Kienowszczyzna (Plater Kiena), Kraszena, Lebioda, Ligałówka, Linkańce, Lubeliszki, Ludyma, Lutyka, Ławie, Margieliszki, Markuńce, Nadmusa, Naksztyszki, Naruniszki, Nugary z., Nugaryszki, Pakiszki, Pieślakiszkizki, Pietryszki, Pograniszki, Pojaniszki, Pomusie I–IV z., Pomusie w., Pulima, Purnuszki, Puzyryszki, Równopole, Różokamień, Rudupie, Rymotaugi, Skowrody, Smaguryszki, Sobolew., Spiegle, Sprejnie, Śmilginia, Wesołówka, Wierśminie, Wybranciszki, Zygmunt, Żakiszki.

Z gminy podbrzeskiej spis Platera wymienia ponadto znaczną liczbę miejscowości, które już wówczas były częściowo tylko litewskie, a dziś język litewski zanikł tu całkowicie. Chodzi o następujące miejscowości: Annowil, Babaniszki, Bakaniszki, Baryliszki, Batryszki, Błażyszki, Bobrowszczyzna, Cegielnia, Ciechanowo, Dasiańce, Dumbła, Dyrmejty, Hawryliszki, Gintowszczyzna, Gliniciszki m., Grejciuniszki, Grodzie, Jakubańce, Janówek, Jurgiszki, Kalniskizki, Kazimierzowo, Kołnota, Kowszadoła, Królikiszki, Kudry, Lewony, Makucie, Masaliszki, Miechowo, Miegućie, Mikulańce, Mitkuszkizki, Okmiana, Paciuny, Pikieliszki, Pioruńce, Podbrzezimko, Podębie, Podjezierce, Podwaryszki, Posaweń, Powarpie, Puchliszki, Radziule, Rataliszki, Regieniszki, Rejszaliszki, Skierdzima z., Staboryszki, Szapecie, Szarkiszki, Szłomiszkizki, Szunele w. Szwagieryszki, Troki, Tumańce, Wiżuniszki, Wojtkuńce, Woroniszki, Żemojtele. Do listy tej dodać jeszcze należy z gminy Podbrodzie wieś Grzybiance.

POSŁOWIE [Leszek Bednarczuk]

Profesor Olgierd Chomiński urodził się w 1884 roku w miejscowości Błogosławieństwo (lit. Plokščiai) koło Kretyngi na Żmudzi. Do gimnazjum uczęszczał w Szawlach, a następnie w Charkowie (1896–1904). Studia uniwersyteckie odbywał w Warszawie, Lwowie i Krakowie (1904–1911), gdzie uzyskał doktorat w 1912 roku na podstawie rozprawy *Dialekty polskie okolic Rymanowa* (druk w MPKJ AU, t. VII: 75–182) i podjął pracę w gimnazjum w Radomiu. W 1920 roku wstąpił ochotniczo do wojska, walcząc w wojnie bolszewickiej w artylerii polowej. W tym samym roku został powołany na członka Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, a Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie podjęła jesienią 1921 roku uchwałę (przyjętą przez Senat 12 XI, zatwierdzoną przez MWRiOP 30 III 1922; Dz.U. RzpP. Nr 65, poz. 432), „na mocy której zostało doktorowi Olgierdowi Chomińskiemu powierzone zastępstwo katedry filologii słowiańskiej na rok ak. 1922/1923 w pełnym wymiarze obowiązków nauczycielskich”. Równocześnie prowadził badania nad dialektami polskimi między Sanem a Wisłokiem oraz dialektem polskim na Wileńszczyźnie; w 1928 roku ogłosił poza godzinami obowiązkowymi wykład „Polszczyzna kresowa”, który jednak odwołał, gdyż „z powodów ode mnie niezależnych miałbym wielkie trudności z wygłoszeniem tego wykładu” (pismo do dziekana z 17 I 1928). W roku akademickim 1929/1930 uzyskał urlop na badania naukowe, a od 1929/1930 powierzone mu zostało zastępstwo na (nieobsadzonej) katedrze języka polskiego, którą kierował do momentu rozwiązania Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze Republiki Litewskiej w grudniu 1939 roku.

Badania nad obszarem języka litewskiego w państwie polskim prowadził od końca lat dwudziestych (1927). Ich rezultatem była wydana w 1939 roku nakładem PAU *Mapa obszaru językowego litewskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (1928–1933)* w skali 1 : 300 000. Natomiast nieukończona materiałowa część pracy zawierać miała dane na temat języka litewskiego, w szczególności: 1. granic jego zwartego obszaru, obszarów mieszanych i wysp językowych, 2. miejscowości całkowicie i częściowo litewskich, 3. stosunków procentowych na terenach językowo mieszanych i na całym pograniczu słowiańskim. Autor przez kilkanaście lat gromadził ten materiał w bezpośrednim kontakcie z ludnością i odbył wiele wędrowek po wsiach badanego terenu, od Braśławia aż po Grodno, a także okolice Sejna i Puńska na Suwalszczyźnie. Objechał również wszystkie wyspy języka litewskiego, pominał natomiast niektóre zwarte obszary, gdzie nie było wątpliwości co do ich charakteru litewskiego. Oprócz zbierania informacji na miejscu u ludności korzystał również z danych statystycznych dostarczonych przez urzędy gminne i parafialne, nauczycielstwo szkół powszechnych i osoby prywatne, zarówno ustnie, jak i za pośrednictwem kwestionariuszy i korespondencji. Zebrane w ten sposób wiadomości zestawiał z danymi zawartymi w anonimowym opracowaniu *Obszar języka litewskiego w guberni wileńskiej*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne Komisji Antropologii AU”, III (1898), opartym na materiałach spisu zarządanego w 1890 roku

przez hr. Adama Platę. Odnosił się też do *Mapy języka litewskiego w guberni wileńskiej*, MPKJ, I (1901).

Cały zebrany materiał ułożony został według obszarów językowych, a w ich obrębie według gmin w porządku alfabetycznym. Na całość obszaru języka litewskiego składają się:

Obszary zwarte – liczba mieszkańców:

- I. święciański (pow. święciański i brasławski) ok. 50 000
- II. orański (pow. wileńsko-trocki i grodzieński) ok. 24 000
- III. puńsko-sejneński (pow. suwalski) 8200.
- IV. Obszar mieszany położony na wschód od zwartego obszaru orańskiego w pow. lidzkim i wileńsko-trocki 9500.
- V. Wyspy językowe:
 1. wyspa opeska w pow. brasławskim 2200
 2. wyspa gierwiacka w pow. wileńsko-trockim 4000
 3. wyspa dziewieniska w pow. oszmiańskim 4200
 4. wyspa łąduńska w pow. wołyńskim 2500
 5. wieś Zasiecie + zanikająca wysepka pod Zdzięciołem w pow. nowogródzkim kilkadziesiąt osób
 6. zanikające resztki w pow. wileńsko-trockim 900.

Razem: ok. 106 500 osób.

Praca nie została ukończona. Do 1939 roku autor przygotował do druku rozdział poświęcony obszarowi święciańskiemu. Spośród pozostałych zachowały się tylko materiały. Profesor Chomiński zmarł w Wilnie w 1943 roku i został prawdopodobnie pochowany na cmentarzu na Rossie, ale miejsca jego grobu ani fotografii nie udało mi się dotychczas odnaleźć. W Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego zachował się protokół jego egzaminu doktorskiego z 1912 roku oraz odpis aktu urodzenia w języku rosyjskim.

Ocalały rękopis rodzina przekazała w 1947 roku Polskiej Akademii Umiejętności, której prezes, prof. Kazimierz Nitsch, zlecił prof. Janowi Safarewiczowi przygotowanie pracy do druku. Tekst jej miał być objaśnieniem do mapy i zawierać te wszystkie wskazówki, które dla właściwego wykorzystania mapy są niezbędne, a więc informacje o przebiegu granicy języka litewskiego w państwie polskim przed 1939 rokiem oraz nazwy miejscowości, w których posługiwano się tym językiem, i zakres jego występowania. Profesor Safarewicz na podstawie zachowanych materiałów i własnych badań podsumował całość i zamierzał uzupełnić tekst pracy wykazem nazw miejscowych i bibliografią. Jednak likwidacja Polskiej Akademii Umiejętności w 1951 roku i warunki polityczne uniemożliwiły publikację pracy.

Pozostawione przez prof. Safarewicza materiały i koncepcję wydania pracy Olgierda Chomińskiego wraz z odpowiednimi mapami (z napisami w języku polskim, litewskim i białoruskim) oraz opisem stanu dzisiejszego przedstawiłem na po-

siedzeniu Wydziału Filologicznego PAU w 1995 roku, a rezultaty badań uczonego w artykule *Litewsko-słowańskie pogranicze językowe w pierwszej połowie XX wieku w świetle badań Olgierda Chomińskiego*, „Acta Baltico-Slavica”, XXIV: 95–105, wraz z wykazem nowszych publikacji na temat stosunków językowych na badanym przez niego terenie. Po uporządkowaniu i przepisaniu materiałów prof. Chomińskiego i uzupełnień prof. Safarewicza podaję całość do druku po 70 latach od przerwania w 1939 roku prawie ukończonej pracy.

WYKAZ SKRÓTÓW

B(iałorus).	– Białorusini
f.	– folwark
ft.	– futor (dziś: chutor)
g.	– gajówka
k.	– kolonia
kol.	– osada kolejowa
l.	– leśniczówka
lit.	– litewski
L(lit.).	– Litwini
m.	– majątek
m-ko	– miasteczko
m-to	– miasto
N(iem).	– Niemcy
ok.	– okolica
os.	– osada
P(ol).	– Polacy
R(os).	– Rosjanie
smol.	– smolarnia
t.	– tartak
terpent.	– terpentyniarnia
w.	– wieś
z.	– zaścianek
Ż(yd).	– Żydzi
+	– miejscowość nieoznaczona na mapie
*	– miejscowość litewska w spisie Platera

Cyfra po nazwie wsi – liczba mieszkańców litewskojęzycznych

LITHUANIAN LINGUISTIC TERRITORY IN THE
POLISH STATE BETWEEN 1927–1933

SUMMARY

Olgierd Chomiński (1884–1943), professor of Stephan Batory's University in Vilnius, investigated and described in detail the territory and the boundaries of Lithuanian language in Poland, and presented them in the form of a map published in 1939. Full list of localities and the number of persons speaking Lithuanian (as well as Polish, Belorussian, Russian Old Believers and Yiddish in mutual relations) were arranged and discussed successively: uniform areas (Święciany 50 000, Orany 24 000, Puńsk–Sejny 8 200) mixed areas (Ejszyski, Soleczniki, Werenów, Raduń 9 500), and linguistic islands (Opsa 2 200, Gierwiaty 4 000, Dziewieniszki 4 200, Łazduny 2 500, Wilno–Troki 900 and several dozen people in Zdzięcioł), altogether about 106 000 persons, who could speak or understand Lithuanian language. After the author's death the materials have been supplemented by Professor Jan Safarewicz, but the whole has been prepared for publication by Leszek Bednarczuk.

ЛИТОВСКИЙ ЯЗЫКОВОЙ АРЕАЛ В ПОЛЬСКОМ ГОСУДАРСТВЕ 1927–1933

РЕЗЮМЕ

В северо-восточных районах Польши в междувоенный период проживало литовское меньшинство, главным образом на этнических литовских землях. С течением времени обнаружилась тенденция к сокращению этого ареала. Расселение и количество литовского населения на местах исследовал польский ученый О. Хоминьски. Автор публикуемых материалов, Ольгерд Хоминьски, был профессором в Университете им. Стефана Батория в Вильнюсе. Умер в 1943 году, не окончив начатого труда. До начала II мировой войны (в 1939 году) была издана лишь карта литовского языкового ареала в Польше и подготовлена к печати лишь глава, описывающая свенцянский район. Остальной материал остался необработанным. К изданию данный материал подготовил профессор Л. Беднарчук. Несколько небольших глав обработал в начале 50-их годов XX века проф. Ян Сафаревич.

Słowa kluczowe: Polska, okres międzywojenny, językowy obszar litewski.

Key words: Poland, twenty-year interwar, Lithuanian language area.

Ключевые слова: Польша, междувоенный период, ареал литовского языка.